

**T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

ARTVİN YUSUFELİ MONOGRAFİSİ

YÜKSEK LİSANS

Ceren PELİT

**Danışman
Doç. Dr. Sedat BAHADIR**

ARTVİN -2025

TEZ BEYANNAMESİ

Artvin oruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-ğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**Artvin Yusufeli Monografisi**” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı taahhüt ederim. Aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi de beyan ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Artvin oruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-ğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Artvin oruh niversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin 1 ay süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu srenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

....../../2025

Ceren PELİT

T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

Doç. Dr. Sedat BAHADIR'ın danışmanlığında, Ceren PELİT tarafından hazırlanan bu çalışma 27/05/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda oybirliği ile Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Fatih BALCI

İmza

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Sedat BAHADIR

İmza

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR

İmza

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

.. /.../2025

Prof. Dr. Mustafa Çağatay KORKMAZ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

TEZ BEYANNAMESİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
TABLO LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
ÖZET	IX
SUMMARY	X
ÖNSÖZ	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARTVİN YUSUFELİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. ARTVİN'İN TARİHİ	5
1.1.1. Artvin'in Coğrafi Konumu	5
1.1. YUSUFELİ TARİHİ	6
1.2.1. İlçeye Yusufeli Adının Verilmesi.....	10
1.3. YUSUFELİ İLÇESİNİN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ	11
1.4. YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ.....	12
1.4.1. Dağlar	12
1.4.2. Vadiler	12
1.4.3. Akarsular	13
1.4.4. Göller.....	13
1.4.5. Şelaleler	14
1.5. İKLİM.....	14
1.6. BİTKİ ÖRTÜSÜ	15
1.7. YERALTI ZENGİNLİKLERİ.....	15
1.8. EKONOMİK DURUM	15
1.9. EĞİTİM BİLGİLERİ.....	16
1.10. SAĞLIK BİLGİLERİ.....	16
1.11. NÜFUS ORANLARI	16
1.12. YUSUFELİ YEREL YÖNETİM	17
1.13. TARİHİ ESERLER	18

II. BÖLÜM

YUSUFELİ YERLEŞİM DURUMUNDAKİ PROBLEMLER

2.1. YUSUFELİ İLÇESİNİN İLK YERLEŞİM YERİ	19
---	----

2.2. YUSUFELİ'NİN YENİ YERLEŞİM YERİ	19
2.2.1. Yeni Yusufeli Yerleşim Yeri'ne Mecburi Göç Süreci	19

III. BÖLÜM

HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ

3.1. DOĞUM	22
3.1.1. Doğum Öncesi	23
3.1.2. Doğum Esnası	26
3.1.3. Doğum Sonrası	27
3.2. SÜNNET TÖRENLERİ	32
3.3. EVLENME	32
3.3.1. Evlendirme Biçimleri	33
3.3.2. Evlilik Çağı	34
3.3.3. Evlilik Öncesi Dönem	34
3.4. ÖLÜM	42
3.4.1. Ölüm Öncesi	43
3.4.2. Ölüm Sırası	44
3.4.3. Ölümünden Hemen Sonra Yapılan İşlemler	44
3.4.4. Ölüm Sonrası	45

IV. BÖLÜM

YUSUFELİ HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

4.1. FESTİVALLER VE ŞENLİKLER	47
4.2. TÖREN VE KUTLAMALAR	47
4.2.1. Orta Oyunları	47
4.2.2. Askerlikle İlgili Uygulamalar	47
4.3. DİNÎ VE MİLLÎ BAYRAMLAR	48
4.3.1. Dinî Bayramlar	48
4.3.2. Millî Bayramlar	48
4.4. HALK HEKİMLİĞİ	49
4.5. HALK İNANIŞLARI	50
4.5.1. Nazar- Nazarlık	52
4.5.2. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanışlar	53
4.5.3. Hayvanlarla İlgili İnanışlar	53
4.5.4. Günlerle İlgili İnanışlar	54
4.5.5. Rüyalarla İlgili İnanışlar	54

4.6. HALK MUTFAĞI.....	55
4.6.1. Yöresel Yemekler ve Yapılışları	55
4.7. HALK OYUNLARI	67
4.7.1. Düz Horon	67
4.7.2. Koçeri- Koççarı:	68
4.7.3. Cilvelo	68
4.7.4. Yaylalar	68
4.7.5. Atabarı	69
4.8. ÇOCUK OYUNLARI	69
4.8.1. Çelik Çomak Oyunu	70
4.8.2. Saklambaç.....	70
4.8.3. Hoçivar	71
4.8.4. Körebe	71
4.8.5. Cüz.....	72
4.8.6. Seksek.....	72
4.8.7. Çorap Oyunu	72
4.8.8. Zimba.....	73
4.8.9. Uzun Eşek.....	73
4.8.10. Batman.....	73
4.8.11. Beş Taş	73
4.8.12. Köşe Kapmaca.....	73
4.8.13. Çatlak Patlak.....	74
4.8.14. Simit	74
4.8.15. Eski Minder	75
4.8.16. Aç Kapıyı Bezirgân Başı	75
4.8.17. İp Atlama	76
4.8.18. Yakar Top	76
4.8.19. Çember	76
4.8.20. Topaç Oyunu	76
4.8.21. Misket Oyunu	76
4.8.22. Al Satarım Bal Satarım Oyunu.....	76
4.8.23. Kutu Kutu Pense.....	77
4.8.24. Put Kuyu.....	77
4.8.25. Çizgi Kaya Oyunu	77

4.8.26. İstop Oyunu	78
4.8.27. Kulaktan Kulağa	78

V. BÖLÜM

ARTVIN YUSUFELİ HALK EDEBİYATI

5.1. SÖYLEMELİK TÜRLER	79
5.1.1. Maniler	79
5.1.2. Türküler	94
5.1.3. Ninniler	103
5.1.4. Bilmeceleler	105
5.1.5. Atasözleri	107
5.1.6. Deyimler	111
5.2. ANLATMALIK TÜRLER	111
5.2.1. Memoratlar	111
5.2.2. Efsaneler	116
5.2. YUSUFELİ HALK ŞİİRİ	117
SONUÇ	122
KAYNAKLAR	127
EKLER	134
ÖZGEÇMİŞ	139

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Yusufeli İlçesi Kaynak Kişiler Listesi

131-133

KISALTMALAR

ed.	: Editör
haz.	:Hazırlayan
M.Ö	: Milattan önce
K	: Kaynak kişi
S.	: Sayfa
Vs	: Vesaire

ÖZET

ARTVIN YUSUFELİ MONOGRAFİSİ

Bu monografi çalışması, Artvin'in Yusufeli ilçesinde şehir merkezi ile birlikte birkaç köyü kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Çalışma beş ana bölümden oluşmakta olup, bölgenin sosyo-kültürel yapısını ve tarihsel süreçlerini kapsamlı şekilde incelemektedir.

İlk bölümde, Yusufeli ilçesinin genel özellikleri, tarihsel dönemleri ve kültürel mirası detaylı olarak ele alınmıştır.

İkinci bölümde, bölgedeki yerleşim sorunları üzerinde durulmuş ve özellikle mecburi göç süreci incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, doğum, evlenme ve ölüm gibi önemli hayat geçişleri ile bu dönemlere dair halk arasındaki yaygın inanışlar değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde, Yusufeli'nin mutfak kültürü, halk hekimliği, çocuk oyunları ve halk oyunları, kaynak kişilerden edinilen bilgiler doğrultusunda aktarılmıştır.

Beşinci bölümde ise, anonim halk edebiyatı ürünleri detaylı şekilde incelenmiş, bölgeye ait manzum, manzum-mensur ve mensur türlerindeki halk edebiyatı örneklerine yer verilmiştir. Ayrıca Yusufeli halk şiiri ve sözlü kaynaklardan derlenen kültürel değerler üzerinde durulmuştur.

Tarih boyunca Yusufeli ilçesinin eski inançların İslam kültürü ile harmanlanması sonucu ortaya çıkan özgün kültürel dokunun, halk arasında yaşayan gelenek ve inançlarda açıkça görüldüğü tespit edilmiştir. Sonuç olarak, Yusufeli ilçesinin kültürel yapısı, geçmişin izlerini taşıyan ve günümüz toplumsal yapısını yansıtan dinamik bir bütün olarak ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halk Bilimi, Yusufeli, Monografi, Geçiş Dönemi, Anonim Halk Edebiyatı

SUMMARY

MONOGRAPH OF YUSUFELİ, ARTVİN

This monographic study was prepared to cover the district center of Yusufeli in Artvin, along with several surrounding villages. The work consists of five main sections and provides a comprehensive examination of the region's socio-cultural structure and historical development.

In the first section, the general characteristics, historical periods, and cultural heritage of Yusufeli district are discussed in detail.

The second section focuses on settlement problems in the region, with particular attention given to the process of forced migration.

The third section evaluates major life transitions such as birth, marriage, and death, along with common folk beliefs associated with these stages.

The fourth section presents information gathered from local sources on Yusufeli's culinary culture, folk medicine, children's games, and traditional folk dances.

In the fifth section, anonymous folk literature products are examined in detail, including poetic, mixed prose-poetry, and purely prose forms specific to the region. This section also highlights local folk poetry and cultural values derived from oral sources.

It has been observed that the unique cultural texture of Yusufeli, shaped by the blending of ancient beliefs with Islamic traditions over time, is clearly reflected in the region's living customs and beliefs. In conclusion, the cultural structure of Yusufeli emerges as a dynamic whole that carries the traces of the past while reflecting the contemporary social fabric.

Keywords: Folklore, Yusufeli, Monograph, Rite of Passage, Anonymous Folk Literature

ÖNSÖZ

Toplumlar, kültürlerini, inanç sistemlerini, örf ve adetlerini geçmiş kuşaklardan alırlar. Yaşamış oldukları dönemin koşullarına uyum sağlayarak gelecek kuşaklara aktarırlar. Kültür, bir toplumun varlığını sürdürebilmesinde ve uzun yıllar boyunca ayakta kalmasında en etkili ve kalıcı unsurların bir bütünü olmuştur. Halkbilimi ise son derece önemli bir rol oynamaktadır. Halk biliminin içerdiği çalışmalar, kültürel öğelerin sistemli bir şekilde derlenmesi ve gelecek nesillere aktarılmasında öneme sahip olmuştur. Bu çalışmalar, insanlık tarihinin geçmişi ile geleceği arasında bir köprü vazifesi görmektedir.

Halkbilimi çalışmalarının içinde yer alan köy, kasaba veya şehir monografileri, incelenen bölgenin kültürel dokusunu bütün olarak yansıtmaya amacı taşır ve bu bakımdan büyük bir önem arz eder. Özellikle doğum, evlenme, ölüm gibi geçiş dönemleri, inanışlar, bayram kutlamaları, halk mutfağı, halk hekimliği ve sözlü kültüre ait anonim ürünlerle hazırlanan monografiler, oldukça kapsamlı bir kültürel miras sunmaktadır.

Bu çalışmada, geçmişten günümüze farklı kültürlerin kesişim noktası olan Artvin Yusufeli'nin monografisi hazırlanarak, bölgenin kültürel öğelerinin yerel kaynak kişilerin yardımıyla kayda alınması amaçlanmıştır. Yusufeli hem tarihi hem de coğrafi olarak zengin bir kültürel dokuya sahip bir ilçedir; dolayısıyla, bu monografi çalışması, bölgedeki kültür unsurlarının gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir kaynak teşkil edecektir.

Bu tez, yalnızca akademik bir çalışmanın değil, aynı zamanda bir annenin hayallerinin izini taşıyor. Sevgili ikizlerim... Siz uyurken ben yazdım; siz gülerken ben güçlendim. Bu başarı hepimizin. Tez sürecim boyunca bilgilerini ve deneyimlerini paylaşarak bana yardımcı olan kaynak kişilere, hayatımda bana güç veren ve ilham kaynağı olan ikizlerime, eşime, aileme, dostlarıma ve bu araştırmanın başlangıcından tamamlanmasına kadar geçen uzun süreçte beni yalnız bırakmayarak her an yanımda olan değerli danışman hocam, Doç. Dr. Sedat BAHADIR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Sizin desteğiniz ve rehberliğiniz olmasaydı bu süreci başarılı bir şekilde tamamlamam mümkün olmazdı. Hepinize içtenlikle minnettarım.

Ceren PELİT

ARTVİN 2025

GİRİŞ

Halk bilimi, insanın toplumsal yaşam içinde geliştirdiği geleneksel davranış biçimlerini, inançlarını ve kültürel alışkanlıklarını anlamaya yönelik bir uğraştır. Bu alan, 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkarak, halk kültürünü bilimsel yöntemlerle inceleyen bağımsız bir disiplin hâline gelmiştir (Çobanoğlu, 2021:25).

Folklor, 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da üniversitelerde bir bilim dalı olarak kabul edilip öğretim programlarına dâhil edilmiştir. Bu dönemde, folklorun halk arasında daha geniş bir şekilde tanıtılması için çeşitli adımlar atılmıştır. Folklor dernekleri kurulmuş, müzeler açılmış ve dergiler yayınlanmaya başlanmıştır. Alman, İngiliz, Fransız ve İsveçli bilim insanları, bu alanda öncülük yapmışlardır. Örneğin, 1872’de İsveç’te Nordiska Arkiv adıyla ilk folklor arşivi oluşturulmuş, 1875’te Fransa’da ilk folklor dergisi olan Mélusine yayımlanmaya başlanmıştır. Ayrıca, 1886’da Oslo Üniversitesi’nde ilk folklor kürsüsü açılmıştır. 1891 yılında ise İsveç’te Skansen Folklor Açık Hava Müzesi’nin açılması, dönemin önemli olaylarından biri olmuştur. Bu müze, sonraki yıllarda Avrupa ve Asya’da pek çok folklor açık hava müzesine ilham kaynağı olmuştur (Tan, 2013:238).

Halk bilimi alanındaki çalışmalar, genellikle iki önemli tarihle başlatılmaktadır. İlk olarak, Grimm Kardeşler’in 1812 yılında Almanya’da yayımladıkları Ev ve Çocuk Masalları adlı eserleri, sözlü geleneklerden derlenen masallarla halk bilimi alanında önemli bir adım atılmasına öncülük etmiştir. Diğer bir önemli dönüm noktası ise 1846 yılında İngiliz William John Thoms tarafından ortaya atılan “folklor” terimidir. Thoms, bu terimi Athenaeum dergisine gönderdiği Ambrose Merton mahlaslı yazısında kullanarak, halkbilimi bilim dalının adının uluslararası alanda kabul edilmesini sağlamıştır. “Folklor” kelimesi, folk (halk) ve lore (bilim) kelimelerinin birleşiminden türetilmiş olup, halk bilimi anlamına gelmektedir. Günümüzde ise, folklor teriminin yanlış kullanımlarının arttığı gözlemlendiğinden, halkbilimi bilimi için daha doğru bir terim olarak “folkloristik” (folkloristics) kullanımı yaygınlaşmıştır (Çobanoğlu,2021: 25).

Bir milletin kültürel geçmişini anlamada folklor, arkeolojik, etnografik ve antropolojik veriler kadar önemli bir yer tutar. Hem sözlü hem de yazılı folklor ürünleri, farklı disiplinlerde yürütülen bilimsel araştırmalarda sıklıkla başvuru kaynağıdır. Sözlü tarih çalışmalarında da kaynak kişilerden elde edilen bilgiler kadar, folklorik veriler önemli bir bilgi kaynağı olarak değerlendirilir.

Folklor, Ben Amos'un tanımıyla küçük gruplar arasında gerçekleşen sanatsal bir iletişim biçimidir. Bu yönüyle, kültürel mirasın kuşaktan kuşağa aktarılmasında etkili bir araçtır. Halkın gündelik yaşamını, inanç sistemini ve değer dünyasını yansıtan folklor ürünleri, toplumun kültürel yapısını anlamada önemli ipuçları sunar. Türk kültüründe sözlü anlatılar, tarihsel belleğin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Mitler, masallar, efsaneler, destanlar ve halk hikâyeleri gibi anlatılar, geçmişten günümüze aktarılan toplumsal deneyimlerin ve dünya görüşünün yansımalarını içerir. Bu ürünler, yalnızca edebî değer taşımakla kalmaz, aynı zamanda halkın tarihsel ve kültürel kimliğine ışık tutar (Özdemir, 2023:290).

Avrupa'da folklor bilim olarak sunulmadan önce, Türk halk kültürüyle ilgili birçok değerli eser yazılmıştır. Orhun Abideleri (8. yüzyıl), Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'i (11. yüzyıl), Kaşgarlı Mahmud'un Divan-ü Lügat 'it Türk'ü (11. yüzyıl), Dede Korkut Kitabı (14-15. yüzyıl) gibi metinler, Türk folklorunun izlerini taşıyan önemli kaynaklardır. 16. yüzyılda Babur'un Baburnâme'si, 17. yüzyılda ise Kâtip Çelebi'nin eserleri bu mirasa katkı sağlamıştır. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi ise halk kültürüne dair gözlemlerle doludur. Ayrıca, vak'anivüs tarihleri, fetihnameler, menakıpnameleler, tahrir defterleri gibi belgeler de Türk folkloruna dair zengin bilgiler sunar. Yabancı seyyahların yazdığı seyahatnameler de bu kaynaklar arasında yer alır. İbni Batuta, Julia Pardoe, Lady Montagu gibi isimlerin eserleri, görsel ve yazılı açıdan folklorumuzu anlamamıza katkı sağlar (Artun, 2011:17).

Yapılan araştırmalara göre, Türkiye'de folklorun/halk biliminin bir bilim dalı olarak kabul edilip kamuoyuna tanıtılması süreci, 20. yüzyılın başlarında başlamıştır. Bu alandaki öncü isimlerden biri, Ziya Gökalp (1876-1924) olmuştur. Gökalp, 1913 yılında kaleme aldığı makalesiyle folkloru sadece halk arasında anlatılan masallar, efsaneler ya da şarkılar bütünü olarak değil, aynı zamanda bir milletin kimliğini ve kültürel dokusunu yansıtan önemli bir unsur olarak ele almıştır. Bu yaklaşımıyla, halk kültürünün sistemli bir şekilde incelenmesi gerektiğini savunmuş ve folkloru modern anlamda bilimsel bir disiplin olarak değerlendirmiştir. Ziya Gökalp'in ardından, 1914 yılında M. Fuad Köprülü (1890-1966) ve Rıza Tevfik Bölükbaşı (1869-1949) da bu alana önemli katkılarda bulunmuşlardır. M. Fuad Köprülü, özellikle halk edebiyatı ve halk kültürü konularında gerçekleştirdiği derinlemesine çalışmalarla, folklorun akademik anlamda temellerinin atılmasına öncülük etmiştir. Köprülü'nün tarihsel-sosyolojik yaklaşımı, halk kültürünün sadece edebi değil, toplumsal

bir bağlam içinde de değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Rıza Tevfik Bölükbaşı ise felsefi ve kültürel perspektifleriyle folklorun entelektüel temellerini güçlendirmiş, halk bilgeliğini ve yaşam tarzlarını inceleyerek bu alana farklı bir derinlik katmıştır.

Bu dönemde kaleme alınan makale ve araştırmalar, Türkiye'de folklorun akademik bir disiplin olarak şekillenmesinin ilk adımlarını oluşturmuştur. Söz konusu çalışmalar, halk kültürünün basit bir gelenekler bütünü olmadığını, aksine bir toplumun tarihsel hafızasını, değer yargılarını ve ortak bilinçaltını yansıttığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda folklor, sadece geçmişin izlerini süren bir alan değil, aynı zamanda milletlerin kimlik oluşum süreçlerinde temel bir yapı taşı olarak değerlendirilmiştir. Böylece 20. yüzyılın başlarında başlayan bu akademik yönelim, sonraki yıllarda üniversitelerde halk bilimi bölümlerinin kurulmasına ve kapsamlı araştırmalar yapılmasına zemin hazırlamıştır (Tan, 2013:238).

William Bascom'un halk bilimiyle ilgili yaptığı tespit, halkbiliminin farklı disiplinlerle bağlantılı bir şekilde, ortak sorunlar ve toplumsal endişeler üzerine odaklanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bascom'a göre, halkbilimi, bu farklı bilgi alanları arasındaki boşluğu etkili bir şekilde kapatmalı ve farklı disiplinlerle iş birliği yaparak ortak kaygılarla yaşanmalıdır. Bu, halkbiliminin diğer bilim dallarıyla olan ilişkisini ve çok yönlü etkilerini gözler önüne serer. Linda Degh'in halkbilimi tanımında ise, halkbiliminin, bir topluluğun yaşam tarzını, değerlerini, dinî inançlarını ve günlük yaşamını yansıtan bir alan olarak tanımlanır. Degh'e göre, halkbilimi; toplumsal düzeni sürdüren, toplulukların ortak ruhunu ve karakteristiğini taşıyan bir araçtır. Halkbilimi insanların gündelik yaşamlarını, tatillerini ve nesnelerin anlamlarını yorumlamalarına yardımcı olur. Halkbilimi, bireylerin birbiriyle etkileşime girerek yeni durumlar oluşturmaya ve bu süreçte değişime uğramasına olanak tanır. Bu, halkbiliminin sürekli olarak evrimleşen ve modern zamanlara uygun hale gelen dinamik bir alan olduğunu gösterir (Ersoy, 2009:19).

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, Artvin'in Yusufeli ilçesine ait halk edebiyatı ürünlerini derleyip belgeleyerek, sözlü kültür yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılan ancak günümüzde teknolojik gelişmeler ve toplumsal değişimlerle unutulma tehlikesiyle karşı karşıya kalan kültürel değerleri kayıt altına almaktır. Böylece, bölgenin folklorik zenginliği korunacak ve gelecekte yapılacak bilimsel araştırmalara kaynak oluşturulacaktır.

Tezin Kapsamı

Tezimin inceleme alanı Artvin Yusufeli ilçe merkezi ve köyleri olup kaynak olarak alınan kişiler ise ilçe şehir merkezi ve köylerinden seçilmiştir.

Tezin Metodu

Bu tezde alan araştırması, yazılı kaynaklar, görüşmeler, gözlem yöntemleriyle inceleme alanındaki kişilere ulaşmaya çalışılmıştır. Görüşmelerden önce kaynak kişilere sorulacak sorular hazırlanmıştır. Sorular muhabbet edencesine sorularak sıcak bir hava oluşturulmaya çalışılmıştır. Derlemeler esnasında ses kayıt cihazından yararlanılmıştır. Kaynak kişilerin belirlenmesinde, Yusufeli yöresinin kültürel mirasını ve geleneklerini iyi bilen, Yusufeli ilçesinde yaşamış, yerel değerler hakkında bilgi sahibi olan kişiler tercih edilmiştir. Yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemiyle, konuyla ilgili yerel süreli ve süresiz yayınlar, YÖK Dokümantasyon Merkezi ve bölgesel arşivler gibi kaynaklardan faydalanılmıştır. Ayrıca, bu bilgilerin doğruluğunu artırmak için yerel internet sitelerinden de yararlanılmıştır. Bu kaynaklar, çalışmanın güvenilirliğini sağlamada önemli bir rol oynamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARTVİN YUSUFELİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. ARTVİN'İN TARİHİ

Evliya Çelebi Seyahatname adlı eserinde çok sayıda yerden söz ederken Çoruh'u anlatır. "Erzurum eyaletinin dağlarından doğup, nice beldelere, kasabaların mezralarına uğrayıp Bayburt'un içindeki kale altından akar. Nehrin her iki yakasında gül bahçeleri ile Müzeyyen Saray benzeri evler vardır. Herkes bu Çoruh nehrinde yüzen alabalıkları avlar. Çoruh nehri ise bir "ab-ı hayattır". Çoruh, "cuy-ı ruh"tan galattır. Yani ruh ırmağı olarak anılan meşhur, berrak, saf ve emsalsiz bir tatlı nehirdir." (Artvin Valiliği, 2007: 6).

Artvin ve Çoruh ismi birbirinden ayrı düşünemediğimiz bir kentin ve bir nehrin uyumu olarak kaynaklarda yerini almaktadır. Çoruh ırmağı vadisinin sarp ve dağlık alanının ikiye bölünmüş olduğu yerin adı olan Artvin adını almadan önce tarihte Çoroh, Çorohi, Kohis, Klarceti, Tao ve daha sonrasında Osmanlı döneminde Livane olarak geçmektedir (Öztürk, 2005:112).

Tarihi kaynaklara bakıldığında Artvin ilçesinin içinde olduğu bölge Tao-Klarceti ismiyle söylenirken Osmanlı döneminde ise "Livane", 1878-1918 Rus esareti döneminde Artvin, 1921-1933 yılları arasında Artvin ismi verilmiştir. 1936 ve 1956 yılları arasında Çoruh ili olarak ismi konan bölge 1956 yılından günümüze Artvin olarak gelmiştir (Kurt, 2022:1).

Artvin tarihi, az bilinse de geçmişi M.Ö. 4000'lere kadar yayılmaktadır. Artvin çevresinde yaşamış olan en eski milletler olarak Tibarenler, Khalybler, Makronlar, Driller, Kolkhlar, Massynoikler, Haldiler ve Hurriler gösterilmektedir (Yeşilyurt, 2014:19).

1.1.1. Artvin'in Coğrafi Konumu

Artvin ili coğrafi yapısıyla çeşitlilik gösteren bir yerleşim alanı olmuştur. Artvin ilinin yüksek dağları, dar yolları ve uçurumlu yolları vardır. Şavşat, Ardanuç, Yusufeli, Merkez ve Borçka gibi 5 ilçesi dar ve uçurumlu yollara varılan, yer alır. Halkın yaşam tarzı bu zorlu coğrafyada engellerle şekillenmiştir. Bu ilçelerde ulaşım genellikle zor ve engebeli olduğundan dolayı bölge insanı dağcılık, hayvancılık ve tarım gibi faaliyetler sürdürmektedirler. Artvin'in kıyı bölgeleri ise Karadeniz'e kıyısı bulunan Hopa ile Arhavi ilçelerinden oluşmaktadır. Burada insanlar Karadeniz kıyısında oldukları için denizle iç içe yaşam sürerler ve geçimini bu yolla sağlar. Denizin var oluşu ekonominin bu şekilde canlanmasını sağlar. Artvin ilinin iç ve kıyı bölgesindeki bu farklılık yaşam tarzlarının,

kültürlerinin farklılığına yol açmıştır. Bu yüzden Artvin ilimizde iç ve kıyı bölgelerindeki ilçeler arasında tarih boyunca yaşayış, giyim, kültü ve alışkanlıklarda değişiklikler görülmüştür (Özaydın, 2016:3).

Araştırma sahasını teşkil eden Artvin ili, Doğu Karadeniz Bölümü içerisinde, Gürcistan sınırında yer alır. İl idari alanının kuzeyinde Gürcistan toprakları, kuzeybatısında ise Karadeniz bulunurken; saha doğudan Ardahan, güneyden Erzurum ve batıdan da Rize illeri ile komşudur. Merkezi ile beraber sekiz ilçeden oluşan ilin toplam yüzölçümü, yaklaşık 7.367 km²'dir. 2012'deki 167.082 kişilik nüfusu ile Türkiye genelinde en az nüfusa sahip 6. il olmuştur. Aynı ölçüte göre, 1965 yılında 11. sırada yer alması, il nüfusunun niceliksel gelişim açısından ülke ortalamasının altında kaldığını göstermektedir. Bu durum üzerinde ilin sahip olduğu coğrafi özellikler ile tarihi sürecin etkisi olduğu şüphesizdir (Doğanay ve Orhan, 2014:2).

Artvin, arazisi büyük ölçüde dağlık ve engebeli bir özellik gösterir. Batıdan doğuya doğru gidildikçe dağlık alanlar yükselir. Yusufeli'nde bulunan bölgenin en yüksek yeri olan Kaçkar Dağları 3932 m ile en yüksek noktasıdır. Diğer önemli dağları ise Gül Dağı, Kükürt Dağı, Balıklı Dağı, Karçal Dağıdır (Kurt, 2022:4).

Artvin'in jeolojik yapısında, II. ve III. Zamanlarda oluşmuş olan topraklarda kuzey bölgelerinde daha çok püskürük kayalar yer alırken, güney bölgelerinde ise tortul kayalar yaygındır. Ayrıca Borçka ve Murgul çevresinde, volkanik kökenli tortul kayalar hâkimiyet ortaya koyar (Karabulut, 2007:6).

1.1. YUSUFELİ TARİHİ

İnsanoğlunun yerleşik bir hayata geçiyor olması ile birlikte Çoruh nehri Vadisi'nde yer alan Yusufeli bölgesinde de yerleşim alanları oluşmaya başlamıştı. M.Ö. 5000'li yıllarda bölgede insanların yaşamaya başladığını ve yerleşmiş olduğunu gösteren kalıntılar bulunmuştur (Demirel, 2010:10).

Çoruh Nehri havzasında bulunmakta olan Yusufeli'nin ve batısında Bayburt ile İspir, doğusunda Oltu, kuzeyinde ise Artvin ile konumlanmıştır. İnsanlarının ilk yerleşik hayata geçtiği ve tarım toplumu kurulan nehir havzaları alan olarak önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle, Yusufeli'nin çevrelendiği konum, tarihsel olarak tarımın gelişimi açısından da dikkat çekici bir öneme sahiptir (Demirel, 2010:13).

Artvin il sınırları içinde, 1927 yılında başlanan ve günümüze kadar devam eden Şavşat Kalesi kazası dışında, yazılı tarih öncesi ve sonrasına ışık tutacak arkeolojik kazılar yapılmamıştır. Yakın dönemde başlanan yüzey araştırmaları ise henüz tamamlanabilmiş değildir. Ancak, tarihi ve coğrafi olarak yakınlık gösteren Kafkaslar ve Kars çevresindeki Neolitik Dönem (M.Ö. 8000-5500) yerleşimlerine dair elde edilen buluntular, Artvin ve çevresinin de bu dönemde iskân edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca, Şavşat Meşeli ve Yusufeli Demirköy’de köylüler tarafından tesadüfen bulunan bakır ve bronz baltalar dışında, geçmişe ait başka bir arkeolojik veri bulunmamaktadır (Artvinli, 2012:23).

Yusufeli’nin geçmişinin Bakır Devri’ne kadar uzandığı, bölgede bulunan arkeolojik kalıntılardan anlaşılmakta olup, bu durum ilçenin Anadolu’nun en eski yerleşim alanlarından biri olduğunu göstermektedir (Torun,2021:62).

Eski çağlarda, Yusufeli bölgesinde çeşitli medeniyetler ve devletler yerleşim kurmuştur. Bu devletlerin arasında Hurri Devleti, Hayaşa Krallığı, Urartu, İskit İmparatorluğu, Pers İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu ve Kolheti Krallığı gibi önemli uygarlıklar yer almaktadır. Bu devletler, bölgenin tarihsel ve kültürel zenginliğine büyük katkılarda bulunmuş ve Yusufeli’ni stratejik bir yerleşim yeri haline getirmiştir (Torun, 2021:62).

Artvin Yusufeli tarihi kronolojisine bakacak olursak, “415 yılında Pers sınırında bir yerleşim yeridir. 531 yılında Bagratlılar egemenliğine girmiştir. 646 yılında Arap İslam Ordularının akınına uğrayarak haraç(cizye) adlı vergiyi ödenmeye başlamıştır. 737 yılında Abbasilerin egemenliğine girmiştir. 853 yılında Abbasi halifeliğine bağlı olarak Bagratlı egemenliğine girmiştir. 899 yılında 4. Bagratlı Krallığı kurulmuştur. 1068 yılında Selçuklu topraklarına katılmıştır. 1125’te Selçuklu devleti sultanı I. Alaeddin Keykubat’ın hâkimiyetine girmiştir. 1265 yılında Moğalların egemenliğine girmiştir. 1549 Vezir Kara Ahmet Paşa Yusufeli’ni Osmanlı idaresine katmıştır. 1578’de Merkezi Ahıska olan Çıldır Eyaleti’ne bağlanmıştır. 1830 yılında merkezi Oltu olan Çıldır Sancağı oluşturarak Erzurum Eyaleti’ne bağlanmıştır. 1879 yılında merkezi Kiskim olan ilçe kurularak Erzurum sancağına bağlanmıştır. Kısa bir süre sonra Kiskim ilçe merkezi yer değiştirerek Öğdem’e taşınmıştır. 1894’te ilçe merkezi Ersis’e taşınmıştır. 1915 yılında Yusufeli, Rus işgaline uğramıştır. 1916 yılında Kaza merkezi boşaltılmıştır. İlçenin tüm kayıtları Bayburt’a götürülmüştür. 1918 yılında Ruslar çekilmiştir. 16 Mart’ta Osmanlı sınırları içine alınarak anavatana bağlanmıştır. 1933’te Erzurum iline bağlanmıştır. 1936 Yusufeli, merkezi Artvin

olan Çoruh iline bağlanmıştır. 1940'ta Artvin iline bağlanmıştır. 1950 yılında ilçe merkezi olan Öğdem'den şimdiki Yusufeli'nin bulunduğu yere taşınmıştır. 1956'da Artvin vilayetine bağlanmıştır (Özaydın, 2016:423).

Yusufeli ve çevresi kaynaklara göre Kolhis adı verilen topraklar içerisinde yer edinir. Heredotos, Kolhislileri köken olarak Mısır'a temellendirir. Bazı kaynaklarda ise Yusufeli ve çevresinin Tortum ve Oltu gibi Taohlar ülkesi sınırları içinde bulunur.

Xenophon, Onbinlerin dönüşünü anlatmış olduğu Anabasis, adlı eserinde, Eski çağda Kolhis adıyla bilinen Doğu Karadeniz sahil kesimi ile Artvin bölgesinde İ.Ö. 4. yüzyılda Kolhlar, Makronlar ve Taohlar gibi kavimlerin varlığını bildirir (Artvinli, 2012:26).

İ.Ö. 8. yüzyılda. Hazar Denizi kuzeyinden Doğu Avrupa içlerine kadar yayılan Sakalar (İskitler) tarafından yurtlarından kovulan Kimmerler, Kafkasları geçerek Anadolu'ya ulaştılar. İ.Ö. 720-714 yılları arasında Kür ırmağı boylarına ve Urartu topraklarına temellenen Kimmerlerin, Artvin bölgesindeki yerli halkı (Kolhları) zayıflattıkları, büyük bir kısmını topraklarından sürdükleri, Kimmerlerin, Artvin yöresine geldikleri zamanlarda Urartu Kralı olan I. Rusa'nın göç kollarının büyük bir bölümünü batıya kaydırmayı başardığını ancak bazılarının kuzeye yerleşip, burada da yaşadıkları söylenmektedir (Artvinli, 2012:28).

Xenophon, Onbinlerin Dönüşünü anlattığı Anabasis adlı eserinde, Eski Kolhis ismiyle bilinen Doğu Karadeniz sahil kesimi ile Artvin bölgesinde İ.Ö. 4. yüzyılda Kolhlar, Makronlar ve Taohlar benzer kavimlerin yaşadığını duyurur. Xenophon'un bu eserinde Artvin tarihi için en eski en sağlam yazılı kaynaklardan birisi kabul edilmektedir (Artvinli, 2012:29).

Alp Arslan, Tiflis ve Ardahan alanlarını 1067 yazında, Şavşat, Klarcet (Ardanuç, Artvin, Borçka) 1068 yazında, Tao (Yusufeli-Oltu-Tortum) etrafını alarak Selçuklu Ülkesine dâhil etmiştir. 1071 Malazgirt zaferinden sonra Alp Arslan, almış olduğu yerleri emrindeki beyler arasında dağıtmıştır. Bu dağıtımda Erzurum Emiri Ebul Kasım'a ise Çoruh bölgesi düşmüştür. Aynı yıl içinde Alp Arslan ve IV. Bagrat öldüler. IV. Bagrat'ın yerine oğlu II. Giorgi, Alp Arslan'ın yerine ise Melikşah yönetimi devraldı. 1075 tarihinde Melikşah, Selçuklu ordusuyla birlikte II. Giorgi'ye ait her yeri alıp kalelerine koruyucular atayıp pek çok tutsak ve yağmalarla beraber geri döndü. Gürcistan kralı olan II. Giorgi, Alp Arslan'ın ölümünden faydalananarak Çoruh boyuna hükmetti. Bunun karşılığında ise Selçuklu Sultanı Melikşah, 1080 yılında II. Giorgi'nin üzerine Emir Ahmet komutasındaki bir

ordusunu gönderdi. Ordu Posof önünde yapılmış olan savaşta II. Giorge'yi yenerek Selçuklular Çoruh'a egemen oldular (Artvinli, 2012: 35).

15. yüzyılda İstanbul'un fethinden sonra Gürcistan'ın Avrupa ile kültür bağlantısı kesilmiştir. Ekonomik açıdan zayıf olan Gürcistan'ın içerisinde karışıklıklar çıkmaya başlamıştır. Parayla yapılan alışveriş neredeyse takasla yapılan alışverişe dönmüştür. Avrupa'dan Haçlı seferlerini başlatıp yardım istemişlerdir. Fakat bu talepleri cevapsız kalmıştır. Gürcistan'ın merkezi otoritesi bozulmuş ve Atabeyliklere ayrılmıştır. Fatih 'in 1461 yılında Trabzon'u almasıyla bölgedeki Atabeyliklere mektuplar gönderilerek biat etmeleri istemişlerdir. Yusufeli'nde hüküm süren Peterek beyine de mektup gönderilerek biat etmesi istenmiştir. İlerleyen yıllarda bölge tekrardan Gürcülerin eline geçmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Erzurum beylerbeyi Mehmed Han tarafından Tortum, Narman, Oltu ve Peterek bölgesine sefer düzenlenmiştir. Peterek Kalesi savaş yoluyla ele geçirilmiştir (Artvinli, 2012:45-52).

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı devletinin her yöresinde olduğu gibi Artvin bölgesinde de büyük acılara sahne olmuştur. Savaş öncesi dönemde Teşkilat-ı Mahsusa'nın Artvin ve Yusufeli bölgesinde iki bölümde örgütlenmeler ve düzensiz örgütlenmeler yapmıştır. Bunlardan biri Yusufeli kesiminde, ikincisi ise Dr. Bahaeddin Şakir Bey tarafından gizlice Artvin'de kurulmuştur. Yusufeli çetelerinin başında Molla Sabit Bey, Artvin çetelerinin başında ise Kuvarshanlı Çil Hüseyinoğlu Kadir Ağa görev yapmıştır (Artvinli, 2012:83).

Artvin Yusufeli bölgesi, tarih olarak zengin bir geçmişe sahiptir. Geçmiş Eskiçağ dönemine kadar uzanmaktadır. Bölgenin mimari yapısının temelini Bağratlılar atmıştır. Bağratlılar Orta Çağ'da bu topraklara hâkimdirler. Bağratlılar Hristiyan dönemlerinde manastır ve kaleler gibi önemli yapılar inşa etmişlerdir. Yusufeli'nin geçmişinin Bakır Devri'ne kadar uzandığı, bölgede bulunan arkeolojik kalıntılardan anlaşılmakta olup, bu durum ilçenin Anadolu'nun en eski yerleşim alanlarından biri olduğunu göstermektedir. Tarihi eserler günümüze kadar ulaşmaktadır. 16. Yüzyıldan sonra ise Osmanlı imparatorluğu topraklara egemen olmuştur. Osmanlı döneminde camiler, medreseler diğer yapılar yapılmaya başlanmıştır.

İlçenin bugünkü temeli 1879 yılında "Kiskim" (Alanbaşı Köyü) adı ile atılmıştır.16 Şubat 1950 Tarih ve 3531 Sayılı Kanun'la bugünkü yerine taşınmış ve Yusufeli ilçe merkezi halini almıştır.

Yusufeli ilçesi oldukça dağınık bir şekildedir. Yerleşim yerleri Çoruh Nehri, Barhal çayı ve diğer su kenarlarının yanında yoğunlaşmıştır. Bölge ekonomik, kültürel ve iklimsel koşullara göre şekil aldığı için yörede değişik evlere de rastlanır. Örneğin her bölge de farklı bir yapı şekli değişebilir. Ekonomik ve coğrafi durum sebebiyle sanayinin yok olması, ekilebilir tarım alanlarının sınırlı oluşu ve istihdam olanaklarının olmayışının yüzünden 1970’li yıllardan sonra iş olanağına kavuşmak için göçler artmaya başlamıştır.

Yusufeli Bölgesi Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerinin kesişiminde olduğundan dolayı her iki bölgenin kültürel izlerini de taşımaktadır. Bu sayede Yusufeli’ne özgü bir kültür oluşmuştur.

Kırsal alanlarda yaşayan halk köylerde yaşamaktadır. Köyler ise bölge halkının yaşadığı yerlerdir Köylerden biraz daha yukarda olan yerler ise mezralardır. Mezralar bitkisel üretim ve hayvancılığın olduğu yerlerdir. Yaylacılık tüm Karadeniz bölgesinde olduğu gibi Yusufeli’nde önemlidir. Yaylalar mezralardan da yukarıda olup genellikle büyükbaş hayvanların otlandığı yerlerdir. Yaylacılık günümüzde ekonomik bir etkinlik olmasının yanında sosyal ve turistik özellikler kazanmıştır. Alan tarihi eserler açısından zengin olup birçok tarihi yapıya sahiptir. Yusufeli’nde eserler kiliseler, camiler, kaleler, köprü ve kuleler, türbe ve ziyaretgâhlar bulunmaktadır.

Yusufeli güreş sporunun önemli merkezlerinden birisi olmuştur. Karakucak ve boğa güreşlerinin yörede çok yaygındır. Geleneksel olan güreşler festivallerle birlikte geniş bir katılımı kutlanmaktadır. Boğa ve Karakucak Güreş Festivalleri Yusufeli merkez ve çevre köylerini de içine alan 20’ye yakın yerleşme alanında yapılmaktadır (Surat H., Yılmaz H., Surat B., 2010:69-70).

Kaçkar Dağları’nın güney yamaçlarında konumlanan Kaçkar Turizm Merkezi, Artvin’in Yusufeli ilçesine yaklaşık 60 kilometre mesafededir. Bölge, zengin ormanları ve geniş çayır alanlarıyla dikkat çeken yaylaları sayesinde doğaseverler ve dağcılar için caziptir. Yaylalar Köyü, Kaçkar Dağı’na tırmanmak isteyenler için önemli bir kamp ve konaklama noktası olarak öne çıkar. Zirveye yapılacak yürüyüşlerde en yakın kamp alanı, 3328 metre yükseklikteki Dilberdüzü’dür. Kaçkarlar, yayla turizmi ve dağcılık açısından Türkiye’nin en önemli bölgelerinden biridir (Özaydın, 2016: 288).

1.2.1. İlçeye Yusufeli Adının Verilmesi

Erzurum vilayetine bağlı Kiskim (ya da Keskim) kazası ile Ankara’nın Keskin kazası arasındaki isim benzerliği, posta ve telgraf dağıtımında bazı karışıklıklara yol açmıştır. Bu

nedenle, Posta Telgraf ve Telefon Nezareti, yanlışlıkların önüne geçebilmek için Kiskim isminin “Ersis” olarak değiştirilmesini talep etmiştir. Ancak, Dâhiliye Nezareti, bu teklife karşılık olarak 7 Şubat 1914 tarihinde Ankara vilayetine yazdığı bir yazıda, Keskin kazasının önemli bir yer olduğunu ve adının Türkçe olması nedeniyle değiştirilmesinin uygun olmayacağını belirtmiştir. Bunun yerine, Kiskim isminin değiştirilmesi önerilmiştir. Dâhiliye Nezareti, 24 Şubat 1914 tarihinde Erzurum vilayetine, Kiskim kazasının isminin merkezi olan Ersis ismine çevrilmesini teklif etmiştir. Erzurum vilayeti, bu teklifi kabul ederek 6 Mart 1914 tarihinde Kiskim kazasına bildirmiştir. Kiskim kaza meclisi ise, 6 Mayıs 1914 (23 Nisan 1330) tarihinde toplanarak bu konuyu tartışmıştır. Meclis, kazanın merkezi Ersis ismiyle anılmadığı için bu ismin verilmesinin herhangi bir anlam taşımadığını belirterek, ismin değiştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Nihayetinde, isim değişikliği olarak, veliaht-i saltanat Yusuf İzzeddin Efendi’nin ismine atfen “Yusufeli” adı önerilmiştir. Bu karar, Kiskim kaza meclisinde, Kaymakam Ahmed Necati başkanlığında, kadı, müftü, mal müdürü vekili, tahrirat kâtibi ve seçilen iki Müslüman ile iki Gayrimüslim üyeden oluşan meclisin oybirliğiyle alınmıştır. Alınan karar Erzurum vilayetine bildirilmiş ve hükümet de bu kararı aynen kabul etmiştir. Sonunda, 28 Mayıs 1914 (15 Mayıs 1330) tarihinde çıkarılan Padişah fermanıyla, Kiskim kazasının adı resmen “Yusufeli” olarak değiştirilmiştir (URL-1).

1.3. YUSUFELİ İLÇESİNİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Yusufeli, Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz Bölümü’nde, Artvin ili sınırlarında, il topraklarının güney batısında yer almaktadır. İlçenin yüz ölçümü 2.270 km²’dir. İlçe merkezinin denize yüksekliği 560 metredir. İlçe merkezi Çoruh Nehri ve Barhal Çayı’nın birleştiği bir vadide kurulmuştur. Yusufeli ilçesi, mevcut arazi varlığıyla, Artvin ilinin en büyük alan ilçesi konumundadır. Geniş bir alana sahip olan ilçenin nüfus yoğunluğu azdır (Taner, 2012:15).

Yusufeli, Artvin ilinin önemli bir ilçesi olup, Çoruh Nehri ve Barhal Çayı’nın birleştiği vadide yer almaktadır. Coğrafi olarak oldukça belirgin bir konumda bulunan ilçenin doğusunda Erzurum’a bağlı Olur ve Oltu ilçeleri yer alırken, güneyinde Tortum, Uzundere ve İspir ilçeleri, batısında ise Rize’nin Çamlıhemşin ve Ardeşen ilçeleri bulunmaktadır. Kuzeyinde Artvin merkezi ve Murgul ilçesi ile sınır komşusudur. İlçenin yer şekilleri, dağlık alanlar ve vadilerle şekillenmiştir, bu dağlık yapı ilçeye belirgin bir coğrafi özellik

kazandırmaktadır. Toprak yapısı genellikle engebeli olup, dağlar ve vadilerle dikkat çekmektedir (URL-2).

1.4. YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

Çoruh nehri ve kollarına ait vadiler ile dağlık sahalardan oluşan morfolojik görünüm saha geneline hâkimdir. Kuzeyde Kurt Dağı (3.175 m), kuzeybatıda Altıparmak Dağları (3.562 m.) ve Kaçkar Dağı (3937 m.), batıda Güngörmez Dağı (3.384 m), güneyde Kemerli Dağ (2.770 m) ve doğuda Avsek Dağı'nın (2.730 m) yer aldığı ilçenin en alçak kesimlerini, güneybatı-kuzeybatı doğrultusunda uzanan Çoruh Vadisi oluşturur. Dağlık kütleler ile yerel batan seviyesini oluşturan Çoruh Vadisi tabanı arasında ortalama bağıl yükselti farkının 2.500 m'yi aşabilmesi, Çoruh Nehri'nin Altıparmak (Barhal) Çayı, Oltu Çayı ve diğer yan kolların, vadilerini derince kazmasına yol açmıştır. Kısa mesafelerde önemli yükselti farklarının karakteristik olduğu arızalı bir arazi yapısı ortaya çıkmıştır (Artvinli, 2012:16).

1.4.1. Dağlar

Kaçkar Dağı (3937 m.): Yusufeli ilçesinin kuzeybatısında konumlanmıştır. Rize ili ile il sınırı oluşturmaktadır. Kuzeydoğu Anadolu Dağları'nın en yüksek dağı olmuştur. Çoruh vadisine dik olarak uzanmaktadır. Kaçkar dağı sınırları içerisinde endemik bitki türleri bulunmaktadır. Dağcılık sporunda da aktif bir dağdır. Dağcılık sporu için önemli bir dağdır (Artvinli, 2012:16-17).

Altıparmak Dağları (3562 m.): Yusufeli ilçesinin kuzeybatısında yer alan dağdır. Kuzeybatı doğrultusunda uzanarak Rize il sınırını oluşturmaktadır. Bu dağlar sıradağlar biçiminde uzanmaktadır. Dağcılık ve trekking sporlarına uygundur (Artvinli, 2012:17).

1.4.2. Vadiler

Çoruh Vadisi: Kretase, kristalin şistler, granit, eosen flişleri ve volkanik maddelerden oluşmakta olan Çoruh Vadisi, dar ve derin boğazlar halinde şekillenmiştir. Yumuşak bir yapıya sahip olan Çoruh Nehri, enine aşındırmalarla bazı yerlerde vadisini genişletmiştir. Artvin il sınırları içerisinde uzunluğu yaklaşık olarak 150 km'yi bulmakta olan Çoruh Vadisi'nin 100 km'si Yusufeli sınırların da yer alır (Artvinli, 2012:18).

Barhal Vadisi: Barhal Çayı yatağı boyunca ilerleyen Barhal Vadisi, kaynaklarını Kaçkar Dağı'ndan almaktadır. Vadi dar ve derindir (Artvinli, 2012:18).

1.4.3. Akarsular

Çoruh Nehri: Bu nehir, ilçenin en büyük akarsuyudur. Çoruh Nehri'nin kollarını Yusufeli sınırlarındaki bütün çay ve dereleri oluşturmaktadır. Kaynağını Mescid Dağı'nın batı yüzünden alan Çoruh Nehri, önce Batı doğrultusunda akar sonrasında bir yay çizerek doğuya yönelmektedir. Yokuşlu köyü sınırları Yusufeli ilçe sınırları içerisine dâhil olur. Yusufeli Artvin İl merkezi, Borçka ve Borçka'nın Muratlı Kasabası içerisinde geçerek burada il ve ülke sınırlarını terk etmektedir. Batum da ise Karadeniz'e akmaktadır. Bu nehirde 12 balık türü vardır. Çoruh Nehri ve kollarında ilk olarak sazan ve kefal vardır. Rafting ve kano gibi su sporları için uygun ve zorlu parkurları bulunduran Çoruh Nehri, 100 km'lik kısmı bu spor dalları için elverişlidir (Artvinli, 2012:18).

Barhal (Altıparmak) Çayı: Yusufeli sınırları içerisinde yer alan Barhal Çayı kaynaklarını Altıparmak Dağları ve Kaçkar Dağı'ndan (3937 m.) toplamaktadır. İki kolu Yaylalar köyünün aşağısında birleşmekte ve buradan kuzeydoğuya doğru akmaya devam etmektedir. Yaylalar köyü içerisinde geçmekte olan, kaynağından Altıparmak Köyü'ne kadar olan bölümüne "Hevek Suyu" denilmektedir. Kaynağını Kaçkar Dağı'ndan alan ve Barhal Çayı'nın en büyük kolu olan Kocaçay, Altıparmak Köyü'nün içinden yol almaktadır. Yüksekoba (Kobak) suyunu alır oradan sonra ise Balalan deresini almaktadır. Eskiden ilçe merkezinin tam ortasından geçmekteydi. Şu an ilçe merkezinden geçmemektedir fakat köylerde akmaya devam etmektedir. Berrak ve temiz bir sudur. Alabalık yönünden oldukça zengindir. Sulama suyu olarak da kullanılan Barhal Çayı, su sporlarına da oldukça uygundur (Artvinli, 2012:19).

Oltu Çayı: Ohur Köyü yakınlarında Yusufeli sınırları içerisine giren bir çaydır. Yusufeli-Oltu- Erzurum yol ayrımı mevkiinde Tortum Çayı'na katılmaktadır. Eskiden Oltu Çayı ismiyle Günalp Kayası (Sukavuşumu) isimli mevkide Çoruh Nehri ile birleşmekteydi (Artvinli, 2012:19).

Tortum Çayı: Bu çay, Kargapazarı Dağları'nın kuzey yamaçlarından kaynaklarını almaktadır. Kınalıçam Köyü'nde Artvin il sınırları içerisine girmektedir. Kınalıçam Köyü içerisinde geçmekte olup, Yusufeli-Oltu-Erzurum yol mevkinde Oltu Çayı ile bağlanıp Çoruh'a karışmaktadır (Artvinli, 2012:19).

1.4.4. Göller

Balalan Köyünde, Balalan Deresi üzerinde bulunan Balalan (Arcivan) Gölü ile Kaçkar Dağı'nda bulunan Büyük Deniz Gölü başlıca göl vaziyetindedir. 1967 yılına heyelan

sebebi ile Balalan Deresi'nin önünün kapanması ile oluşan bir göldür. Kaçkarlarda konumlanan Büyük Deniz Gölü ise buzul gölüdür. Altıparmak Dağlarında ise irili ufaklı 14 buzul gölü mevcuttur. Altıparmak göllerinden en büyüğü ise Karagöl'dür. En derin yeri 7 m olan Karagöl, bir yandan Barhal Çayı'nın kaynaklarından birisini oluşturmaktadır (Artvinli, 2012:20).

1.4.5. Şelaleler

Büyük küçüklü çok sayıda şelale barındıran Yusufeli'nin dağlık bir coğrafyası vardır. Gudashev (Özgüven) Köyü'nün İntkor Yaylası'nda Ciro Şelalesi bulunmaktadır. Atatürk Üniversitesi'nin araştırmaları sonucunda Türkiye'nin bilinen en büyük şelalesi olduğu ortaya çıkmıştır. Ciro Şelalesi, Altıparmak Dağları'nın güneydoğuya bakan bölümünde Karataş II. Tepe (3253 m.) ile Gudashev Sivrisi (3406 m.) arasında ve 2348 m yükselti de yer almaktadır. Anadolu'nun bilinen en yüksek şelalesi Ciro'dur. Türkiye'nin en yüksek doğal çağlayanı unvanını elde etmiştir. Dünya'nın en değerli çağlayanları arasında ise sekizinci sırada yer almıştır (Artvinli, 2012:20).

1.5. İKLİM

Yusufeli ilçesi genelinde Karadeniz iklimi ile karasal iklim arasında bir geçiş iklimi tipi hâkim olmakla beraber ilçe merkezi ve yakın çevresi ile Çoruh Nehri'ne yakın yerlerde yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır. Akdeniz iklimini anımsatır. Akdeniz ikliminin tipik bitki türlerinden olan zeytin, incir, üzüm gibi meyveler yetişmektedir. Vadinin yüksek kesimlerinde ise karasal iklim izlenmektedir. Yazlar serin olup, kışlar soğuk ve yağışlıdır. Yağışlar genellikle yazın ve ilkbahar da gözlenmektedir. Çoruh Vadisi'nde doğa yeşillenirken, vadi yamaçlarının yüksek kesimleri karla kaplı olabilir. Kiraz ve erik gibi meyveler ilkbahar sonralarında oluşmaktadır. Yaz ortalarında şeftali, incir ve üzüm yetişmektedir. Her ikisinin de aynı anda görülebilme ihtimali bulunmaktadır (Artvinli, 2012:21).

Rivayet odur ki Ruslar, Birinci Dünya savaşı yıllarında Çoruh vadisini görüp ülkelerine döndükten sonra, şöyle demişler: “Öyle bir memleket ki bazı ağaçlardan yağ, bazı ağaçlarda bal akıyor.” (Aytekin, 2014: 24). Bunlardan biri zeytindir biri de dut. Öyle lezzetli, öyle gıda verici ki, bunları yetiştirip Rusya'ya göndeririz. Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgelerinde kendisiyle bütünleşmiş olan meyve üzumdür. Yusufeli ilçesinde yaygın olarak yetişen üzüm “Çavuş Üzüümü” veya “Yusufeli Üzüümü” olarak adlandırılmaktadır. M.Ö. 6. Yüzyılda Yunan kaynaklarında üzümün yetiştirildiği belgelenmiştir (Demirel, 2010:222).

Yusufeli'nin genel havasının temizliği, havanın temiz olması, oksijenin bol oluşu ve suyun temizliği ürünler e güzel bir lezzet katıyor. Akdeniz de yaşıyormuşuz gibi hissettiğimiz Akdeniz iklimi sayesinde zeytin, hurma ve üzüm bol miktarda yetişmektedir.

1.6. BİTKİ ÖRTÜSÜ

Yusufeli ilçe alanının 28.620 hektarlık bölümü ormanlarla örtölüdür. Ormanlar genel olarak yüksek kesimlerde dir. Çoruh Vadisi yamaçlarında ve Kaçkar Dağı'nın vadiye bakan bölümlerinde ladin, köknar, sarıçam büyük oranda yaygındır. Daha alçak kesimlerinde ise meşe, ardıç, karaağaç, kayın, dişbudak, kızıl ağaç ve kestane toplulukları mevcuttur (Artvinli, 2012:22).

1.7. YERALTı ZENGİNLİKLERİ

Maden yatakları bakımından zengin olan Yusufeli, bu yatlardan geçmişte de işletilmiş bugün de işletilmektedir. Çevreli köyü ise maden açısından en zengin köydür. Çevreli köyünde altın; Altıparmak, Çevreli, Esendal, Taşkiran, Tekkale köylerinde bakır; Çeltikdüzü, Çıralı, İrmakyanı, Köprügören, Kömürlü, Yokuşlu köylerinde kömür; Altıparmak, Çevreli, Taşkiran köylerinde molibden; Bahçeli, Çevreli, Demirköy köylerinde demir; Çevreli, Esendal, Tekkale köylerinde çinko; Çevreli, Esendal köylerinde pirit; Taşkiran köyü Sarıgöl mevkiinde granit- mermer yatakları bulunmaktadır (Artvinli, 2012: 22).

Yusufeli'nde geçmiş yıllarda da belli başlı madenler ortaya çıkmıştır. 1555- 1574 yıllarında maden işletme konusu Perterek sancağında yer almamıştır. 15. yüzyılda Ersis köyünde maden olarak gümüş ve bakır çıkarılmaktaydı. Burada çıkan gümüş ve bakır madenleri Erzurum'a gönderilerek orada işlenmekteydi (Demirel, 2010:231).

1.8. EKONOMİK DURUM

Yusufeli ilçesinin ekonomisi, büyük oranda gurbetçilik ve tarım faaliyetlerine dayanmaktadır. İlçe nüfusunun yaklaşık %70'i gurbetçilikle geçimini sağlarken, geri kalan %30'luk kısmı tarımla uğraşmaktadır. Bunun yanı sıra, geleneksel el sanatları olan ipek halıcılığı, halıcılık ve kilimcilik gibi sektörler, yeni aile işletmeleri şeklinde evlere girmeye başlamıştır. İlçede ayrıca, arıcılık, balıkçılık ve tavukçuluk gibi küçük aile işletmeleri de aile ekonomisine katkı sağlamaktadır. Ancak, ilçede sanayi tesisi bulunmaması sebebiyle ciddi bir istihdam sorunu yaşanmaktadır. Yusufeli'nde tarımsal üretim de oldukça önemli bir yer tutmaktadır. İlçede yıllık ortalama 86.400 kg bal, 14.500 kg süt, 9.790,4 ton meyve ve 435 ton pirinç üretimi gerçekleştirilmektedir. Bu üretim, yerel ekonomiyi önemli ölçüde

desteklemektedir. Ayrıca ilçenin yüzölçümünün büyük bir kısmı ormanlarla kaplıdır. Toplamda 224.771 hektar alan, verimli ve verimsiz ormanlarla örtülüdür. Ormanlarda bulunan başlıca ağaç türleri ise çam, ladin, köknar, karaağaç, meşe ve yabani kavak cinsleridir. Yusufeli ilçesi, tarım ve geleneksel el sanatları ile ekonomik hayatını sürdüren ve sanayi sektöründen uzak bir bölge olarak dikkat çekmektedir (URL-3).

Yusufeli Barajı Türkiye için çok önemlidir. “Türkiye’de hidroelektrik enerji üretim kapasitesinin yıllık 44 milyar kilovatsaatten 112 milyar kilovatsaate yükseltildiğini kaydeden Balta, şunları söyledi:

Ülkemiz son 21 yılda her alanda olduğu gibi yerli ve yenilenebilir enerji konusunda da atılım yapmış, bu kaynakların başında gelen hidroelektrik enerji üretiminde önemli mesafe katetmiştir. 2002 yılında 125 olan hidroelektrik santral sayısı günümüz itibarıyla kamu-özel sektör iş birliği sayesinde 750’ye, hidroelektrik enerji üretim kapasitemiz ise yıllık 44 milyar kilovatsaatten 112 milyar kilovatsaate yükseltilmiştir. Yusufeli Barajı ve HES’te suyun ışığa dönüştüğü bu atılımdaki özel yerini almıştır. Ülkemizin en yüksek barajı olan Yusufeli, 275 metrelik yüksekliği ile çift eğrilikli beton kemer barajlar kategorisinde dünyada da beşinci sıradadır. Türkiye yüzyılına yakışır dev eser Yusufeli Barajı ve HES kurulu gücüyle yıllık ortalama 1 milyar 888 milyon kilovatsaat enerji üretim kapasitesine sahiptir. Bu üretim miktarı ile 750 bin adet yerli ve millî otomobil TOGG’un enerjisi karşılanabilir. Ayrıca baraj ile 2,5 milyon kişinin enerji ihtiyacı karşılanacaktır. Bu güzide tesis üreteceği enerji ile ekonomimize yıllık yaklaşık 6 Milyar TL katma değer sağlayacaktır (URL-4).

1.9. EĞİTİM BİLGİLERİ

Millî Eğitim Bakanlığı’nın resmî sitesindeki verilere göre, okul sayısı 26, öğretmen sayısı 210, öğrenci sayısı 1895 kişidir (URL-5).

1.10. SAĞLIK BİLGİLERİ

Sağlık Bakanlığı’nın resmî sitesindeki verilere göre, ilçe merkezinde 1 devlet hastanesi, 1 tane aile hekimliği, 1 tane toplum sağlığı merkezi mevcuttur. Köylerde ise Kılıçkaya Aile Hekimliği ve Sarıgöl Aile Hekimliği vardır. Köylerde bulunan sağlık evlerinin toplam sayısı ise 17 tanedir (URL-6).

1.11. NÜFUS ORANLARI

İlk yerleşim yerleri nehir kenarlarıdır. Yusufeli’nde kurulan Çoruh Nehri ise ilk yerleşim yerlerindendir. Birçok köylerde İlk Çağ yerleşim kalıntıları vardır. İlk nüfus yazımı Çoruh Vadisi’nde Osmanlı fethinden sonra gerçekleştirilmiştir. Peterek Sancağı Erzurum eyaletine bağlı olarak kurulmuştur. Fetihten sonraki ilk sayım ise 1555 yılında

gerçekleşmiştir. Bu sayımla birlikte idari taksimatı ve bağlı yerleşim yerlerinin nüfuslarıyla birlikte toprak sistemi ve ekonomik durumu gösteren belgeler kaydedilmiştir (Artvinli, 2012:259).

Bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşması ise Pert-Ekrek sancağı bölgesindeki nüfusun hepsini gayrimüslimler oluşturmaydı. Görevliler hariç 1574 yılında Müslüman bulunmayan sancakta çok kısa bir süreçte İslamlaşmış 1652 tarihinde ise tamamı İslamiyet'i benimseyip Müslüman olmuştur.

“Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) adrese dayalı kayıt sistemi raporlarına göre Yusufeli ilçe merkezinin nüfusu 7 bin 192 kişi, köylerinin nüfusu 11 bin 610 kişi toplamda 18 bin 802 kişi oldu. Yusufeli nüfusu önceki yıla göre 52 kişi eksilerek %0,28 azalış gösterdi.

Verilerin erkek ve kadın nüfus oranlarına bakıldığında, ilçe genelinde 18 bin 802 olan toplam nüfusun 9457 erkek 9345’si kadın nüfusundan oluştuğu görüldü. Yusufeli ilçe merkezinin yıllara göre nüfus sayıları ise şöyle; 2009 yılı 5 bin 844, 2010 yılı 5 bin 863, 2011 yılı 6 bin 318, 2012 yılı 6 bin 856, 2013 yılı 7 bin 172, 2014 yılı 7 bin 260, 2015 yılı 7 bin 804, 2016 yılı 7 bin 634, 2017 yılı 7 bin 735, 2018 yılı 7 bin 233, 2019 yılı 7 bin 383, 2020 yılı 7 bin 342, 2021 yılı 7 bin 306 kişi ve 2022 yılı 7 bin 204 kişi oldu.

Merkeze bağlı mahalle nüfuslarına bakıldığında Çoruh Mahallesi 2.642 kişi, Kaçkar Mahallesi 1.611 kişi, Livane Mahallesi 1.526 kişi, Sancak Mahallesi 1.339 kişi ve Erdemler Mahallesi 74 kişiden oluştuğu belirlendi.” (URL-7).

1.12. YUSUFELİ YEREL YÖNETİM

Geçmişten günümüze belediye başkanları:

- 2024 Barış Demirci (CHP).
- 2019 Eyüp Aytekin (AK Parti).
- 2014 Eyüp Aytekin (AK Parti).
- 2009 Eyüp Aytekin (AK Parti).
- 2004 Yusuf Sağlam (MHP).
- 1999 Yusuf Sağlam (MHP).
- 1994 Ali Osman Arslan (ANAP).
- 1989 Ali Osman Arslan (ANAP).

- 1984 Ali Osman Arslan (ANAP).
- 1977 Ali Erbaş (AP).
- 1973 Ömer Erbaş (AP).
- 1968 Cemil Güngör (CHP).
- 1963 Şerafettin Uslu (AP).
- 1955 Ali Arslan (DP).
- 1950 Ali Arslan (DP).
- 1946 Hafız Arslan (CHP).
- 1942 Osman Ziya İrmiş (CHP).
- 1940 Osman Ziya İrmiş (CHP).
- 1938 Osman Gültekin (CHP).
- 1934 Osman Gültekin (CHP). (URL-8).

1.13. TARİHİ ESERLER

Yusufeli, sunduğu turizm çeşitliliğiyle öne çıkan bir bölge olmasının yanı sıra, kültür turizmi açısından da büyük bir öneme sahiptir. Bölgede, çoğunluğu Orta Çağ dönemine ait olmak üzere pek çok kale, kilise ve manastır gibi tarihi yapılar bulunmaktadır. Tarihi eserler açısından oldukça zengin olan Yusufeli, bu anlamda önemli bir kültürel mirasa ev sahipliği yapmaktadır. Öne çıkan yapılar arasında, tarihi Barhal (Altıparmak) Manastırı, İşhan Manastırı ve Tekkale Manastırı gibi manastırların yanı sıra, dört kilise manastırı da yer almaktadır. Bu yapılar, her yıl binlerce yerli ve yabancı turistini ilgisini çeker. Ayrıca, bölgedeki diğer pek çok kilise, kale ve gözetleme kuleleri de tarihi mirasa ilgi duyan turistler için cazip ziyaret noktaları oluşturmaktadır. Bu zengin kültürel miras, Yusufeli'nin turizm potansiyelini daha da artıran önemli bir unsurdur (Artvinli, 2012:303).

II. BÖLÜM

YUSUFELİ YERLEŞİM DURUMUNDAKİ PROBLEMLER

2.1. YUSUFELİ İLÇESİNİN İLK YERLEŞİM YERİ

Yusufeli, geçmişten günümüze kadar pek çok iz ve hatıra bırakmış bir bölge olup, tarihî kültürel eserleri ve kentin kimlik öğelerini oluşturan zenginlikleriyle dikkat çekmektedir. Bu tarihi ve doğal değerler, Yusufeli'nin kimliğini şekillendiren temel unsurlar olmuştur. Anadolu'nun en eski yerleşim alanlarından biri olarak kabul edilen Yusufeli, geçmiş yüzyıllardan günümüze kadar varlığını muhafaza etmiştir. Bölgenin ilk izleri, M.Ö. 300'lü yıllara dayanır ve Nizgovanda'da bulunan bronz ve bakır baltaların bu durumu desteklediği anlaşılmaktadır. Diğer bir önemli yerleşme bilgisi ise, Peterek köyü yakınlarındaki Karap (Aslanlı) mezrasındaki "Savangin Mağarası"nın tarih öncesi dönemde geçici bir sığınak olarak kullanıldığının saptanmıştır (Aytekin, 2014:28).

Eski çağlarda, Hurri Devleti, Hayaşa Krallığı, Urartu, İskit İmparatorluğu, Pers İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu ve Kolheti Krallığı gibi çeşitli medeniyetler, Yusufeli bölgesinde yerleşim alanı oluşturmuşlardır (Torun, 2021:62).

2.2. YUSUFELİ'NİN YENİ YERLEŞİM YERİ

“İlçenin yeni yerleşim yerine taşınması kapsamında, Yansıtıcılar mevkiinde 24 milyon metreküp kazı ve 11 milyon metreküp dolguyla 153 hektar alan elde edildi. 3 ayrı bölgede, 10 etap halinde sürdürülen yeni yerleşim yerindeki altyapı çalışmalarıyla hükümet konağı, emniyet, jandarma, adliye, ilk ve ortaokul, lise, müftülük, öğretmen evi gibi kamu binaları tamamlandı. Su altında kalacak Yeniköy, Tekkale, Irmakyanı, Çeltikdüzü, Çevreli, İşhan ve Meşecik köylerinde yaşayanlar için de dağların eteklerinde yeni yerleşim birimleri kuruldu. 7 farklı köyde yöresel mimaride, ikişer katlı modern evler yapıldı. Toplam 520 köy evi inşa edildi.” (URL-9).

2.2.1. Yeni Yusufeli Yerleşim Yeri'ne Mecburi Göç Süreci

İnsanlar, tarih boyunca çeşitli sebeplerle bulundukları çevreyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu sebepler, ekonomik, sosyal, politik ya da doğal afetlerden kaynaklanabileceği gibi, bazen bireylerin daha iyi bir yaşam arayışı, bazen de toplumların yeni imkânlar peşinde olmasından doğmuştur.

Göç, yalnızca bireylerin veya toplulukların yeni bir mekâna yerleşmesi anlamına gelmez; aynı zamanda insanların inançları, düşünceleri, kültürel yapıları ve toplumsal düzenleri üzerinde de köklü değişikliklere yol açar. İnsanlar ve insanlara ait olan her şey,

bulundukları mekânla kurdukları derin bağlarla değer kazanır. Bu bağ, bireylerin kimliklerinin, kültürlerinin ve toplumsal yaşamlarının şekillenmesinde büyük bir rol oynar. Ancak göç, bu bağları zedeleyen, hatta bazı durumlarda tamamen koparan bir süreçtir. İnsanlar ve topluluklar, farklı sebeplerle bulundukları yerleri terk ederken, yeni bir çevreye adapte olma sürecine girerler ve bu süreç hem bireyler hem de toplumlar için önemli bir dönüşüm anlamına gelir.

Tarih boyunca, mekânlar toplumsal ve siyasal kimliklerin ve aidiyetlerin şekillenmesinde büyük bir rol oynamıştır. İnanç, vatan, millet, devlet, etnisite, kavim, kabile ve aile gibi sosyal ve siyasal grupların oluşumunda mekân, temel bir etken olmuştur. Bir toplumun veya grubun, bulunduğu mekânın şartlarına ne kadar uyum sağlayabildiği, o grubun hayatta kalma ve gelişme sürecini doğrudan etkileyen bir faktördür. Bu uyum, toplumsal yapılarının sürdürülebilirliği ve ilerlemesi ile yakından ilişkilidir (Ekici ve Tuncel, 2012:12).

Toplumun en temel birimi olan aile, göç süreçlerinden önemli ölçüde etkilenir. Göç eden bir kişi, bir yandan yeni mekâna uyum sağlamaya çalışırken, diğer yandan bu yeni çevrede kendisi ve ailesi için bir yer edinmeye çabalar. Aynı zamanda, hayatta kalabilmek, yok olmamak ve sahip oldukları maddi ya da manevi değerleri kaybetmemek için büyük bir mücadele verir. Göç, bireyler ve aileler için hem fiziksel hem de psikolojik açıdan zorlu bir süreçtir.

Yusufeli halkın göç sorunu nedeniyle Yusufeli halkını olumsuz etkilenmiştir. Yusufeli defalarca taşınmıştır [K. 46]. Bu konuyla ilgili kaynak kişi şunları söylemektedir:

Yusufeli toplamda 7 kere taşındı. En son Öğdem ilçesine eski Yusufeli'ne yani geçen yıl kaldırılan Yusufeli'ne oradan da şu an mevcut yerleşim yerine taşındım. En son ki taşınma şekli Öğdem'den Yusufeli'ne taşınırken kademe kademe yani resmî kurumların gelmesi, insanların kendi istekleri doğrultusunda isteyen vatandaş taşındı Yusufeli'ne. Bu tabi geniş zaman diliminde oldu. Zamanla 65 yılından sonra o tarihler ortalama 1995-1997 yılına kadar yanlış hatırlamıyorsam jandarma hala devam ediyordu Öğdem ilçesinde. Hatta esnafta vardı 2 sene öncesine kadar. Esnaf vefat ettiğinden dolayı oradaki en son iş yeri de bu durumda kapanmış oldu. 2-3 yıl öncesine kadar da esnaf vardı yani aynı şekilde devam ediyordu. Buradaki taşınma süreci ise devletin zorunlu taşınma süreci olduğundan dolayı kısıtlı sayıda ev, kısıtlı sayıda iş yeri standartlaştırılmış ev ve iş yerlerinden dolayı şu anda buraya taşınmayıp çok sayıda dışarıya gitmek zorunda kalan var. Buraya taşınamayıp terk etmiş oldukları köyüne gitmek zorunda olanlar var. Bunların aynı zamanda öğrencisi var. Sorumlulukları var. İşi var. İşinden de olmak kaydıyla öğrencisini şu anda okula gönderememe noktasına gelmeyi göze alarak çünkü başka alternatifi yok burada ikamet etme şansı yok. İş yeri olanlar örneğin ben iş yerim var. 6 aydır iş yerim kapalı ne olacağı muamma. Ben de bir müddet dayanabildiğim kadar dayandıktan sonra ya terk etmek zorunda kalacağım. Yani bir şey yapamadıktan sonuçta buradan ayrılacağız. Eski yerleşim yerinde olan arkadaşlık, diyalog, yakınlık, komşu ilişkileri şu anda maalesef ki burada hiçbiri yok. Onun yanı sıra ulaşım ciddi problem. Buradaki istihdam edilen konut sayısına oranla dağılım çok fazla yani şu anda yerleşim yerini bir tur attığın zaman 30 km, 30 km de bir tur yapabiliyorsun. Ama eski ilçe yerinde bir baştan bir başa yürüme mesafesi normal ortalama olarak 10 dakikalık mesafeydi. En olarak

da çok fazla geniş değildi. O alana bütün ilçe sığarken şu an da burada onun belki de en az 4-5 katı alan var. Ama ne yazık ki dağınık alan birçok arkadaşımızın bile halen nerede oturduğunu karşılaştıkça ancak tespit ediyoruz. Onun dışında da şu anki mevcut yerleşim yerinde uluslararası yol olarak diye geçiyor zaten bizim orası. Artı Artvin, Erzurum bölgesine olan ulaşım maalesef buradan viyadükle direkt karşıya geçmek varken yaklaşık 500-600 metrelik yol şu an 20 kilometrenin üzerinde uzamış durumda. Ne zaman yapılacağı muammadır. Bunların daha öncesinden yapılıp daha sonra da buraya taşınılabilirdi. Ama ne yazık ki şu an da taşınma süreci alel aceleyle getirilip şu anda en basit sanayi esnafından sanatkâr gurubundan 37 tane esnaf benimle beraber 6 aydır iş yeri yok. Eşyalarımız, kıymetli makinelerimizin hemen hemen hepsi herkesin makineleri dışarlarda, sokakların üzerinde binaların işte önünde, balkonlarda büyüklü küçüklü malzemelerimiz dahi korunaklı koyabilecek hiçbir yerimiz yok. Brandaların altında gibi derme çatma şekilde en az 36-37 tane esnafın iş yerleri buranın durumu bu düzelecek gibi de hiç gözüküyor maalesef [K. 18].

Aynı konuda kaynak kişi görüşlerini şöyle anlatmaktadır:

“Yusufeli’nden mecburi göç eden halk maddi anlamda da çok fazlasıyla etkilenmeler yaşamıştır. Özellikle Yusufeli esnafları büyük bir hezimete uğramıştır. Eskisini arar olduk yenisi çok dağınık. O yüzden sosyal hayat burada biraz daha zor. Onun dışında komşuluklar burada daha sıkıntılı. Komşuluk yapmak zor. Aıştığımız ortamdan uzaklaştık. Ticarette burada çok zor. Maddi olarak işlerimiz çok düştü. Aşağıdaki iş potansiyelimizin yüzde 50’si silindi.” [K. 17].

Bu görüşlerin dışında yeni ilçeyi beğenip orada maddi ve manevi durumun daha iyi olacağını iddia eden bir kesim vardır. Kaynak kişi konuyla ilgili olarak şunları anlatmaktadır:

“Ya aslında şöyle mesela aşağıda iş sahibi değildik. Burada bir dükkân sahibi olacağız bir kere bu açıdan iyi oldu. Sonra aşağıda kiracı olan bir dünya insan belki ev sahibi olmayacaktı ama bu şekilde ev sahibi oldular bunlarda artıları en azından.” [K. 16].

Aynı konu ile ilgili olarak kaynak kişi şunları anlatmaktadır:

Artvin Yusufeli göçü ile birlikte insanın sadece bir yerden bir yere göç etmediğini, her anlamda etkilenmiş olup hayallerini, çocukluklarını, anılarını, evlerini, bağlarını bahçelerini, hayvanlarını, işlerini, güçlerini bıraktıklarını görmüş oldum. İnsanlar yüzyıllar boyunca göç etmesiyle sosyal ve kültürel anlamda etkilenmişlerdir. Öyle ki Yusufeli’nin yeni yerleşim yerine olan göçü ile şehir merkezi kadar birçok köy de etkilenmiştir. Köylerdeki insanlar ilçe merkezine geçici süreyle gelip burada hayatlarını devam ettirmektedirler. Köydeki insanların hayatlarını şehir merkezinde devam ettirmeleri onların her alanda zorlanmasına sebep olmaktadır. Bulundukları köy ortamında ya da şehir merkezinde olan hayvanlarını koyabilecek yer bulamayan insanların hayvanlarını sattıkları, ahır bulabilenlerin ise hayvancılığa devam ettikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Eski yerleşim yerinde tarlaları olan insanların ve hiç tarlası olmayan insanların kiralayacakları tarlalar bulunmaktadır. Çoğu insanın bu tarlalardan kiralayarak ekim yaptıklarını görmekteyim. İnsanların yapmış olduğu göçle beraber onların yüreklerinde izler bıraktığı apaçık ortadır. Bu taşınma sürecinde benim gözlemediğim ilçenin çoğu kesimi taşındıktan sonra bile insanlar eski ilçe yerine inip aynı caddeleri turluyorlardı. Bu da demek oluyor ki insanı özünden kopartmak ve belli alışkanlıklarını öldürmenin kolay olmadığını gözlemledim [K. 41].

III. BÖLÜM

HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ

İnsan yaşamı, kültürlerin ve toplumların şekillendirdiği önemli “geçiş dönemi” aşamalarıyla belirlenir. Doğum, evlenme ve ölüm, bu geçiş dönemlerinin başlıca örneklerini oluşturur. Her biri, kendi bünyesinde alt aşamalar ve çeşitli toplumsal ritüeller barındırır. Bu dönemin çevresinde, çok sayıda inanç, âdet, töre ve dinî uygulama kümelenir. Bu uygulamalar, kişiyi yeni durumuna uygun bir şekilde toplumsal olarak yeniden konumlandırmayı amaçlar. Aynı zamanda bu ritüeller, kişiyi, bu dönemin getirdiği tehlikelerden ve zararlardan korumayı hedefler. Çünkü genel olarak kabul edilen bir inanca göre, birey bu geçiş anlarında güçsüzdür ve dışsal etkilere karşı savunmasız kalır. Bu inançların ve ritüellerin kökeni, bireyi toplumsal yapının yeniden şekillenen kurallarıyla uyumlu bir biçimde topluma uyum sağlamayı hedefler (Örnek, 2000:131).

3.1. DOĞUM

Doğum, toplumsal yaşamda genellikle kutlanan ve sevinilen bir olgu olmuştur. Bir çocuğun dünyaya gelmesi, sadece anne ve babayı değil, geniş aileyi, akrabaları, komşuları herkesi sevindirir. Çünkü yeni doğan bir çocuk, yalnızca bir birey olarak aileyi genişletmekle kalmaz, aynı zamanda toplulukların dayanışmasını ve gücünü artırır. Küçük topluluklar veya etnik gruplar için, nüfus artışı, güçlü ve dirençli bir yapının teminatıdır. Bu durum, toplumda sıkça duyulan “çocuk, ailede ocağı tütürür” gibi ifadelerle de vurgulanır. Bu söz, sadece doğumun aile için bir neşe kaynağı olduğunu değil, aynı zamanda toplumsal yapının ve aidiyet duygusunun güçlenmesinin bir göstergesi olarak kabul edildiğini de gösterir (Örnek, 2000:131).

Her çocuk dünyaya bir değer olmakla gelir. Sadece anne ve babasını değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu ve sopunun da yüreğine sevinç düşürür. Çünkü her doğum ailenin, akrabaların, soyun ve sopun sayısını artırmaktadır ve devamlılığını sürdürmektedir. Sayının artmasıyla gücün, dayanışmanın da artması demektir (Yeşil, 2014:120).

Doğum geçiş döneminin ilk aşamasıdır. Yeni bir hayatın başlangıcı olarak nitelendirilir. Ailenin, nüfusun devamlılığını sağlamaktadır.

Doğum hem aile hem de toplum için önemli bir geçiş dönemi olduğundan türlü ritüellerin yapılmasını gerektirir. Bu yüzden de insan hayatının bu ilk geçiş döneminde

uygulanan pratikler, doğum öncesinden hatta ailenin çocuk istemeye başladığı andan itibaren başlamaktadır (Türker ve Gündoğdu, 2016:43).

Yusufeli’nde yaşayan kaynak kişilerimizden edindiğimiz bilgiler ise:

“Yeni doğan bebekler kundaklanırdı. Çünkü eli, ayağı düzgün ve güzel olsun diye yapılırdı. Bebeğin sabit durması bu yüzden önemlidir.” [K. 32].

“Eskiden doğumlar evde olurdu. Biz doktor nedir bilmezdik. Zaten köylerde ulaşım zordu. İstedığımız zaman şehir merkezine inemezdik. Köyde ebemiz vardı. Ebe doğum başladığı zaman eve gelir. Doğum başlayınca çocuğun doğmasını sağlardı. Masajlarla, dualarla doğum başlardı.” [K. 46].

“Hamile kalmadan önce bebek olması için dilekler dilenirdi. Eğer hamilelikte güzel geçer ve doğumda sağlıklı bir şekilde gerçekleşirse kurbanlar ve adaklar adanırdı. Şükretmek amaçlı bu uygulamalar yapılırdı. Adaklar kesin olarak yerine getirildi.” [K. 21].

3.1.1. Doğum Öncesi

Bu dönem, çocuk sahibi olma kararı alındığı andan başlayıp, doğumun gerçekleşmeye başladığı ana kadar olan süreci kapsar. Doğum, yaşamın ilk evresi olarak tüm kültürlerde mutlu bir olay olarak kabul edilir. Evli bir kadının doğum yapması, büyük bir heyecan ve ilgiyle karşılanır. Bu dönemde, doğumun başlangıç noktası olan bu olay, sayısız gelenek, inanç ve ritüelin uygulandığı bir süreçtir. Kadın, gebe kalma kararı aldıktan itibaren, doğuma kadar birçok âdet ve inançla karşılaşır. Gebelik süresince, kadının bu geleneklere, inançlara ve göreneklere uyması beklenir (Artun, 2011:145).

3.1.1.1. Kısırlığı Giderme: Kadınların toplumdaki yeri, genellikle doğurganlıkla yakından ilişkilidir. Bir kadın, toplumda saygınlık kazanabilmek için çocuk doğurmak, soyun devamını sağlamak ve erkeğin gözünde değer kazanmak için çarelere başvurmaktadır. Geleneksel topluluklarda, kısır kadınlar sıklıkla dışlanır, horlanır ve aşağılanır. Bu durumu aşmak için kadınlar, gebe kalabilmek ve çocuk doğurabilmek adına çeşitli yöntemler ve inançlara başvururlar. Bu çareler, genel olarak benzer bir yapıya sahip olsa da farklı bölgelerde ve kültürlerde bazı yerel farklılıklar gösterebilir. Doğurganlık inançları ve bu inançlara dayanan çareler, toplumsal yapılarla doğrudan bağlantılıdır ve kadının toplumdaki rolünü belirleyen önemli unsurlardır (Örnek, 2000:132).

Yusufeli’nde kısırlığın giderilmesi için yapılan uygulamalarla ilgili kaynak kişiler şunları söylemektedir:

“Rahimde su olursa su gitsin hamile kalma işi de kolaylaşsın diye bal kabağına oturttururlar. Bal kabağını pişirirler ılık olarak kadını üzerine oturttururlar. Aynı şekilde ılık süte de oturttururlardı.” [K. 46].

“Hocalara gider kendilerine okuttururlardı. Adak adarlardı hamile kalırsam kurban keseceğim diye adak adarlardı bazen de şunu yapacağım diye adak adarlardı.” [K. 46].

3.1.1.2. Aşerme: Kadın, halk arasında “aşerme” dönemi olarak bilinen süreçte, belirli yiyeceklerden kaçınırken, bazılarına karşı ise aşırı bir istek duyar. Bu tercihler, kadının vücudundaki eksiklikleri gidermek amacıyla fizyolojik bir gereklilik olarak ortaya çıkabileceği gibi, aynı zamanda bilinçaltındaki büyüsel inançlar ve sembolik anlamlarla da şekillenir. Yani, bu yiyecekler yalnızca bedensel ihtiyaçları karşılamakla kalmaz, aynı zamanda analogik (benzetmeli) bir büyüsel etkiyle de kadın tarafından tercih edilir (Örnek, 2000:134).

Toplumumuzda doğum öncesine ait olan birçok uygulama yüzyıllardan beri şimdi zamana kadar gelmiştir. Çocuk doğmadan önce yerine getirilmesine sıkı şekilde uyulan bu uygulamalarla anne ve babalar, çocuğun fiziki yapısı, huyu, cinsiyeti, karakteri gibi konularda doğrudan etkili olduğuna ve olacağına inanılan bu uygulamalar ve yasaklar ciddiyle uygulamaya çalışırlardı (Sümbüllü, 2004:133).

Aşerme; gebe olan kadının bazı yiyecek ve içeceklere karşı fazlasıyla düşkünlük göstermesi veya iğrenmesi olarak bilinir. Çocuğun bedenine zarar geleceğine inanıldığı için hamilenin aşerdiği yiyecekler hamile kadına verilmeye çalışılır.

Yusufeli ilçesinde aşeren kadınla ilgili inanış ve uygulamalar kaynak kişilerce şu şekilde aktarılmıştır:

“Hamile kadınlar bazen durup dururken yiyecekler isteyebilir. Canları çekebilir. Aşerdiği yiyecek neyse kesinlikle yedirilmelidir. Eğer yemezse bebeğin vücudunda bir şeyler mesela lekeler çıkacağına inanılır.” [K. 44].

“Yusufeli’nde hamile kadının aşerdiği yiyeceğe göre çocuğun cinsiyetiyle alakalı yorumlar yapılır. Ekşi yiyecekleri canı çekerse kız olacağına tatlı çekerse erkek olacağına inanılır.” [K. 46].

3.1.1.3. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme: Bebeğin cinsiyeti merakla beklenmektedir. Eskilerden şimdi var olan ultrason olmadığı için bebeklerin cinsiyetleri bir

şekilde tahmin edilmeye çalışılırdı. Bebeğin cinsiyetini merak eden aile bireyleri hamile bireyin karnına göre yorum yaparlardı.

Gebelik sırasında, doğacak çocuğun cinsiyeti sadece anne ve babanın arzularını değil, daha çok çevrelerinin, ailelerinin veya toplumlarının beklentilerini de yansıtır. Özellikle geleneksel toplumlarda, erkek çocuk daha değerli ve saygın kabul edildiği için, ilk doğan çocuğun erkek olması arzusu yaygındır. Bu durum, yalnızca bireysel bir istek olmanın ötesine geçer ve toplumsal cinsiyet rollerinin, ailenin ve grubun üzerindeki etkilerini de gözler önüne serer (Örnek: 2000:136).

Yusufeli’nde cinsiyeti tahmin etmek için uygulamalar şu şekildedir:

“Eğer hamile kadının karnı enine genişlemişse kız olacağına, karnı top gibi sivrileşmişse erkek olacağı düşünülür. Hamile kadın, hamileliği boyunca güzel olmuşsa çocuk erkek olacağı düşünülür. Kız çocuğunun annenin güzelliğini alacağını düşünmüşlerdir.” [K. 46].

“Bir kadın hamileyken kullandığı alyans yüzüğü bir ipe geçirilir. Kadının karnına doğru yüzük tutulur. Ve sallanan yüzük eğer düz bir şekilde gidip geliyorsa kız bebeğe işarettir. Eğer yuvarlak bir şekilde gidip geliyorsa erkek bebeğe işarettir.” [K. 25].

“Hamile kadın eğer ekşi yerse genellikle buna ye ekşiyi doğur Ayşe’yi. Tatlı yerse ye tatlıyı doğur Hakkı’yı şeklinde söylenmiştir.” [K. 46].

“Anne hamileyken her şeyden etkilenir. Eğer anne bebeğin anne karnında hareket ettiği dönemlerde, anne kime daha çok bakarsa çocuğun o kişiye benzeyeceğine inanılır. O yüzden çirkin birilerine bakmamak gerektiği söylenir.” [K. 46].

“Kız çocuk ise genellikle pembe elbiseler, erkek çocuk ise genellikle mavi elbiseler alınmaktadır.” [K. 21].

3.1.1.4. Hamile Kadının Kaçınması Gereken Uygulamalar: Gebe kadının davranışlarının, doğacak çocuk üzerinde belirleyici etkiler yaratacağına dair inançlar halk arasında yaygın bir görüştür. Bu inanca göre, gebelik sürecinde annenin kaçınması gereken bazı davranışlar, çocuğun fiziksel ya da ruhsal sağlığını doğrudan etkileyebilir. Çocuğun sağlıklı, güzel ve iyi huylu olabilmesi için anne adayının belirli yiyecekleri tüketmesi veya bazı geleneksel uygulamalara uyması gerektiği düşünülürken, olumsuz özellikler göstermemesi için de bazı alışkanlıklardan kaçınmalıdır (Artun, 2011:155).

Yusufeli ilçesinde hala uygulanmakta olan inanışlar:

“Anne hamileyken bir şeyi gizli yer ya da bir yerden çalıp da yerse bir yerinde leke olur. Hamile kadın çirkin bir şeylere bakmamalıdır. Eğer çirkin kişiye bakarsa ona benzer. Anne karnında bebek hareketlenmeye başladığında anne kime bakarsa bebek ona benzer.” [K. 46].

“Anne hamileyken ete veya nara dokunursa ve o dokunduğu elle vücudundan bir yere dokunursa etin ya da narın lekesi dokunduğu yerde çıkar.” [K. 21].

“Eskiden peştamalı giyerdik. Peştamalı katlar içerisine bir şeyler koyardık. Gül toplayıp oraya koyarsak bebekte doğum lekesi olurdu o yüzden gül toplamazdık.” [K. 46].

3.1.2. Doğum Esnası

Doğum sancıları başladığında, gebe kadının doğuma hazırlanması süreci başlar. Doğum, biyolojik bir olgu olmasının ötesinde, yaşamın önemli geçiş evrelerinden biri olarak kabul edilir. Bu süreçte, doğum odasında ve doğum anında bir dizi geleneksel ritüel ve inanç devreye girer. Bu uygulamaların amacı sadece doğumun daha kolay gerçekleşmesini sağlamak değil, aynı zamanda hem bebeğin hem de annenin sağlık açısından korunması ve manevi bir şekilde kutsanmasıdır (Artun, 2011:156).

Doğumun kolay geçmesi ve doğan çocuğun sağlıklı gelmesi için bazı inanışlar vardır. Yusufeli’nde bu inanışlar şu şekildedir:

“Doğumlar genellikle evlerde olurdu. Hastane bilmezdik. Allah kolaylığını verirdi.” [K. 35].

“Doğum sırasında oldukça rahat olmalı ve Allah’a dua etmeli. Nas ve Felak surelerini okunmalı. Üç İhlas suresi bir Fatiha suresi okunmalıdır.” [K. 46].

“Doğum anında sancı başladığında bir bardak suyun içerisine Nas, Felak ve başka dualar okuyup bana içirdiler sonrasında doğum oldu.” [K. 46].

“Doğumdan önce az yüksek yerden atlattırırlardı ki doğum daha kolay gerçekleşsin ve çocuk daha kolay gelsin diye.” [K. 21].

“Doğum başlamadan önce evin kapısında tüfek atarlardı. Hamile kadın korkup daha kolay doğumun gerçekleşmesi için.” [K. 46].

3.1.3. Doğum Sonrası

Anadolu’da doğum sonrası döneme büyük önem verilir. Hem annenin hem de bebeğin korunması için çeşitli geleneksel uygulamalar yapılır. Bu dönemde, göbek kesme, yıkama, tuzlama, lohusalık, albasması, ad verme ve kırklama gibi ritüeller gerçekleştirilir. Bu pratikler, doğum sonrası sürecin sağlıklı ve güvenli bir şekilde geçmesini sağlamak amacıyla uygulanır (Artun, 2011:158).

3.1.2.1. Bebeğin Göbek Bağı: Göbek bağıının anne ve bebek arasında çok önemli bir bağı vardır. Göbek bağıının kültürümüzde önemli bir yeri vardır.

Artvin Yusufeli ilçesinde bebek dünyaya geldikten sonra göbek bağıının önemi şu şekilde anlatılmıştır:

“Çocuğun göbek bağı bir cami bahçesine ya da okulun bahçesine gömülür. Bunun sebebi camiye gömülürse imanlı bir çocuk olacağı düşünülür. Eğer okul bahçesine gömülürse çocuğun okumuş ve bilgili bir insan olacağına inanılır.” [K. 44].

“Bebeğin göbeği düşmeden banyo ettirmek çok doğru değildir. Genellikle düştükten sonra banyosu yaptırılır.” [K. 46].

3.1.3.2. Bebeğin Kırklanması, Tuzlu Suda Yıkanması: Lohusa dönemi, anne ve çocuk için fiziksel ve ruhsal açıdan hassas bir süreçtir. Bu dönemde, özellikle çocuğun kırk basması veya annenin ve çocuğun hastalanması gibi olumsuz durumlarla karşılaşmamak amacıyla bir dizi inanış ve geleneksel uygulama devreye girer. Kırk gün süresince anne ve çocuk, kötü enerjilerden, nazardan ve hastalıklardan korunmak için çeşitli önlemler alınır. Bu dönemde, anne ve çocuğun dışarı çıkmaları, özellikle kırklı başka kadınlar ve çocuklarla karşılaşmaları engellenir. Ayrıca, misafir kabulü de sınırlanarak, yalnızca belli kişilerin ziyaret etmesine izin verilir. Bu tür uygulamalar hem fiziksel iyileşmeyi hem de ruhsal dinginliği desteklemeyi hedefler ve toplumsal geleneklerin bir parçası olarak hayata geçirilir (Artun, 2011:165-166).

Bebeğin göbek bağıının düşmesinden sonra en önemli olan şey bebeğin banyosu ve kırklamasıdır.

Yusufeli ile ilgili olan pratikler şu şekildedir:

“Bebek kırkını doldurunca anne veya neneler bebeği tuzlu suda yıkar. Bunun yapılma sebebi ise bebeğin ilerde terinin kokmaması içindir.” [K. 46].

“Bebekler durulanırken tuzlu suyla yıkanır. Bebek et kokmasın diye bu adet yapılır. Bu tuzlu su bebeği ömür boyu korur.” [K. 44].

“Bebek banyosu yapılırken suyun içine yüzük atılır, tespih atılır.” [K. 46].

“Sadece bebek kırklanmaz anne de kırk banyosu yapar. Bu banyoda kovaya kırk tane taş alınır ve onun suyunda yıkanır.” [K. 46].

3.1.3.3. Lohusalık Dönemi, Lohusa Anne Ziyareti: Yeni doğum yapmış ve henüz yataktan kalkmamış kadına çeşitli adlar verilir. Bu adlar, yerel kültürlere ve geleneklere göre değişiklik gösterebilir. “Lohusa”, “loğsa”, “doğazkese” , “emzikli” ve “nevse” gibi isimler, doğum sonrası süreci yaşayan kadına atfedilen terimlerdir. Her biri, lohusa kadının bulunduğu fiziksel ve toplumsal durumu ifade eden kelimelerdir ve farklı yörelerde farklı şekillerde kullanılabilir (Örnek, 2000:143).

“Doğumdan sonraki ilk 24 saatten sonra başlayıp, 7-10. güne kadar devam eden dönem “erken postpartum evre” ve bundan sonraki 6-8 haftalık süreç ise “geç postpartum evre” olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemdeki kadına ise “lohusa” adı verilmektedir. Postpartum dönemde kadınlar, fizyolojik ve psikolojik değişimler olmaktadır. Bu değişimler, kadının yaşam kalitesini ve sağlığını etkilemektedir.” (Çevik ve Alan, 2020:16).

Yeni doğum yapmış kadına lohusa adı verilir. Lohusalık dönemi, doğum sonrası kırk günü kapsayan bir süreçtir ve bu dönemde kadın hem fiziksel hem de ruhsal olarak en hassas olduğu dönemi yaşar. Lohusanın olumsuzluklardan etkilenmemesi ve sağlıklı bir şekilde iyileşmesi için birçok inanç ve geleneksel uygulama mevcuttur. Bu dönemde kadın, dış etkilere karşı daha savunmasız kabul edildiği için çeşitli ‘kaçınma’ pratikleri önem taşır. “Lohusanın mezarı kırk gün açıktır” ifadesi, kadının bu süre zarfında hastalıklara ve kötü etkilerden daha fazla etkilendiği inancını yansıtmaktadır (Artun, 2011:164).

Bir kadın lohusalık döneminin yaklaşık bir hafta ya da on günlük dilimini yatakta dinlenerek geçirir. Dinlenmesine ve beslenmesine dikkat edilir.

Yusufeli lohusalık dönemindeki inanışlar kaynak kişilerce şu şekilde aktarılmıştır:

“Yeni çocuğu olan anne çok dikkat etmelidir. Nazar almaya çok müsait olan anne ve çocuk için sürekli nazar ayetleri okunmalıdır. Eskiden köylerde lavabo dışarlarda olduğu için tuvalet ihtiyacını gidermek için ya sabah ya akşam girerdik. Lohusa kadın on gün dışarı çıkamazdı. Gitsek bile büyük bir örtüyle kafamızı kapatır koşa koşa giderdik.” [K. 46].

“Lohusa kadını birisi ziyarete gittiğinde sütü kaçmasın, eksilmesin diye evden çıkarken kıyafetinden bir parça toz veya tüy eve doğru atılır ki annenin sütü evden çıkan bir insanla gelmesin diye.” [K. 21].

“Lohusa kadınlar eskiden sütü gelmeyince çalı süpürgesi gibi bir süpürgenin üzerine bindirilir ve sütüm gel sütüm dağları tepeleri aşta gel derlerdi. Sonrasında gerçekten sütü olamayan bir insanın da sütü gelirdi.” [K. 46].

“Lohusa kadın bebeğini hiç kimsenin yanında emzirmemelidir. Emzirse bile tülbentle örtmesi gerekir. Çünkü yanında kişi imrenerek bakarsa nazar değer ve lohusa kadının sütü kaçar. O yüzden emzirirken dikkat edilmesi gerekir. Süt nazara gelen bir şeydir.” [K. 44].

“Genellikle kültürümüzde lohusa kadın kırk gün dolana kadar dışarı çıkmaz. Çamaşırları dahi balkona ya da dışarıya asılmazdı. Kötü ruhların ona bulaşmaması ve korunmak amaçlı bu uygulamalar yapılırdı. Lohusa kadına ve yeni doğan bebeğe çok fazla nazar değebileceği düşünülmektedir. Bu yüzden nazardan korunmak amaçlı bu uygulamalar yapılmaktadır. Lohusa kadının yatağının başına kuran koyulur. Lohusa kadın dinlendirilmelidir. Lohusa kadın için özel bir yatak kurulur ve temiz çarşaf serilir. Lohusa kadına şerbetler, hoşaf yapmaktadır. Sebebi ise annenin sütü daha çok gelmesi içindir. Annenin yemesine ve içmesine dikkat edilmektedir.” [K. 4].

“Bizim köyde lohusalık eskiden 10-20 gün hiç dışarı çıkmak yok. Sonra birisinin evine gittiğimiz de sütün orada kalmasın diye ağzına bir şey atacaksın ya su içeceksin ya da yemek yiyeceksin ki sütün seninle beraber gelsin.” [K. 21].

“Lohusa ziyaretine gittiğimiz zaman evden çıkarken çantamızdan bir peçete çıkartıp yırtar yere atarız. Ya da üzerimizden bir toz parçasını yere atarız. Bunu yapmamızın sebebi ise çocuğun uykusu bizimle beraber gelmesin diye. Eskilerden öyle derlerdi bir şey bırakacaksın ki çocuğun uykusu kaçmasın diye.” [K. 21].

“Anne bebeği ilk getirdiğinde anneye yumurta verirdik. Bereketli olsun diye. Bebeğe getirilirdi.” [K. 35].

“Lohusalıkta bir yerden bir yere giderken mesela yayladan mesela köye gelirken. Su içerdin yollarda gelirken ‘Gel sütüm gel kalma yollarda benimle beraber gel.’ diye söylerdik.” [K. 21].

“Eğer aynı gün doğan bebeklerden birisi aynı yerde yaşıyorlarsa mesela bir tanesi alt katta diğeri de üst kattaysa birbirini basarlar. Eğer birisi diğeri basarsa geç yürürdü. Bunun

çözümü ise annenin kucağında olan bebekleri birbirileri değış tokuş yaparak yani bir nevi kucak alışverişıyle bu basma işlemleri engellenirdi.” [K. 38].

“Yeni doğanın geldiğı bir eve taze et alınmaz. Eğer alınır da çocuk etten baskın olsun diye çocuğı ete bastırıyorlar. Çocuğum eti bassın diye 3 kere söylenip sonrasında 3 kere üzerine koyulurdu.” [K. 38].

“Kırkklı kadın geceleri kapılara çıkmayacak ki ona bir şeyler musallat olur. Besmele çekerek çıkacaksın dışarıya. Kırk gün boyunca ne anneyi ne de çocuğı dışarıya çıkartmazlar.” [K. 32].

“Bebegin göbek bağıni camiye gömerlerdi. İmanlı olsun diye. Allah yolunda gitsin diye.” [K. 46].

“Lohusalıkta cuma günleri taş toplanır. Bu taşlar banyo suyuna katılır ve onunla banyo yapılır.” [K. 32].

“Bir çocuk diğerk çocuk tarafından basılmışsa mumu döker mahallenin ortasında yakarsın millet gelip geçer. Dört yolun ortasında mumu yakarsın millet gelip geçer üzerinden gelişmeyen çocuklar için bu uygulama yapılırdı. Bu işlemden sonra çocuk gelişirdi.” [K. 30].

“Bebek doğduğı zaman uyurken gözleri bir örtüyle örtülür. Günyüzü görmesin uykusu çok olsun diye düşünülürdü. Bebek kucağına alışmaması için sürekli alınmazdı. O zaman iş, güç çok fazlaydı. Annenin bebekle ilgilenecek vakti yoktu.” [K. 8].

3.1.3.4. Lohusa Sütü: Yusufeli’nde kaynak kişiler tarafından anlatılanlar şu şekildedir:

“Lohusa kadının sütü kesilmesin bol miktarda olsun diye sabah kahvaltılarında tereyağına kırılmış yumurta ve kavurma yedirilir. Böylelikle lohusa annenin sütü çok fazla olur.” [K. 46].

“Lohusa kadının sütü kesilmesin eve alının çiğ et lohusa kadının başının üzerinden geçirilir ki lohusa kadının sütünün kesilmeyeceğine inanılır.” [K. 38].

“Sütüm gelmedi diye iğne değıştirdiler. Akşam ezanına yakın süpürgeye binip dağdaysan taştaysan gel sütüm diye söylerdik. Eltimin çocuğına süt verdikten sonra sütüm gitti. Çocuk çok aç kaldı. 7 tane gözeden ekmek ıslattılar. Sütün gelir dediler. Ama gelmemişti. Köse Dede vardı. 3 vakit aç karnına bana getir demiş. Nazar okuyacağım

demoşti. Üç gün nazar duası okudu. Sonrasında mum eritip döktüler. Mum dökme olayı şöyle oluyor. 3 gün boyunca mumu su içine döküyorlar. Çocuğa çok nazar vurmuşlar. Geçti sonrasında iyileşmeye başladı.” [K. 28].

“Annenin sütünün artması için bol bol su ve yeşilliklerden yemesi gerekir. Eğer yerse annenin göğsü süt dolar.” [K. 39].

3.1.3.5. Albasması: Türk folklöründe, doğum sırasında ve sonrasında lohusa kadınlara, çocuklara, nadiren de gebe kadınlara, gelinlere, güvelere, erkeklere, yolculara ve atlara musallat olan bir ruh ya da hastalık, çeşitli adlarla ifade edilmektedir. Bu adlar arasında “Al”, “Albastı”, “Alkansı” “Alanası”, “Alkızı”, “Alki”, “Albız”, “Almıs” gibi terimler yer almaktadır. Söz konusu inanç, Çin Seddi’nden Balkanlar’a, Buz Denizi’nden Hindistan’a kadar uzanan geniş bir coğrafyada, Türk topluluklarının folklorunda yaygın bir şekilde varlık göstermektedir. Bu ruhun lohusa kadınlara musallat olma biçimi, Kırgız, Kazak, Özbek, Kürt, Azeri, Kerkük, Balkan, Kıbrıs ve Anadolu Türklerinde, aynı motif ve özelliklere sahip olarak tüm detaylarıyla benzerlik göstermektedir (Artun, 2011:167).

Halk arasında, Alkarısı lohusalara ve kısıraklara musallat olan korkunç bir yaratık olarak tanımlanır. Boyu devasa, uzun parmakları ve tırnakları vardır. Yüzü son derece çirkin ve iğrençtir. Bedeni yağlı, uzun ve siyah saçları darmadağındır. Saçları, kocaman bir kafaya sahiptir. Dişleri, at dişi gibi iri ve seyrek olup, ayakları ise ters dönmüş şekilde tasvir edilir. Alkarıları, loğusaların ve yeni doğan çocukların ciğerlerini yiyerek beslenirler. Çoğunlukla kırmızı elbiseler giyerler ve subaşları ya da ağaçlık yerlerde yaşadıkları söylenir. Bu korkutucu varlık, halk arasında genellikle kötü şans ve tehlike ile ilişkilendirilir (Şimşek, 2017:101).

Yusufeli’nde kaynak kişiler tarafından edinilen bilgiler:

“Doğum yağmış kadının yastığını ve bebeğinin yastığının altında kuranı kerim ya da bir bıçak bulundurmak gerekir.” [K. 26].

“Doğurmuş bir kadının odasının bir köşesine çalı süpürgesi ve uzun bir sopa koyalar. Böylelikle anneyi ve bebeğini kötü varlıklardan koruduğuna inanılır.” [K. 44].

“Kırkından önce bebeğın ve annenin kıyafetleri balkondan dışarıya asılmaz. Genellikle içeriye asılması gerekir. Bunun sebebi bebeğ kırk basmasın dıyedir. Eğer asılırsa akşam ezanından önce yani ikindi gibi toplanması gerekmektedir.” [K. 44].

3.2. SÜNNET TÖRENLERİ

Sünnet, Arapçadan gelen ve “işlek yol” anlamına gelen bir kelimedir. Daha geniş anlamıyla, Tanrı’nın belirlediği doğru yolu veya insanların izlediği alışkanlıkları ifade eder. İslam’da sünnet, Peygamber Efendimizin sözleri ve davranışları doğrultusunda şekillenen bir yaşam tarzıdır (Örnek, 2000:170).

Sünnet kelimesinin sözlük anlamı üç şekilde tanımlanır: “1. Hz. Muhammed’in Müslümanlarca uyulması gereken davranışları ve söyledikleri sözler. 2. Erkek çocuklarda, cinsel organın ucundaki derinin cerrahi olarak kesilmesi. 3. Sünnet düğünü”. İkinci anlam, birinci anlamla da ilişkilidir. Sünnet, dışarıdan bakıldığında bir erkeğin cinsel organındaki derinin alınması gibi görünse de aynı zamanda dinî ve bilimsel bir boyutu vardır. Dinî açıdan, sünnet, Hz. Muhammed’in buyruklarıyla Müslümanların yerine getirdiği bir vecibe olarak kabul edilir. Ayrıca, sünnetin çocukluk çağında yapılması tavsiye edilmiştir (Artun, 2011:257-258).

Türk halk kültüründe kirvelik, bir erkek çocuğun sünnet töreninin masraflarını ve külfetini başka bir aile büyüğünün üstlenmesiyle iki aile arasında kurulan “hısımlık” ilişkisini ifade eder. Kirvelik, sadece bir törenin düzenlenmesi değil, aynı zamanda birçok sosyal ve kültürel sorumluluk da yükler. Bu gelenek, bazı yörelerde kan akrabalığına benzer şekilde kabul edilip, kirve ile kirve olacak çocuğun evlenmesi yasaklanır. Buradaki ana düşünce, sünnet ettirecek maddi imkânı olmayan bir aileye, daha güçlü ekonomik durumu olan birinin yardım etmesi ve böylece yardımlaşma ile hayır duygusunun ön plana çıkmasıdır (Artun, 2011:259).

Yusufeli’nde inanışlar şu şekildedir:

“Bazıları küçükken bazıları ise biraz daha büyünce çocuğu sünnet ettirir. Çocuklar motive olsunlar diye onlara sünnet kıyafeti alınır. Odaları süslenir. Sünnet olan çocuğa hediyeler verilir. Mevlitler okunur.” [K. 46].

“Sünnetçi gelir çocuğu sünnet eder. Komşular sonrasında gelir genellikle para getirirler. Eğer para yoksa çocukların yiyeceği bir şey getirirler pişi olur. Çocuğu ziyaret ederler [K. 8].

3.3. EVLENME

Evlenme, kadın ve erkeğin aile kurma amacıyla resmi olarak birleşmeleridir. Bu, hem bireylerin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşaması hem de toplumun temel yapı taşlarından

biridir. Evlilik, aileler arasında bir dayanışma oluşturarak, toplumsal ve ekonomik ilişkilerin düzenlenmesine katkıda bulunur. Evlenme törenleri, her kültürün öngördüğü belirli kurallara ve geleneklere uygun olarak gerçekleştirilir. Bu törenler, toplumun töre, âdet, gelenek, görenek ve inançlarıyla şekillenen, oldukça zengin bir sosyal tablonun parçasıdır (Artun, 2011:171-172).

Sosyal hayatımızı derinlemesine etkileyen geleneklerden birisi düğündür. Düğün, evliliğin başlangıcını simgeleyen ve toplumun uzun yıllardır benimsediği önemli bir ritüeldir. İnsanlar, düğünle hem bireysel hayatlarına yeni bir yön verir hem de toplumsal bağları güçlendirir. Sosyal hayatımızda düğünlerin özel bir yeri vardır. Bu geleneğe, zamanla düğünle benzerlik gösteren sünnet kutlamaları da eklenmiş, böylece düğünlerin toplumsal etkisi daha da genişlemiştir (Yakıcı, 1991:33).

Evlilikle birlikte kadına ve erkeğe yeni bir rol yüklenmiş olur. Evlilikle birlikte damat ve gelin eş olmuş olur. Belli bir süre sonrada aile bireyleri artarak anne ve baba olur. Her toplum kendine özel uygun bir biçimde evlilik olayını gerçekleştirir.

3.3.1. Evlendirme Biçimleri

Aile, toplumsal yapının temel birimi olarak kabul edilir ve bu yapının oluşumu evlenme olgusu ile başlar. Toplumların kültürel ve ekonomik yapıları, yerleşim düzeni, üretim ilişkileri ve geleneksel değerler, evlenme biçimlerinin şekillenmesinde belirleyici rol oynar. Her toplum, kendi kültürel ve sosyal yapısına uygun evlenme geleneklerini benimserken, bireysel inanç ve anlayışlara ters düşen evlenme biçimlerini genellikle engellemeye çalışır. Ancak, tüm toplumlarda farklı evlenme biçimlerinin varlığı, kültürel çeşitliliği ve toplumsal esnekliği gösterir (Sezen, 2005:186).

Görücü usulü de evlendirme biçimlerinden birisi olup genellikle kadınlar gidip beğenerek ve bu beğenilmeyi aileye ileterek arabulucu olur.

Yusufeli kaynak kişilerden edinilen bilgiler ise:

“Eskiden köylerde görücü usulü daha çoktu. Ya da çok nadirde olsa birbirlerini seven insanlar birbirlerine kaçarlardı. Görücü usulü dediğimiz şey bizim buralar da görücü usulü denmezdi. Sana elçi gelecek denirdi. Elçi gelecek olan insan önceden yengesini göndererek haber verirdi. Genellikle elçi olan kişi yenge olurdu. Aracı, arabulucu anlamındaydı.” [K. 46].

3.3.2. Evlilik Çağı

Evlenme, bireyin yaşamındaki önemli geçiş dönemlerinden biridir ve hem kız hem de erkeğin bir aile olarak toplumsal hayata katılmaya başladığı bir süreci simgeler. Aile, toplumsal yapının temel taşı olduğundan, evlilik, bu yapıyı oluşturan önemli bir olay olarak evrensel bir değer kazanmıştır. Her toplumda evlenme, o toplumun kültürel yapısına özgü belirli kurallara dayanarak gerçekleştirilir. Bu sebeple, evlilikle ilgili uygulanan töre, adet, gelenek ve görenekler, o toplumun evlenme kültürünü şekillendirir ve toplumsal normların bir parçası haline gelir (Artun, 2011:172).

Evlenme çağına gelindiğini belirleyen birtakım kriterler vardır. Bunların en başında belirli bir yaşa gelmek yani buluğ çağına gelmiş olmak gerekirdi. Bu dönem kızlar ve erkekler arasında değişiklik göstermektedir. Bu değişiklikler bedensel ve ruhsal değişiklikler olarak gözükmemektedir. Kızlar genellikle 18 yaşında erkeklerde genellikle 23 yaşlarında evlilik çağına geldikleri gözlemlenmektedir. Şu an kentlerde bu yaşlar oldukça farklılaşmıştır. Çünkü eğitim ve iş hayatıyla birlikte yaş oranları değişmektedir. Köylerde eskiden 13-14 yaş arasında evlilikler yapıldığı da görülmektedir. Eskiden erken yaşta evlilikler daha çok görülmektedir.

Yusufeli’nde kaynak kişiler tarafından derlenen evlilik çağı şu şekildedir:

“Evlilik çağına gelince görücüler gelmeye başladılar. 19 yaşında bana görücü gelmişlerdi. Babam beni evlendirip bir senede evde durmam için bekletti. Erkekler ise askere gidip geldiği zaman anneleri evlenilecek kız ararlardı.” [K. 46].

3.3.3. Evlilik Öncesi Dönem

Ülkemizde geleneksel evlilikler, görücü usulüyle gerçekleşir. Bu süreç, ailelerin gelin ya da güvey adayını seçmesiyle başlar. Ardından görücülük yapılır, yani iki taraf birbirini tanıma fırsatı bulur. Eğer her şey yolundaysa, kız isteme aşaması gelir, bu da evlilik için resmi onayın alındığı aşamadır. Söz kesimiyle, evlilik kararı resmiyete dökülür ve nişanla süreç tamamlanır. Bu adımlar, evliliğin temellerinin atılmasını sağlar (Artun, 2011:176).

3.3.3.1. Görücü Usulü/ Kız Görme: Aileler oğullarını evlendirmek için öncelikle yakın çevreden, aileden, komşulardan kız bakmaya çıkarlardı. Kız görme geleneksel ailelerde bir yengenin gidip kızını beğendiklerini söylemesiyle başlardı. Bu yörede oğlanın yengesinin kızın evine gitmesine elçilik etmek denirdi. Yenge kızın ailesine olaydan bahsederdi.

Artvin Yusufeli halkında ise görücü usulü ve kız görmekle alakalı şu bilgiler aktarılır:

“Evlenmeden önce babamız ne derse o olurdu. Babam bu kişiye seni vereceğiz derse o iş biterdi. 14 yaşında evlendim gelinlik de yoktu. Çok küçüktüm göğsüm bile yoktu. Başıma duvak örttüler pembe ile yeşil renk bir örtüydü.” [K. 47].

“Eskiden görücü gelirdi. Bir oğlan kıza bakardı beğenirdi. Eskiden konuşmak, görüşmek yok. Ya ablasını ya annesini ya yengesini gönderiyor. Mesela Süleyman’a elçiyim. Süleyman’ı alıyor musun? Alıyorsan diyorsun ki babam bilir. Almıyorsan diyorsun ki ben almıyorum falan diyorsun. Ondan sonra falan gün geleceğiz diyorlardı.” [K. 46].

“Genellikle perşembe akşamları hayırlı bir gün olduğu için istemeye gelirlerdi. Bu günler ziyaret günü olarak kabul edilirdi.” [K. 21].

“Bir kız istemeye gidildiğinde kızın gönlü varsa ve eğer damadı istiyorsa damadın ailesine bardaklara şerbet koyarak getirir üstünü peçeteyle kapatır ve dağıtırdı. Bu gelenek ben oğlanı beğendim istiyorum anlamına gelmektedir. Kaynana ise gelen şerbete karşılık bardağın altına para koyardı” [K. 25].

3.3.3.2. Kız İsteme, Söz Kesimi: Erkek tarafı, gelin adayını beğendikten sonra, ailesi ve yakınlarıyla birlikte kız isteme için kızın evine gider. Bu ziyarete, bazen ortak akrabalar ve komşular da katılır. Kızın arama ve beğenilme süreci genellikle kadınların ön planda olduğu bir aşamadır; ancak kız isteme töreninde erkekler başrolde. Ziyaret, samimi bir ortamda başlar ancak kızı istemek hemen gerçekleşmez. Kız evine oturulduktan sonra, en yaşlı ve saygın olan dünür, söz alarak bu anlamlı anı başlatır. “Allah’ın emri, peygamberin kavliyle, kızınız Fatma’yı oğlumuz Mehmet’e istiyoruz,” diyerek, evlilik teklifini resmiyete döker (Artun, 2011:177-178).

Söz kesme işlemi kızı istedikten sonra olur ve dünürcülük yoluyla anlaşılan ailelerin, daha geniş bir çağrılı huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine söz kesimi ya da söz kesmek diye adlandırılmaktadır. Görücü usulüyle gerçekleşen evlilik tekliflerinin sonrasında, aileler arasında yapılan ilk görüşmelerin ötesinde, bu süreci daha geniş kitlelere duyurmak ve evliliği resmileştirmek amacıyla kız evinde gerçekleştirilen törenler önemli bir yer tutar. Erkek tarafı, kız evinin onayını aldıktan sonra, söz kesme için bir tarih belirlenir. Söz kesme, kız istemenin olumlu bir şekilde sonuçlandığını gösteren, halk arasında "şerbet içme" olarak da isimlendirilen bir törendir. Bu tören, evliliğin ilk şifahî belgesi olarak kabul edilir ve iki ailenin birleşmesinin simgesi haline gelir (Kartal, 2023:739).

Yusufeli’nde uygulamalar şu şekildedir:

“Aile büyüğü Allah’ın emri peygamberin kavli ile kızınız falanı oğlunuzu falanı isteriz der. Burada her işin dua ile başladığını görürüz. Hayırlı işler dualarla başlar.” [K. 46].

3.3.3.3. Nişan: Nişan, söz kesiminden sonra gelen önemli bir aşamadır. Genellikle kız tarafı, nişanı düğün töreni olarak kabul eder, ancak nişan masraflarının kimin tarafından karşılanacağı, yöreden yöreye değişir. Günümüzde nişan, aile arasında evde ya da salon kiralanarak daha geniş bir çevreyle kutlanır. Salonlarda düzenlenen nişanlarda, genellikle bir saz ekibi yer alır. Ancak köy meydanlarında veya harmanlarda yapılan nişan eğlencelerinde, kız tarafı tüm davetlilere yemek sunar. Bu tür kutlamalar, geleneksel bir atmosferde, eğlence ve birlikteliğin simgesi olarak gerçekleştirilir (Artun, 2011:180).

Nişan, Türk geleneklerinde büyük bir öneme sahiptir. Nişanlı oğlan, kız evine girmeden önce, önce kızın gönlü alınarak nişan hazırlıklarına başlanır. Bu süreçte, dünürler gelenek gereği nişanı kararlaştırdıktan sonra, oğlan tarafından davar kesilir ve pilav dökülür. Ardından, çalgı eşliğinde kızın evine yemek gönderilir. Kız evinde bu yemekler, sevinç içinde yenir ve kutlama yapılır. Nişanda, bazen adet olmamakla birlikte, yüzük, altın gibi takılar da gönderilebilir. Bu geleneksel ritüeller, nişanın sadece bir sözleşme değil, aynı zamanda iki aile arasındaki bağları güçlendiren, sevinç dolu bir kutlama olarak kabul edilmesini sağlar (Artun, 2011:180).

Yusufeli’nde uygulamalar kaynak kişiler tarafından şu şekilde anlatılmıştır:

“Genellikle perşembe geceleri gelirlerdi. Genellikle bu gece kız istemeler, nişanlar, ev görmeleri olurdu. Perşembe geceleri cumaya bağlandığı için genellikle bugün yapılırdı. Tam söz aldığı zaman oğlana diyorlardı ki kız seni alıyor. Erkek tarafına cuma akşamı gelin nişan yapalım derlerdi. Geliyorlardı. Nikâh kıyarlardı. Resmi nikâhı sonrada kıyarlardı. En önemlisi dinî nikâhtı. Oğlanla gelin birbirine pilav yedirir. Bir kaşık o ona yedirecek o ona. Şerbet açıyorlar. Şerbeti birbirlerine içirecekler. Bir bardaktan gelin damada, damat geline içirirdi. Nişan olduktan sonra ertesi perşembe gecesi düğün olacak. Toplanıyorlar kadınlar. Gelinlik yok o zaman. Ağzına çember alıyorsun. Başımızda işlemeli tellik olurdu. Bone takıyoruz ya şimdi onun beyazıydı. Üzerine ipe işlemeler yapılırdı. Nokta nokta çiçekler yaparlardı. Üzerine çit dediğimiz bir örtü daha örtülürdü. Üstüne iki kat çevre ederdik. Oyasını arkaya yukarı süslü süslü yapardık. Gelinler öyle gezerdi. Ağzı çemberli. Düğün olurdu oyun olurdu. Bayanların içine giremezlerdi. Bazı düğünlerde damat olur. Bazı düğünlerde ise damat olmazdı. Çok aranmazdı damat. Damat diğer Perşembe evi görmeye

gelirdi. Ama eli boş gelemeydi. Evde kaç kişi varsa onlara kıyafet getirirdi. Baldızı, kayını, kaynanası, kaynatası hepsine birer kat elbise getirirdi valizlerle. Damadın evinde kete pişerdi. Gelinin evine gelirdi. Gelinin evinde kete pişerdi damadın evine giderdi. Damat tarafı tek kete koyacak. Gelin tarafı çift kete getirecek. Sabah kahvaltısına kadar keteleri dağıtırlardı. Gelin kendi tarafına akrabalarına, komşularına kete dağıtacak. Damatta kendi tarafına ve komşularına kete dağıtacak. Aynı yerden olurlarsa gelinde damatta her ikisi de dağıtacak. İstedğin zaman gelini götürürdü. Kaynatası ya da kaynanası gelir gelini alır. Hemen düğün gecesinde damat alıp gelini götürmezdi. Beni de eşim gelip aldı. Çeyizlerim sonradan geldi. Eve gittik. Görümcelerim gelmiş. Herkes ordaydı.” [K. 46].

“Elçilik yapmaya geldiler sonra nişan yaptık. Kadir usta yok burada. Sadece aileler vardı. Anne, babası, ablaları vardı. 15 gün sonra düğünüm oldu. Düğünde gene damat yok. Damat işteydi. Düğünden sonrada on gün sonra geldi. Eskiden öyle nişan yapıp duruyorduk. Evde babamızın evinde. Gelinlik giymek yok bir şey yok. Evlenince hemen damadın evine de gitmekte yoktu. Gelin giderken evine de poğaça, kete falan yaptım. Sonrada beni annesiyle eşim birlikte almaya geldi.” [K. 21].

“Alacağın kızın yanına gitmek gelmek, görmek, sohbet etmek yasaktı. Öyle bir şey yoktu. Anne ve baba araya girer. Nişan yapılır, evlilik yapılır öyle konuşma olurdu.” [K. 16].

“Nişanla düğün arasına Kurban Bayramı girerse damat geline bir kurbanlık koç getirirdi. Koçun boynuzlarına altın bilezik koyarlardı.” [K. 46].

3.3.3.4. Çeyiz ve Çeyiz Götürme: Arapça “cihaz” kelimesi, geleneksel kültürümüzde gelin için hazırlanan çeyiz anlamına gelir. Bu, kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülk olarak kabul edilir. Çeyiz hazırlıkları, kız ergenlik çağına gelmeden önce başlar. İlk etapta yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü gibi temel eşyalar hazırlanır. Bu eşyaların tamamı genellikle işlemeli olur, bu da geleneksel çeyizin estetik bir parçasıdır. Yağlıklar, kenarları oylanmış yazmalar, el örgüsü çoraplar gibi detaylar çeyizin tamamlayıcı öğeleridir. Ailenin ekonomik durumuna göre, birkaç yatak, yorgan, iç çamaşırları, giysiler, halılar, kilimler, bakır kapacak da çeyize dâhil edilen eşyalar arasında yer alır. Günümüzde ise ailenin maddi gücüne göre, çeyizde elektrikli ev aletleri de yer alabilir. Çeyiz hem ailenin kültürel değerlerini hem de ekonomik durumunu yansıtan önemli bir geleneksel unsurdur (Artun, 2011:182).

Yusufeli halkının çeyiz ve çeyiz götürmeyle alakalı düşünceleri şu şekildedir:

“Çeyiz çok önemli bir olgudur. Çeyiz hazırlıkları bebek beşiğinden itibaren başlayıp evleninceye kadar devam eder. Çeyizlerin içinde patikler, çoraplar, yazmalar, lifler, havlular, seccadeler vb. birçok şey vardır. Nişandan sonra bu çeyizler eşe, dosta ve akrabalara evde sergilenir ve dağıtılır.” [K. 32].

“Çeyizlerimizin içinde lif, havlu, örtü ve elde işlenen renk renk patikler olurdu. Her kızın az veya çok çeyizi muhakkak vardı. Kızların çeyizi olsa da erkek tarafı kız tarafına nişandan sonra çeyiz getirir. Bu çeyizin içerisinde imkânlarımız doğrultusunda birçok şey vardır. Bu çeyizler bohçalara koyulur. Bohçalar tüllere sarılır ve tüller renkli renkli olur. Üzerine boncuk takılır. Aynı şekilde kız tarafı da erkek tarafına da bohça hazırlar.” [K. 46].

“Kızın çeyizinde örtüler, danteller, mutfak eşyaları vardır. Mutfağın her şeyi kıza ait olur. Ayrıca yatak odası takımı da kız tarafına aittir. Erkek tarafı da geri kalan eşyaları alır” [K. 44].

3.3.3.5. Düğün: Düğün, evlenme sürecinin en belirgin ve önemli aşamasıdır. Bu tören, geleneklere en uygun şekilde yapılmaya özen gösterilir. Medeni nikâhtan sonra gerçekleştirilen düğün, gelin ve güveyin evliliklerini yasa, din ve topluluklarının onayıyla geçerli kılar. Düğünün amacı, çiftin evliliğini topluma duyurmak, onların ilişkisini kutlamak ve kutsamaktır. Düğün, sadece bir birleşme değil, aynı zamanda toplumun ortak mutluluğunu paylaştığı, geleneklerin ve kültürün en güzel şekilde yaşandığı bir tören olarak Türk kültüründe de büyük bir öneme sahiptir (Artun, 2011:181).

Yusufeli’nde uygulamalar şu şekildedir:

“Düğün gibi teştiler kurdular. Bir yandan yahni, pilavlar bir yandan lokumlar yaptılar. Damat geldi. Elimi mi keseyim dilimi mi keseyim diye sordular. Dilimi kes ki sana elimle hizmet edeyim dedim. Düğünde oğlan olsun kız olsun bir tane bebek verdiler kucağıma. Eve girmeden öncede elime un çaldılar kapının başına elimi sürdüm. Kolumun artına Mushaf verdiler.” [K. 30].

“Düğün olup bittikten sonra bizi gerdeğe verdiler. Eve gittikten sonra sabah olunca damadı yenge bekler. Bekler damada su dökerler.” [K. 30].

3.3.3.5.1. Kına Gecesi: Yusufeli’nde kına ile ilgili uygulamalar şu şekildedir:

“Kına geceleri çok güzel olurdu. Kadınlar toplanırlardı ve oynarlardı. Misafirlere çerez dağıtıldı.” [K. 47].

“Geline kına yakılır. Gelin ağlatılırdı. Kaynana gelinin eline altın koyardı. Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar türküsü söylenir. Gelinin etrafında dönülürdü. Misafirlere lokum ve bisküvi dağıtılırdı.” [K. 4].

Kına gecelerinde söylenen türkülerden birisi:

“Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar

Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler

Annesinin bir tanesini hor görmesinler

Uçan da kuşlara malum olsun

Ben annemi özledim

Hem annemi hem babamı ben köyümü özledim.

Hem annemi hem babamı

Ben köyümü özledim” [K. 46].

Gelinin başına kına sepetiyle dönülür ve türkü okunarak eline kına yakılır:

“Kınayı getir aney

Kınayı getir aney

Parmağın batır aney

Parmağın batır aney

Bu gece misafirem

Bu gece misafirem

Koynunda yatır aney

Koynunda yatır aney” [K. 7].

“Kına gecelerinde damadın yakınları oynayan erkeklere sigara dağıtır ve mendil dağıtırdı. Sonra mendil oyunu oynarlardı.”. [K. 7].

3.3.3.5.2. Gelin Alma/ Evden Çıkarma/Eve Getirme: Yusufeli’nde kaynak kişiler tarafından uygulamalar şu şekilde anlatılmaktadır:

“Şimdi kapıdan çıkarken dua ediliyor kesin olarak. Dua okunduktan sonra. Sonra erkek tarafının evine gidiliyor. Erkek tarafının evinin önünde kafandan küçük şeylere sarılmış, türlere sarılmış bozuk para ve şeker atılıyor kafamızdan aşağıya. Bunun anlamı ise tatlılık olsun. Bol paran olsun. Ağzının tadı olsun anlamında. Ondan sonra tam içeriye girerken testi kırdırılıyor. Sonra testi kırılıyor. Sonra kayınvalidem ağzıma bal çaldı. O da tatlı dilli olsun diye ona inanıyorlar.” [K. 25].

“Gelin almaya geldiklerinde elma atardılar eskiden kafamızdan aşağıya. Elmayı da ne yapardılar biliyor musun? İçine bozuk paralar doldururlardı, böyle açarlardı, dilim dilim yaparlardı, kapatırlardı, elma görünürdü. İçinde de bozuk para olurdu. Çocuklar orada bekler o bozuk paraları almak için.” [K. 51].

“Düğün bitince eve gelinirdi. Eve girmeden kapıda ekmek kırdırılırdı. Bardak kırdırılırdı. Unu eline batırırsın bir eşiğin önüne bir de içine sürersin. Bunu yapmak bereket anlamına gelirdi. He bereket olsun diye. Damat yüzünü açtığı zaman. Elimi mi keseyim dilimi mi keseyim diye sorardık. Elimi.” [K. 51].

“Gelin eve girerken bardak kırılır. Sonrasında bal gelinin eline verilir. Ve kapının eşiğine sürmesi istenir.” [K. 5].

“Gelinin erkek kardeşi geline kuşak bağlar. Bu kuşağı ucuna bilezik takılır. Bu kuşak bağlama esnasında herkes ayakta durur. Gelin evden çıkarken arkasın bakmamasını söylerler ki gelinin baba evinde gözü kalmasın diye.” [K. 4].

“Ne geliyor aklıma mesela benim. Mesela nişanlı bir kız mesela. Diyelim ki bayram denk gelmiş, bayramda nişanlıyım. Erkek tarafı bizim orada. Cevizden böyle tatlı baklava yapar tepsilerle getirirlerdi. Genellikle damadın yengeleri getirirdi. Hem gelini görmeye gelirler hem baklava getirirlerdi. Onu getirmeleri şart gibi bir şeydi.” [K. 8].

“Düğünlerin olmazsa olmazı davul zurna olurdu. Öyle şimdiki gibi düğünler yok. Köyün davulcusu olurdu. Zurnacısı yoksa başka köyden, yan köyden, karşı köyden, ne bileyim oradan getirirler. Gidiyorlar topluca. Gelin evinden çıkarıyorlar işte. O zamanki köyün imamı dualarla gelini çıkarırdı. Eskiden gelini at üstünde götürüyorlarmış. Araba yok. Mahalle uzak olsun, yakın olsun fark etmez. Ata bindirip getiriyorlarmış.” [K. 8].

“Köyde gelinle birlikte gelinin evine yenge gidermiş. Yenge hemen düğünle birlikte. Üç gün kalırmış gelinle birlikte. Yenge başında kalırmış. Bunun amacı ise evde geline

yardımcı olmak, yol göstermek. Bir şeyleri anlatmak. O tarz şeyler bizim bildiğimiz o var yani bundan bir 20 sene önce yine vardı, şu anda yok.” [K. 8].

“Evlerin balkonu olur. Evin balkonuna çıkar damat. Gelin elması denen bir şey vardır. Elma ikiye ayrılıp içerisine bozuk paralar koyulur. Yukarıdan gelinin başına bırakılır o. O elma parçalanır. Paralar saçılır ve çocuklar o paraları toplar. Sonra bir tepside çerez ve kâğıtlı şekerler yukarıdan atılır.” [K. 30].

“Düğünlerde yemekler olurdu. Kazanlar kaynardı. Fasulye yahnisi, iki çeşit sarma, pılav pişerdi.” [K. 47].

“Düğünlerde gelin atı vardı. Bu at uysal bir at olmak zorundaydı ki gelini düşürmesin. At süslenirdi. Gelin, gelin atına havlu vs. çeyiz verirdi. At yarışı olurdu düğünlerde bu yarışta birinci olan ata havlu hediye edilirdi.” [K. 2].

“Düğünde enişte kütüğü denen bir kütük damadın önüne veriliyor. Bu kocaman bir kütük oluyor. Damadın o kütüğü kırması isteniyor. Onu kırdıktan sonra gider sobayı yakar. Sobanın yanında da soba sönene kadar bekler.” [K. 27].

“Düğünlerde eskiden def çalınırdı. Kadınlar def çalardı sesi güzel olanlar. Sonrasında oynarlardı. Sonralarda teyip çıktı. Şimdi canlı müzik çıktı. Değişiklikler gerçekleşti.” [K. 25].

“Tulumla evden gelin çıkartılır. Önce erkek tarafı gelin evine gelir. İkramlıklar dağıtılır. Tatlı ve sarma gibi. İnsanlar ayağa kalkar bir yandan tulum çalar. Tulum sesi hüzünlü olduğu için tulum çalınır. O anda ağlama olmaz” [K. 7].

“Gelin çıkartmada sandığa oturulur. Para istenir. Arabaların arkasında tenekeler bağlanır. Konvoyda çok güzel bir ses çıkar. Arabalarda zarflar bulunur. Çocuklara zarflar dağıtılır.” [K. 7].

“Düğün olacağı zaman köyün gençleri damattan koç parası isterdi. Sonra gençler o parayla koç kesip döner yapıyorlardı.” [K. 7].

“Eskiden Yusufeli Hers Köyü düğünlerinde gençler deve şekline bürünür. Yöresel kıyafetlerle birlikte deve olurlardı. Sonrasında damadı üzerine bindirirlerdi.”

“Başka bir köye kız verdiğimiz zaman düğünden sonra koç parası isterdik. Bizim köyden birisi başka köye gelin gidecek olursa bütün köy halkı damat tarafından koç parasını alır ve sonrasında koç alıp kesip yerlerdi. Ya da güreş olması gerekirdi. Köyden birisini karşı

köyden birisiyle güreştirirlerdi. Bu güreşte karşı köy yenerse gelini davulla ve zurnayla para vermeden alır götürürdü.” [K. 42].

Düğün sonrasında Yusufeli Hungamek Köyü’nde bir adet vardı. Bu adet ise kaynak kişi tarafından şöyle aktarılmıştır:

“Munçluk” denen bir şey var. Gelin, gelin olarak geldiği evde hiç kimseyle konuşmayacak. Evdeki kaynatasıyla, kaynanasıyla, kayınlarıyla, görümceleriyle onlar söylemeden konuşamazsın. Onlar gelin konuş benimle ben seninle konuşmak istiyorum derse öyle konuşabilir. Onun dışında konuşamaz. Onun elini alacaksın. Hoş geldin falan diyeceksin. Eğer senin konuşmanı istedilerse sana para veriyorlar. Benim kaynatam hemen konuşturdu beni. “Muncluğu boş ver gelin, ben sevmem öyle bir şeyi. Bizle oturacaksın kalkacaksın.” dedi ben de “Hoş geldin.” demiştim. Sonra bana bir poşet verdi. Poşetin içinde püsküllü puşi getirmişti. Bir tane altın verdi. Kayınpederler o zaman ya para ya da altın verirdi.” [K. 46].

“Gelin eve girerken gelinin başından şekerler atar. Gelini eve getirirlerken bir kabı içine odun kaşık koyarlar. Kapının önünde yağınla odun kaşığı kırar ki kuvvetli olsun.” [K. 30].

3.4.3.5.3. Nikâh: Kaynak kişiler, “nikâh” konusunda şunları söylemektedir:

“Nikâhta kimseyi bulundurmazlar. Gelin, damat, kızın babası ve annesi, oğlanın babası ve annesi bulunur. Çok kişi bulundurmamalarının sebebi ise nikâhın şeytanı çok olur inancıdır. Eller düğüm yapılmaz. Eller açık tutulur. Düğme bile varsa düğmeyi bile açarlar. Hiçbir şey bağlı kalmamalıdır.” [K. 7].

“Dini nikâhta kızın evlilik hayatını ve evlilik sonrası hayatını korumak için evlilik akdi sırasında yapılan bir sözleşmedir. Maddi bir istekte olabilir ya da beni hacca götüreceksin gibi bir istekte bulunabilirsin.” [K. 26].

“Nikâhta Hoca gelir ve kadına erkekten ne kadar mehir istediğini sorar. Mehir ise onun güvencesidir. Şu kadar para ya da şu kadar altın isterim şeklinde söyler.” [K. 46].

3.4. ÖLÜM

Ölüm, insan yaşamının sona ermesi olup, her toplumda doğum ve evlilik gibi ölüm etrafında da birçok âdet ve inanç kümelenmiştir. Ölüm, toplumsal inanç sistemlerinde bir geçiş aşaması olarak görülür ve korku, bu inançların temel etkenlerinden biridir. Dinler, ölüm korkusunu hafifletmeye çalışırken, bu korkunun tamamen yok olmasını engeller.

Ölümle ilgili yapılan ritüellerin bir kısmı, ölenin öte dünyaya geçişini kolaylaştırmak ve orada mutlu olmasını sağlamak amacını taşır. Eski kültürlerden günümüze kadar, toplumlar ölenlerin öte dünyada yaşamaya devam ettiklerine inanır. Bir diğer yaygın uygulama ise ölenin geri dönmesini engellemek için yapılan işlemlerdir; çünkü ölenin, geride kalanlara zarar verebileceği korkusu egemendir. Ölüm sonrası, ölenin yakınlarının ruhsal durumlarını düzeltmek, toplumsal ilişkilerini yeniden yapılandırmak için çeşitli törenler yapılır. Bu uygulamalar hem bireysel iyileşmeye hem de toplumsal bağların güçlenmesine katkı sağlar (Artun, 2011:200).

Geçiş döneminin sonuncusu olan insan hayatının en belirgin olanıdır. Her canlının kaçınılmaz bir sonu olan ölüm sadece beden ölmesi olayı diğer taraftan kültürel anlamda da derin anlamlar taşımaktadır. Ölümle ilgili olan gelenekler ve inançlar her tarafta farklı bir şekilde düşünülmekte ve uygulanmaktadır. Fakat ölümle ilgili ritüeller benzerlik göstermektedir. Bu uygulamalardaki temel amaç ise ölünün diğer dünyaya geçişini kolaylaştırmaktır ve bu an da onu korumaktır. Ölen kişinin hala daha canlı olarak algılandığını, ona korku hem de saygı duyulduğunu belirtmektedir (Türker ve Gündoğdu, 2016:150).

3.4.1. Ölüm Öncesi

Ölüm, insanı hem korkutan hem de çaresiz kılan, bilinmezlikle dolu bir geçiş olmuştur. Bu belirsizlik, insanların çevrelerindeki olayları ve nesneleri ölümün habercisi olarak yorumlamalarına yol açar. Ölümün öncesine dair bir işaret arayışı, insanın bu kaçınılmaz sonla yüzleşme isteksizliğinden kaynaklanır (Artun, 2011:201).

3.4.1.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler: Bazı davranışlar, olaylar, sesler, rüyalar veya alışılmadık durumlar, ölümün bir işareti ya da ön belirtisi olarak algılanır. İnsan, bilinçaltında ölüm korkusunu aşmaya çalışırken, çevresindeki her durumu bu bilinmezliğe dair bir iz olarak yorumlamaya eğilimlidir (Artun, 2011:201).

Yusufeli’nde ölüm belirtileri ile inanışlar şu şekilde belirtilir:

“Eğer birisi rüyasında dişlerinin döküldüğünü görürse bu ölüme ve sıkıntıya işaret eder” [K. 46].

“Evin etrafından baykuş görmek ölümün habercisidir.” [K. 21].

“Ölecek olan insan konuşmamaya başlar. Neşesi gider, derin düşüncelere dalar. Öleceği gün ise ölüm soğukluğu gelir ve üşür.” [K. 44].

3.4.2. Ölüm Sırası

Eski Türklerde, ölüm anında ruhun kuş şekline dönüşerek gökyüzüne uçtuğuna inanılırdı. Bu inanç, eski metinlerde yer alan “sungur oldu” (şahin oldu) ifadesiyle de sembolize edilmiştir. Ayrıca, eski Türklerde cenaze merasimi sırasında, büyüklerin mezarlarının üzerine toprak yığarak kurganlar (tepeler) yapılırdı. Bu kurganlar, Çin sınırlarından Macaristan’a kadar uzanan bozkır yolunda sıklıkla yer alır. Cenaze törenine “yoğ” denir ve Çinliler, bu töreni “kubbeli otağ altındaki tabut” olarak adlandırırlardı. Çünkü Türkler, ölen kişiyi kubbeli bir otağın altına yerleştirir, ardından otağın etrafında at koşturulurdu. Matem tutanlar, törenin sonunda, gözlerini ve kulaklarını bıçakla keserdi. Ayrıca, matem işareti olarak saç kesilir, tütsü yakılır ve tütsülü matem meşalesi (yug yıpar) ışıklandırılırdı (Artun, 2011:203).

Yusufeli’nde ölüm sırasında yapılan uygulamalar şu şekildedir:

“Ölünün yanındaysak dua okunur, Yasin okunur.” [K. 46].

Ölüm olayı ilk ağıtlar ve bağırımlarla duyurulmuş olur. Sonrasında salayla birlikte herkese ulaşır. Uzakta yaşayan akrabalara ise telefonla haber verilir. Komşular duydukça birbirlerine haber verir.

3.4.3. Ölümünden Hemen Sonra Yapılan İşlemler

Yusufeli’nde ölümünden hemen sonra yapılan işlemler şu şekildedir:

“Ölünün gözleri açıksa kapatılır. Ağzı açık kalmasın diye çenesi bez parçasıyla bağlanır. Karnına bıçak veya makas koyularak şişmesi önlenir. Beyaz bir örtü ile üzeri örtülür.” [K. 41].

Ölüm gerçekleştiğinde, cenazeye katılacak kişilerin toplanmasının ardından ölüyü defnetmek için hazırlıklara başlanır. Bu hazırlıklar, yıkama, kefenleme, cenazenin taşınması ve cenaze namazı gibi dinî işlemleri içerir. Ölüyü gömmek için öncelikle dinî ve geleneksel kurallara uygun şekilde yıkama yapılır. Yıkama işlemini, ölü yıkayıcılar, hocalar, ölünün yakınları veya bu konuda bilgisi olan kişiler gerçekleştirir. Yıkama, evde, bahçede ya da hastanede yapılabilir. Ölünün yıkandığı su temizlendikten sonra, her yerden temin edilebilir (Artun, 2011:205).

Ölü, genellikle meslekten olan yıkayıcılar, hocalar veya bu alanda deneyimli dini bütün kişiler tarafından yıkanır. Yıkama işlemi sırasında, yıkayana yardımcı olan birkaç kişi ile ölünün yakınları ve komşuları da bulunabilir, ancak genellikle yıkama sırasında katılımcı

sayısı azdır. Kadınlar, kadın yıkayıcılar tarafından, erkekler ise erkek yıkayıcılar tarafından yıkanır. Kadınların yıkandığı alanda erkekler, erkeklerin yıkandığı alanda ise kadınlar bulunmaz. Büyük şehirlerde bu işlem genellikle mezarlıkların gasilhanelerinde yapılır. Belediye cenaze işleri müdürlüğüne belirli bir ücret ödendikten sonra, profesyonel yıkayıcılar bu işlemi gerçekleştirir. Küçük şehirlerde, ilçelerde ve köylerde ise bu işlem ya ücretli olarak yapılır ya da sevap kazanmak amacıyla ücretsiz olarak gerçekleştirilir. Ancak, ölü sahipleri yıkayıcılara para veya ölenin giysilerini vererek onları memnun etmeye çalışırlar (Örnek, 2000:216).

Cenaze namazı, dört tekbire dayanan bir ibadettir. Cenaze musalla taşına yerleştirildikten sonra imam, cenazenin önünde durur ve cemaat imamın arkasında sıralanır. Cenaze namazı genellikle 14 duanın okunduğu bir ibadettir. İmam, “Allahu Ekber” diyerek ilk tekbiri alırken, ellerini kulak hizasına kaldırır ve tekbir sonrası ellerini göbeğinin altına bağlar. Cemaat de imamla birlikte ellerini kaldırarak tekbir alır, ardından ellerini göbeklerinin altında bağlarlar. İmam ikinci tekbiri, ellerini kaldırmadan yüksek sesle okur, cemaat de içlerinden imama katılarak bu tekbiri tekrarlar. Üçüncü tekbir, imam ve cemaat tarafından aynı şekilde alınır. Dördüncü tekbirin ardından, imam ve cemaat ellerini iki yana salarak bir şey okumadan, önce sağa sonra sola dönerek selam verirler. Selam verirken, ölüye, cemaate ve meleklerle niyet edilir (Örnek, 2000:218).

Yusufeli’nde uygulamalar şu şekildedir:

“Ölüler eskilerden kapalı bir yerde evlerinin önünde yıkanır. Herkesin müsait bir yerinde yıkanır. Yakınlarından birisi ölüyü yıkardı. Kadınsa kadın, erkekse erkek yıkama işlemini gerçekleştirirdi.” [K. 41].

3.4.4. Ölüm Sonrası

3.4.4.1. Belirli Günler: Ülkemizde, ölen kişi belli günlerde dinsel törenlerle ve yemeklerle anılmaktadır. Bu anma günlerinin başında, ölünün “kırkinci”, “ellinci” günleri ve “yılı” yer almaktadır. Daha az yaygın olmakla birlikte, “üçüncü” ve “yedinci” günlerde de ölen kişi belirli ritüellerle anılmaktadır. Bu tür günlerin, belirli sayılara atfedilen dinsel, büyüsel ve geleneksel anlamlar nedeniyle özel bir önemi vardır. Zamanla bu sayılar, halk arasında çeşitli adetlerin temel unsuru haline gelmiştir. Hayatın farklı dönemlerine ait inançlar ve âdetler, bu tür sayılar etrafında şekillenmiş ve birçok kültürde benzer inançlar bulunmuştur. Diğer halkların halkbilimlerinde de benzer şekilde sayılar, kutsal, törensel ve geleneksel ritüellerin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir (Örnek, 2000: 220).

Yusufeli’nde inanışlar şu şekildedir:

“Ölen kişilerin yakınları evde helva kavurur. Eve gelen misafirlere helva dağıtılır. Komşulardan tencere tencere yemekler gelir. Bu yemeklerde ölenin ruhu için gelen kişilere dağıtılır.” [K. 46].

“İlk günü, yedinci günü, kırkıncı gününde mevlitler okutulur ve yemekler dağıtılır. Eve misafirler gelir. Ölünün ruhuna gitsin diye bu işlemler yapılır.” [K. 31].

3.4.4.1.1. Yas Tutma: Bir insanın kaybı, toplumsal, ekonomik, biyolojik ve duygusal açıdan bizleri derinden etkileyen, insani bir tepkidir. Yas, toplumun belirlediği önemli kişilerin ya da yakınlarımızın kaybı ile duyduğumuz acı ve üzüntüyü, toplumsal normlar çerçevesinde ifade etme biçimidir. Yas, toplumsal bir durum olarak kabul edilir ve buna ilişkin adetler, acıyı dışa vurma, yeni duruma alışma sürecini belirli bir süre içinde yönetme, acıyı hafifletme ve sonunda bu durumdan kurtulmayı amaçlar. Dünyanın farklı bölgelerinde hem geleneksel hem de yüksek kültürde, bu amaçla uygulanan çeşitli adetler ve törenler bulunmaktadır (Örnek, 2000:222).

Yusufeli’nde yasla ilgili inanışlar şu şekildedir:

“Komşumuzdan ya da ailemizden birisi öldüyse evlerde bir hafta televizyon bile açılmazdı. Nişanlar, düğünler varsa ertelenirdi. Eğlence yerlerine gidilmez. Koyu renkli kıyafetler giyilirdi. Ölüye ve ölünün evine saygı vardı.” [K. 21].

3.4.4.1.2. Mezar Ziyaretleri: Yusufeli’nde uygulamalar şekildedir:

“Genellikle Perşembe veya Cuma günleri mezar ziyaretleri gerçekleşir. Mezarlığın başında Yasin okunur. Kadınlar örtünür e o şekilde giderler.” [K. 46].

IV. BÖLÜM

YUSUFELİ HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

4.1. FESTİVALLER VE ŞENLİKLER

Yusufeli İlçesi ve yakın çevrelerinde düzenlenen klasikleşmiş olan birçok şenlikler ve festivaller bulunmaktadır. Artvin'in Yusufeli ilçesi Türkiye de güreş sporunun çok değerli merkezlerinden birisidir. Önemli bir değer olarak görülen Karakucak ve boğa güreşlerinin yaygın olması nedeniyle boğa ve karakucak güreş festivalleri Yusufeli Merkez ve çevre köylerini de içine alan 20'ye yakın bölgede yapılmaktadır (Surat H., Yılmaz H., Surat B., 2010:71).

Yusufeli'nde yapılan festival ve şenlikler:

Sarıgöl Boğa Güreşleri, Alabaşı Hav Bağlığı Karakucak ve Boğa Güreşleri, Derekapı Boğa Güreşleri, Marant Güreşleri, Çalıkdüzü Festivali, Dugur Yayla Festivali, Aros Yayla Festivali, Tekkale Yayla Göçü ve Karakucak Güreş Festivali, Tekkale Karakucak Güreşleri, Günyayla Özlem Festivali, Uluslararası Barhal Kültür ve Turizm Spor Festivali, Çamlıbel Yayla Şenlikleri, Hargüver Yayla Şenlikleri, Pancar Dağı Yayla Şenlikleri, Niyort Yayla Şenlikleri, Soğukpınar Yayla Şenlikleri, Ziyaret Mevki Dostluk Şenlikleri, Yüncüler Köyü Koç Oğul Yayla Şenlikleri, Salbent Boğa Güreşleri, Cala Boğa Güreşleri, Kirazalan Köyü Şenlikleri, Yokuşlu Köyü Karakucak ve Boğa Güreşleridir. (Artvinli, 2012:251-254).

4.2. TÖREN VE KUTLAMALAR

4.2.1. Orta Oyunları

Halkın eğlencelerinden olan köy orta oyunları da Yusufeli ili ve köylerinde de yaygın bir gelenektir. Yapılan oyunları, büyük-küçük, kadın-erkek bir açık hava tiyatrosu gibi seyreder, eğlenirler. Bu oyunların çoğu güldürücüdür. Oyunları bir kişi yönetir. Yusufeli köylerinde: Kadı, kız kaçırma olarak adlandırılmaktadır (Bahadır, 2017a:35).

4.2.2. Askerlikle İlgili Uygulamalar

Türk halkı, askerliği kutsal bir görev olarak görür ve askere uğurlama ile karşılanma törenleri önemli bir gelenektir. Bu süreç, sadece bir zorunluluk değil, aynı zamanda toplumsal bir geçiş dönemidir. Asker gidenin arkasından yazılan şiirler, şarkılar ve gönderilen mektuplar, ailenin ve toplumun bağlılıklarını pekiştirir. Askerlik, sadece bireysel bir deneyim değil, toplumsal dayanışmayı yansıtan bir ritüeldir. Bu gelenekler, Türk kültüründe derin bir anlam taşır ve nesilden nesile aktarılır (Artun, 2011:260).

Yusufeli’nde askerlik uygulamaları şu şekildedir:

“Asker askere gönderilmeden önce onun için eğlenceler düzenlenir. Bazıları adaklar adar. Askere gitmeden yemekler yedirilir.” [K. 46].

“Gençler toplanır ve asker konvoyu oluştururlar. Askeri askere uğurlarlar.” [K. 41].

4.3. DİNÎ VE MİLLÎ BAYRAMLAR

4.3.1. Dinî Bayramlar

Bayramlar, geleneksel kurallar ve biçimlerle şekillenen önemli toplumsal olaylardır. Bir bayram, bir topluluğun tüm üyeleri için düzenlenen törenlerin toplamıdır ve her bir bayram, o toplumun kültürel yapısını yansıtır. Dinî bayramlar, kameri takvime göre belirlendiği için her yıl farklı tarihlere denk gelir ve her yıl yaklaşık on gün geri gider. Bu da bayramların uzun vadede farklı mevsimlerde kutlanmasına yol açar, böylece her mevsimde bayramlar yapılır ve bu da bayramlara çeşitlilik kazandırır. Dinî bayramlar arasında en bilinenleri Ramazan ve Kurban Bayramlarıdır (Artun, 2011:252).

Yusufeli’nde uygulanan uygulamalar şu şekildedir:

“Bayramdan önceki gün arife günü temizlik yapılır. Bayrama sarmalar sarılır. Bayramın olmazsa olmazı baklavalar açılır.” [K. 43].

“Bayram sabahı sabah ezanında bayram namazına gidilir. Namazdan gelince ev halkıyla bayramlaşılır ve birlikte kahvaltı edilir. Sonrasında akrabalara ziyarete gidilir. Çocuklara şeker ve para verilir.” [K. 46].

4.3.2. Millî Bayramlar

Bayramlarımız coşkuyla kutlanır. Millî bayramlarımızda etkinlikler düzenlenir. Bayramlar sırasında, evlerin balkonlarına bayraklar asılır, sınıflar süslenir ve günün anlamını vurgulayan etkinlikler düzenlenir. Bu özel günlerin resmi kutlamaları arasında “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı”, “19 Mayıs Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı”, “30 Ağustos Zafer Bayramı” ve “29 Ekim Cumhuriyet Bayramı” yer almaktadır. Bu bayramlar, ulusal değerlerin ve tarihi zaferlerin yaşatıldığı, milletçe bir araya geldiğimiz anlamlı günlerdir.

Yusufeli’nde millî bayramlar kaynak kişiler tarafından şu şekilde aktarılır:

“Millî bayramlarımız genellikle spor salonunda gerçekleşir. Okullar etkinlikler düzenler. Çocuklar veya gençler öncesinde bu etkinlikler için hazırlık yaparlar. Sonrasında o gün gelince sunarlar.” [K. 41].

4.4. HALK HEKİMLİĞİ

Halk hekimliği, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. İlk insanlar, hayvanların içgüdüsel davranışlarını gözlemleyerek, bu doğal bilgiyi kendilerine uygulamış ve böylece kendi kendilerinin hem doktoru hem de eczacısı olmuştur. Erken dönemlerde, hastalıkların nedenleri ve tedavisi hakkında bilgi yetersizdi ve bu nedenle hastalıklar, ay ve güneş tutulmaları, yıldızlar, fırtınalar veya şimşek gibi doğa olaylarına bağlanmıştır. Bu inançlarla birlikte, eski çağlarda insanlar hastalıklarını tedavi etmek için büyü ve sihirden faydalanmışlardır. Zamanla, bu tür varlıklar kutsal kabul edilmiş ve totem-klan anlayışı ortaya çıkmıştır. Tedavi amaçlı olarak totem sembollerini içeren muskalar, sihirli objeler ve düğmeler kullanılmıştır. (Artun, 2011:215).

Anadolu, çok eski devirlerden beri pek çok kavimlerin nedenlerle gerçek kültür ve uygarlık hazinesine sahip olan bir toprak parçasıdır. Bu hazinenin önemli bir bölümünü de halk hekimliği ve halk ilaçları oluşturmaktadır. Hastalıklardan korunma ile hastalıkların iyileştirilmesinde ya anan olaylar ve bunların sonucunda kazanılan bilgi ve deneyimlerin yanı sıra, dinsel-büyüsel yorumlar ve bunların birikimli olarak kuşaktan kuşağa aktarılmaları, halk hekimliğinin doğmasına ve süregelmesine neden olmuştur. (Şar, 2005:131).

“Dağ kekiği var ya onları toplardık. Sonra çocukları dağ kekiği ile banyo yaptırırdık. Karın ağrısına, ishale de iyi gelirdi. Kaynatırdık suyunu süzer onunla banyo yaptırırdık. Kendimize de iyi gelirdi. Çok şifalı bir bitkidir. Her derde devadır.” [K. 21].

“Bal cincal tohumunu ufak hale getirip bala karıştırıyoruz. Sabah ve akşam aç karnına tüketilirse kansere şifa oluyor” [K. 16].

“Dağdan akan acı suların şifası ise yeni doğan bebeklerde olan sarılık rahatsızlığını geçiriyor. Bu suyla beraber bebekler banyo yaptırılıp şifa buluyor [K. 27].

“Bir arkadaşım yakalanmıştı sarılık hastalığına kızamığın kökünden yapılan ilaç bu hastalığına şifa oluyor.” [K. 16].

“Yürümeyen çocukları cevizin kökünden geçirirdiler.” [K. 27].

“Saçları, eğer ki çıkmamış ve seyrek ise teyegun suyunu ısıtırdılar. Teyegun suyu saçları temizler ve hızlı uzatırdı. Teyegun şey var ya, kolları işte bu bizim bildiğimiz. Budak yaptığında o su akar. Ona şişe koyardık suyunu alırdık. Bu su saçları gürleştirirdi ve güzel kalırdı.” [K. 27].

“Kuşburnunu kökünden söker. Ondan çay yaparlardı. İlaç gibi olurdu.” [K. 35].
“Çocuk konuşsun diye kabak bağlarlardı.” [K. 46].

“Bir yerimiz kırıldığı zamanda karasakızı vurulardı biz o da kırılan yerin iyileşmesini ve kaynamasına yardımcı olurdu.” [K. 35].

“Sırtımıza bardak çekerdik. Bu bardak çekme işlemi ise ekmek parçasını ıslatırdık sırtımıza koyardık. Sonrasında kibrit çöpünü alır yakar ve ateş sönmeden bardağı üzerine kapatırdık. Ve bardak kapatınca ateş söner sırt şişmeye başlardı. Böylece ağrılar azalırdı.” [K. 45].

“Karın ağrısı ya da karın sancısı için ılık suyun içine şeker koyulurdu.” [K. 46].
“Gözümüzde arpacık çıktığında bu arpacığın geçmesi için anne sütü bir kaşığa damlatılır ve gözün içine damlatılırdı.” [K. 46].

“Bir yerimiz ağrıdığında lahana haşlanır ve o haşlanan yapraklar ağrıyan yere sarılırdı.” [K. 7].

“Başımız aşırı derecede ağrıdığında patatesi yuvarlak yuvarlak dilimleyip üzerine tuz dökerek bir bez parçasıyla ya da bir yazmayla başa bağlayıp sararlar. Bazen de salatalığın uç kısımlarını keserek tuzlayıp alına yapıştırırlar.” [K. 41].

“Arı soktuğunda ise metal kaşık tutarlardı ki arının soktuğu yer şişmesin” [K. 41].

“Bebeklerdeki ateşi düşürmek için bir bez suyla ıslatılarak eklem yerlerine koyulur.” [K. 46].

“Göz şişmiş veya ağrıyorsa pamuğun üzerine çay koyularak gözün üzerine bırakılır.” [K. 46].

“Haşlanmış patates ve yoğurt ishale iyi gelir.” [K. 46].

“Birisinin kansızlığı varsa dut pekmezi kansızlığa iyi gelir.” [K. 43].

“Karın ağrısı ve mide bulantısı için ise nane limon kaynatılıp içilir.” [K. 43].

4.5. HALK İNANIŞLARI

Halk inanışları, toplumların tarihsel süreçlerinde, özellikle ilkel dönemlerde bilinmeyen olayların ve durumların yorumlanmasıyla oluşmuş inançlardır. Bu inanışlar, ilkel insanın çevresindeki doğayı ve olayları anlamlandırmaya çalışırken ortaya çıkmış, zamanla toplumların kültürüne yerleşmiş ve bugüne kadar devam etmiştir. Toplumların

inançlarla ilgili düşüncelerini aratırken o milletin siyasî ve kültürel yapıları da dikkate almak gerekir. Dünya’da hiçbir kavim eski kültürlerle ilgilerini tamamen kesmemiştir (Bahadır, 2016b: 24). Kökenleri bazen unutulmuş olsa da bu inançlar ve ritüeller, genellikle halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılmaya devam etmiştir. Örneğin, günümüzde İslami çerçeve altında yaşatılan bazı eski Şamanistik ritüeller ve pagan kökenli inançlar, halk arasında hala “büyüklerimiz öyle yapardı” gibi ifadelerle sürdürülmektedir. Halkın bu inançlar ve ritüeller aracılığıyla geliştirdiği kültürel kodlar, toplumun kimliğini şekillendirir. Zamanla, bu uygulamaların gerçek kökenleri silikleşse de halk, onları saygı ve korku karışımı bir duyguyla devam ettirir. Kutsal saydığı uygulamaları sürdürürken, kutsuz olduğuna inandığı durumlardan kaçınır. Bu şekilde halk inanışları, bireylerin günlük yaşamına karışarak, onların davranışlarını ve toplum içinde nasıl hareket etmeleri gerektiğini belirleyen önemli bir yol gösterici olmuştur (Açar, 2021:89).

Yusufeli’nde halk arasındaki inanışlar şu şekildedir:

“Çocukları korkutmak için uylak denen bir yaratığı anlatırlardı. Şimdi cadı mı derler bilmiyorum. Üç harfliler gibi. Eskiden kapılara dışarıya sıcak su attırmazlardı. Akşam namazından sonra özellikle bir yerden sofra bezi silkelenmezdi cin çarpar derlerdi.” [K. 21].

“Eskilerden cin hikâyeleri genelde mezralarda anlatılırdı. Bu hikâyelerden birisi bir kadın pencereden dışarıya bakar. Ses duyar ve dışarda düğün olduğunu görür. Sonrasında kapı çalınır. Ve ayaklarının ters olduğunu gördüğünde cin olduğunu anlamış ve ateşle o kişiyi yakmış” [K. 32].

“Soğan elden ele verilmez. Çünkü karşıdaki kişiyle kavga edebileceği veya aralarının bozulacağı anlamına gelirmiş.” [K. 26].

“Ağaç altında uyunmaması gerekir. Bir gün abim ağacın altında uyudu. Sonrasında ise günlerce uyumadı evde.” [K. 32].

“Kapının eşiğinde durulmaz ve beklenmez. Bunun sebebi ise eski Türkler de ölen ataların ruhlarının çadırın eşiğinde olduğu inanılmış. O yüzden kapının eşiğine basmadan içeri, kapının eşiğine basmadan da dışarıya çıkılmış. Biz çocukken evin içinde canımız sıkılırdı. Evin içi çok güneş almazdı. Bizde dışarıya yakın olalım diye eşikte ayakta dururduk. Dışarıyı seyrederdik. Bize o zaman kızarlardı eşikte durmamamız gerektiğini söylerlerdi. Günümüzdeki anlayışta da eşiğe basmak iyi sayılmaz denir.” [K. 15].

“Ölü evinden gelene yani taziyeden gelen insanı görünce herkes ayağa kalkardı ki ölüye saygı amaçlı bir inanış olabilir.” [K. 4].

“Yılbaşında kapıyı ilk açan kişiye hayırlı işler de ona hayırsız işler de ona gelir denirdi.” [K. 2].

“Mesela başladığın bir iş üzerine yavaş bir inan gelirse o iş ağır gider. Ama hızlı pratik bir insan gelirse işin kolay gider.” [K. 4].

“Elden ele bıçak veya makas verilmez. Eğer verilirse iki kişi arasında kavga çıkar.” [K. 41].

4.5.1. Nazar- Nazarlık

“Türkçede bakış anlamına gelen Arapça kökenli nazar kelimesi, bakışlarında zararlı güç bulunan bazı insanların bu özellikleriyle bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla canlı üzerinde hastalık, sakatlık, hatta ölüm; nesne üzerinde, kırılma, arızalanma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi şeklinde açıklanmaktadır. Eskilerin “isabet-i ayn” adını verdikleri nazar inancı, bugün “nazar değmek, nazara gelmek, nazara uğramak, göze gelmek, göze uğramak, göz değmek, kem göz” gibi deyimlerle ifade edilmektedir.” (Çıblak,2004: 105).

“Nazar, halk arasında göz değmesi olarak da tanımlanır ve insanların, hayvanların ya da eşyaların üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğine inanılmaktadır. Nazarın gerçekleşmesi için, birinin dikkatle bakması ya da kötü niyetle güzel sözler söylemesi yeterlidir. Özellikle, gözleri keskin olarak tabir edilen kişiler genellikle mavi gözlü ya da sarı saçlı olan kişiler nazarın etkisini daha fazla yayabileceği düşünülen kişilerdir.” (Acıpayamlı, 1982:1).

Yusufeli kaynak kişiler tarafından anlatılanlar şu şekildedir:

“Bebeklere nazar değmesin diye saçlarını toplar tam o saç bitimine yani alınlarına mum dökülürdü. Üzerine pul yapıştırırdık parlardı. Bu mum sayesinde göz değmeyeceğine inanılırdı.” [K. 46].

“Renkli gözlü insanların daha çok nazarı değdiği için o insanlardan korunmak için evden çıkmadan önce nas ve felak sureleri okunmalıdır. Bu dualar okunursa asla nazar değmez. Ayrıca cevşen nazardan korur. Eskiden nazar değmesin diye hocalara muska yazdırırdık.” [K. 44].

“Çocuklar nazardan korunsun diye onlara nazar değmesin diye siyah mumu eritir. Alnına yakın saçına yapıştırırdık. Böylelikle öncelikle insanlar alnındaki muma bakarlardı. Dikkat çeken mum olurdu.” [K. 21].

“Bazı insanlar koltuk altlarındaki teri elinle siler çocuğun yüzüne sürerlerdi ki çocuk nazar almazdı.” [K. 46].

“İpten püskül yapardık. İneklerin başına püskül takardık nazar almasın diye. Koyunlarında yünlerine takardık. Dokuz kattan oluşan bir çalı vardı. Bu çalıyı soyuyorsun. Onunla püskül yapıp aralarına koyardık ki hayvanlara nazar değmesin diye. Öküzlerinde bellerine nazar boncuğundan bellik yaptırırdık. Bellerine sarardık ki nazar değmesin” [K. 46].

“Kırkı çıkmamış bir bebeğin yanına başka bir bebek getirilmezdi ki nazar değmesin diye.” [K. 2].

“Özelikle bebek gördüğümüz zaman ya da beğendiğimiz bir kişiyi gördüğümüz de maşallah suphanallah denilmelidir.” [K. 46].

4.5.2. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanışlar

Yusufeli’nde tabiat ile ilgili inanışlar şu şekildedir:

“Dizlerimiz ağrıdığı da kesinlikle yağmur yağardı.” [K. 42].

“Tencerenin dibini kazıyan kızların düğünleri yağmurlu geçer.” [K. 46].

“Hava çok aşırı sıcak olduğunda ve kırmızı bir şekilde güneş ortaya çıktığında deprem olacağına işarettir.” [K. 44].

“Kışın kar yağarken gök gürlerse kötü yani uğursuz anlama gelirdi.” [K. 7].

“Ayva çok olduğu zaman kış ağır geçer.” [K. 7].

4.5.3. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Hayvanlar, genellikle yardımcı, sadık, kötü, uğurlu ya da uğursuz gibi gruplara ayrılır. Bu inançların ortaya çıkış nedenleri veya yaşanan olaylar toplumdan topluma değişiklik gösterse de temel olarak bu tür sınıflandırmalar yaygın olarak kabul edilmektedir (Öztürk, 2022: 101).

Yusufeli’nde hayvanlarla ilgili inanışlar şu şekilde anlatılır:

“Baykuş görürsen uğursuzluk getirir ve ölümü bize çağırırdı.” [K. 46].

“Kara kedi görürsen uğursuzluk getirir. Saçımızı tutardık. İki kişinin arasından kara kedi geçerse ikisi arasında tartışma çıkar” [K. 43].

“Karınca bereketi bolluğu temsil etmektedir.” [K. 31].

“Leylek görmeye yazın müjdecisi derler” [K. 44].

4.5.4. Günlerle İlgili İnanışlar

Nesilden nesile aktarılan halk takvimlerinde, insanlar günleri, karşılaştıkları olumlu ya da olumsuz durumların kaynağı olarak düşünmüşlerdir. Bu inançlar o günün yaşadıkları sonuçları belirlediğine inanmışlar ve buna göre günleri uğurlu ya da uğursuz olarak kabul etmişlerdir. Aynı şekilde, bazı iş ve eylemleri yapma ya da yapmama zamanı olarak belirledikleri günler vardır. Hayatlarını o günlere göre şekillendirmişlerdir (Veren, 2010: 1).

Yusufeli’nde günlerle ilgili inanışlar şu şekildedir:

“Perşembe veya cuma günleri nişan yapılırdı. Hayırlı gün olduğu için.” [K. 44].

“İki bayram arası düğün yapılmazdı. Uğursuzluk getirir diye” [K. 46].

“Mezarlık ziyaretine cuma günü gidilirdi. Yasinler okunurdu dua edilirdi.” [K. 23].

“Cuma günleri yeni bir işe başlanmaz genellikle pazartesi günleri tercih edilir.” [K. 2].

“Cuma günü sadece ibadet yapılır ve ibadetle ilgilenilir. Başka bir iş yapılmaz” [K. 4].

“Perşembe günü evde helva yapılır. Güzel kokar ev, tereyağı eritilir. O gün çok kokulu bir yemek pişirilmez.” [K. 2].

“Pazartesi hayırlı bir gündür. Bugün yeni işlere başlanır [K. 2].

5.4.5. Rüyalarla İlgili İnanışlar

Yusufeli’nde rüyalarla alakalı inanışlar şu şekilde aktarılmıştır:

“Erkek çocuk görmek hayırlı haberlere işaret eder. Bekâr bir insanın bebek görmesi evlenmesine işaret eder. Kız çocuğu görüyorsa hayırsıza işaret eder.”

“Köpek ve yılan görmek düşman demektir.” [K. 5].

“Rüyada dişlerinin dökülmesi sıkıntı anlamına gelir.” [K. 7].

“Bozuk para görmek sıkıntı anlamına gelmektedir.” [K. 4].

“Ölü görmek diri görmek demektir. Ömrünü uzattın derler.” [K. 2].

4.6. HALK MUTFAĞI

Bir toplumun beslenme kültürü, o toplumun yaşam biçimiyle doğrudan ilişkilidir. Yaşama biçimi değiştikçe, beslenme kültürü de bu değişimden etkilenir. İlk çağlardan itibaren, insanlar yiyeceklerini yetiştirmeyi öğrenmiş ve bu yiyecekleri saklama, pişirerek daha lezzetli hale getirme yöntemlerini geliştirmiştir. Beslenme ile ilgili davranışlar ve uygulamalar, toplumların tarım, ekonomi, coğrafya, dinî inançlar, demografi, eğitim gibi birçok farklı faktörün etkisiyle şekillenir ve zaman içinde gelişir. Bu faktörlerin her biri, bir toplumun beslenme alışkanlıklarını ve kültürünü belirleyen önemli unsurlardır (Artun, 2011: 367).

Mutfak kelimesi, Arapça “matbah” kelimesinin bozulmuş halidir ve “pişirme alanı” anlamına gelir. Ancak, Türkler mutfak kavramı için bu kelime kullanılmadan önce, “aşlık”, “aş evi”, “aş ocağı” gibi terimleri kullanıyordu. Bu terimler, Uygurlar dönemine kadar uzanır. Geleneksel Türk mutfakları genellikle evin dışında, bahçe içinde ve eve bitişik olan bir alanda yer alırdı. Bu yapım tarzı, günümüzde de bazı Anadolu köylerinde hala görülmektedir (Artun, 2011: 367).

Türk mutfağı, Türk kültürünün önemli bir parçası olup, aynı zamanda dünya mutfakları arasında sayılı mutfaklardan birisi olmuştur. Türk mutfağının zenginliği, tarihsel olaylardan, coğrafi koşullardan, kültürel, ekolojik ve ekonomik faktörlerden, geleneklerden ve farklı evrensel kültürlerle olan etkileşimlerden kaynaklanmaktadır. Türk mutfağı, Türkiye’deki insanların günlük yaşamlarında kullandıkları yiyecek ve içeceklerin hazırlanışı, pişirilmesi, saklanması, bu işlemler için kullanılan araç ve gereçler ile yemek yeme alışkanlıklarını içerir. Ayrıca, mutfak çevresinde gelişen uygulamalar ve inançlar da bu kültürün bir parçasıdır. Yüzyıllar boyunca evrilen Türk mutfağı, sunduğu yemek çeşitliliği, pişirme yöntemleri, sofraya düzeni, servis şekilleri ve kışa hazırlık için yapılan yiyeceklerle kendine özgü bir mutfak kültürü yaratmıştır (Solmaz, 2018:109).

4.6.1. Yöresel Yemekler ve Yapılışları

4.6.1.1. Den Çorbası: Malzemeler: 1 kâse arpa deni, 1 su bardağı nohut, 1 su bardağı renkli fasulye, 3-4 tane şalgam, 1 su bardağı mısır, tuz, tereyağı, kuyruk yağı, bir kâse kurut.

Yapılışı: Biraz kâseyle arpa deni yıkanır. Büyük bir tencereye dökülür. Üzerine biraz nohut, biraz renkli fasulye, şalgam, mısır koyulur. Suyu yeterince koyulduktan sonra kaynamaya bırakılır. Piştikten sonra içine sıvıyağ, tereyağı, kuyruk yağı varsa kuyruk yağı

koyuyoruz. Birazda süt dökülür. Bunlar piikten sonra tuz katılır. Bir kseyle kurut ezilir ve içine katılır. Denler iyicene piip ŗiŗecek. Sonrasında afiyetle yiyorsun [K. 46].

4.6.1.2. Yoğurtlu Pazı Borani: Malzemeler: Yoğurt, soğan, tuz, pul biber, bir bağ pazı

Yapılıŗı: Biraz yoğurt açılır. İçine soğan ince ince doğranır. Pazı haŗlanır. Yoğurtlu karıŗımın içine pazılar atılır [K. 46].

4.6.1.3. Yoğurtlu Korap Borani: Malzemeler: Yoğurt, korap otu, soğan, tuz, pul biber

Yapılıŗı: Biraz yoğurt açılır içine soğan ince ince doğranır. Korap otu bizim köylerde tel derler. Korap otu da haŗlanır. Yoğurtlu karıŗımın içine konulur [K. 46].

4.6.1.4. Kavut orbasi: Malzemeler: Tereyağı, sıvıyağı, kavut, tuz, su

Yapılıŗı: Tencerenin içerine tereyağı ve sıvıyağı alınır. zerine kavut eklenir ve biraz kavrulmaya baŗlanır. zerine su eklenir ve kavut kaynamaya bırakılır. zerine tuz eklenir ve kapatılır [K. 46].

4.6.1.5. Evelik Sarması: Malzemeler: 1 buçuk su bardağı pirinç, reyhan, tuz, karabiber, pul biber, 1 tane soğan, zeytinyağı, tereyağı, biraz evelik otu

Yapılıŗı: Kaynar suya evelik otu batırılıp çıkarılır. Sonra i harcıyla sarma yapılır [K. 46].

4.6.1.6. Kurut Aŗı: Malzemeler: 4-5 tane kurut, su, tuz, buğday unu, ceviz, tereyağı

Yapılıŗı: Kurut suyla ezilir. Kurut çanağına kurutlar koyulur. 2 su bardağı ılık su eklenir. Kurutlar elde ezilir. Ezilerek ayrıntı çıkarılır. Tencereye döktüğümüz kurutun suyunu kaynatırız. Biraz mısır nu, biraz buğday unu karıŗır. İçine biraz ceviz eklenir. Bir tabağa piŗen aŗa eritilmiŗ tereyağı gezdirilir [K. 46].

4.6.1.7. Kurut Kuymağı: Malzemeler: Kurut, su, tereyağı, tuz, ceviz, buğday unu

Yapılıŗı: Kurut suyla ezilir. Kurut çanağına kurutlar koyulur. 2 su bardağı ılık su eklenir. Kurutlar elde ezilir. Ezilerek ayrıntı çıkarılır. Tavada Az tereyağı ve sıvıyağ eritilir. Mısır unu ve buğday ununu yatığımız kurutu ekleriz. En sonunda hepsini yağın içine dökeriz. Az da ceviz katarız. Ve çeviririz kurut kuymağı olur [K. 46].

4.6.1.8. Süt Aŗı: Malzemeler: Süt, mısır unu, buğday unu, tuz, tereyağı

Yapılışı: Bir litre süt tencereye alınır. Bir miktar içine tuz atılır. Mısır unu ve buğday unu içine karıştırılır. Kaynayana kadar pişer aş olur. Onu tabağa alırsınız. Ve üzerine eritilmiş olan tereyağı gezdirilir [K. 46].

4.6.1.9. Pekmez Aşı: Malzemeler: Pekmez, su, tuz, buğday unu, tereyağı

Yapılışı: Bir kâse pekmezi bir kâse suyla karıştırırız. Tencereye alırsınız. Çok azıcık tuz koyarsınız. Isındıktan sonra içine biraz buğday unu eklenir. Pişer ve tabağa alınır gene aynı şekilde tereyağı üzerine gezdirilir [K. 46].

4.6.1.10. Galacoş: Malzemeler: 1 kilo kurut, ekmek parçası, pide, 3 soğan, tereyağı, sıvıyağ, ceviz

Yapılışı: Bir kilo kurut ılık suyla ezildikten sonra tencereye alınır. 3 minik ekmek parçası içine atılır ve kaynatılır. Bir tandır ekmeği veya pide küçük küçük doğranır. Borcama alınır. Kaynayan kurut üzerine gezdirilir. Tavada biraz sıvıyağ, tereyağı ve bol soğan yakılır. Ekmeklerin üzerine gezdirilir. Bol ceviz üzerine eklenerek afiyetle yenir [K. 46].

4.6.1.11. Civana Kavurması: Malzemeleri: Civana otu, tereyağı, sıvı yağ, tuz, pul biber, bol soğan, 3-4 tane yumurta

Yapılışı: Civana otunu toplarsınız. Bu ot genellikle kendi kendine büyüyen bir bitkidir. Bahçelerden civana otu toplanır. Sonrasında civana otu ayıklanır. Temizce yıkanıp tencerede haşlanmaya bırakılır. Haşlandıktan sonra kevgirle süzülür. Diğer tencerede bol soğan doğranır. Tereyağında ve sıvı yağı eklenir. Haşlanan civana otu doğranır. Soğan karışımının içine katılır. Bir kâse içine 3-4 tane yumurta içine kırılır ve çırpılır. İçerisine tuz ve pul biber katılır. Karışımın içine eklenir [K. 46].

4.6.1.12. Yoğurtlu Silor: Malzemeleri: 1 kilo un, su, tereyağı, tuz, yoğurt

Yapılışı: 1 kilo una yeteri kadar su koyulur. Bir miktar tuz atılır. Karışımıyla hamur yapılır. Bezelere ayrılır. Oklavayla açılır. Açılan yufkalar sacın üzerinde pişirilir. Rulo yapılır. Ufak ufak kesilir. Kesilen parçalar bir tepsiye alınır. Silorların üzerine bir bardak kaynar su gezdirilir. Diğer bir tavada tereyağı eritilir. Üzerine yoğurt gezdirilir. Ve tereyağı kızdırılıp dökülür [K. 46].

4.6.1.13. Kulil: Malzemeleri: Un, tuz, tereyağı, ceviz, su

Yapılışı: Bir kilo unu tekneye alıyoruz. İçine bir miktar tuz koyulur. Yeterince su eklenir. Hamur ederiz. Bunları ufak ufak bezelere ayırırız. Hazırlanan bu hamuru küçük

küçük yuvarlak şekilde keseriz. Unladığımız tepsiye alırlz. Tencerede su kaynar içine bu hamurlar koyulur ve haşlanır. Kevgirle süzölür. Cam kâseye alınır. Üzerine tereyağı kızdırılır ve üzerine gezdirilir. Sonrasında kurut üzerine eklenir. Üzerine de ceviz serpilir [K. 46].

4.6.1.14. Tandır Ekmeği: Malzemeleri: Un, tuz, su, toz maya

Yapılışı: Unu elekten eliyoruz. Üzerine biraz tuz katıyoruz. Toz maya katıyoruz içerisine. Ilık suyla hamuru yoğuruyoruz. Hamur kabarıyor. Sonrasında bir daha hamuru elimize çevirip biraz daha bekletiyoruz. Güzelce kabarıyor. Kabaran hamurdan ekmekte çok güzel oluyor. Hamurları da bezelere ayırıyorsun. Sonrasında tandırda pişiriyoruz [K. 21].

4.6.1.15. Çağ Kebap: Malzemeleri: Et, soğan, karabiber, pul biber, tuz, reyhan

Yapılışı: Açılmış olan eti tepsiye koyuyorsun. İçine tuz serpiyoruz. Soğanları ince ince doğruyoruz. Soğanın içine karabiber, pul biber, tuzunu koyuyorsun. Üzerine de çok az reyhan ekliyorsun. Güzelce soğanları yoğuruyorsun. Sonra tepsinin içindeki etin üzerine soğanları yayıyorsun. Karıştırıyorsun. Biraz dinlendiriyorsun. Sonrasında şişe vuruyorsun. Sonrasında odun ateşinde pişiriyorsun [K. 45].

4.6.1.16. Beyaz Lahana Turşusu: Malzemeleri: Beyaz lahana, limon, sirke, sarımsak, nohut

Yapılışı: Lahanaları yıkayıp doğruyoruz. Turşu kabının içerisine lahanaları, havucu, nohut ve sarımsağı koyuyoruz. Üzerine su ekleyip kapağını kapatıyoruz [K. 21].

4.6.1.17. Kaysefe: Malzemeleri: Kayısı, tereyağı, ceviz, biraz toz şeker

Yapılışı: Kayıslıyı suda haşlıyoruz. Sonrasında kayıslıyı borcama döküyoruz. Tereyağını kızdırıyoruz. Kayısının üzerine gezdiriyoruz. Üzerine ceviz ve toz şeker karışımını serpiyoruz [K. 46].

4.6.1.18. Düğmeç: Malzemeleri: Ekmek, tereyağı

Yapılışı: Ekmekleri bir kâseye doğruyoruz. Suyla biraz ekmekleri ıslatıyoruz. Tereyağını kızdırıp tavanın içine ekmekleri döküp çeviriyoruz [K. 46].

4.6.1.19. Hinkal: Malzemeleri: Un, su, tuz, kavurma

Yapılışı: Un, su ve tuzdan hamur yapılır. Bu hamur oklavayla açılır. Ve küçük küçük kesilir. İçine kavurma koyulur. Mantı gibi kapatılır. Sonrasında su da haşlanır. Borcama alınır. Üzerine tereyağı eritilir. Üzerine isteğe göre yoğurt dökülür [K. 46].

4.6.1.20. Beyaz Lahana Sarması: Malzemeleri: Beyaz lahana, soğan, pirinç, tuz, sıvıyağ, tereyağı,

Yapılışı: Beyaz lahanayı yıkayıp haşlıyoruz. Pirinci yıkarız. İçine bol soğan, pirinç, tuz, karabiber, pul biber, reyhan biraz kıyma ya da kavurma katarız. İçine biraz da sıvıyağ, zeytinyağı, salça karıştırırız ve dolma içini oluştururuz. İç harcını lahanayla birleştirip sarma yaparız. Sarmanın üzerine biraz sıvıyağ gezdiririz biraz da tereyağı koyarız. İsteğe göre iç yağı da koyabilir. Su koyarak pişmeye bırakırız.

4.6.1.21. Benekli Alabalık Kızartması: Malzemeleri: Alabalık, tuz, tereyağı, mısır unu, pul biber, karabiber

Yapılışı: Balıkları ayıklarız. Tepside biraz mısır unu, karabiber, pul biber, tuz karıştırırız. Sonra balıkları üzerine dökeriz. Tereyağında kızartıyoruz [K. 46].

4.6.1.22. Köme: Malzemeleri: Dut pekmezi, un, ceviz

Yapılışı: Dutlar ağaçtan bir örtü üzerine dökülür. Dut pekmezine biraz un verilerek dut pekmezi kaynatılır. İpe ceviz dizilir. Bu cevizler cengellere takılır. Yaptığımız karışıma batırılarak çıkarılır. Bir yere asılarak kurutulur [K. 46].

4.6.1.23. Arpana: Malzemeler: Tereyağı, zeytinyağı, pirinç, su, tuz, kavurma

Yapılışı: Tereyağı ve zeytinyağı tencereye koyulup eritilir. Önceden yıkanmış olan pirinçler ilave edilir. Yeterince kavrulduktan sonra tuz ve su ilave edilip kısık ateşte pişmeye bırakılır. Piştikten sonra demlendirilir. Kavurma bir tavada yağını bırakınca kadar kavrulur. Hazırlanan kavurma pilavın üstüne konur [K. 41].

4.6.1.24. Arsun: Malzemeler: Kavur unu, pekmez

Yapılışı: Kavut unu pekmez ile karıştırılır. Karıştırılan malzemeler küçük toplar haline getirilir [K. 17].

4.6.1.25. Sütlü Beyaz Lahana Çorbası: Malzemeler: Beyaz lahana, süt, tuz, nane, pul biber

Yapılışı: Lahanalara doğranarak tencereye konulur. Ardından pirinçler ilave edilir ve yeteri kadar su eklenerek kısık ateşte haşlanmaya bırakılır. Haşlandıktan sonra yavaş yavaş sit eklenir. Süt eklenirken tencerede bir yandan karıştırılır. Son olarak tuz ve baharatlar eklenir [K. 46].

4.6.1.26. Cevizli Kabak Tatlısı: Malzemeler: Bal kabağı, toz şeker, ceviz

Yapılışı: Kabaklar küp şeklinde doğranır. Tencereye konulur ve üzerine toz şeker ilave edilerek bir gece bekletilir. Bu şekilde kabağın suyunu bırakması beklenir. Suyunu bırakan kabaklar kısık ateşte pişirilir. Önce kısık ateşte sonra pişmeye yakın harlı ateşte pişirilip soğuması için beklenir. Pişirdikten sonra tahin veya cevizle servis edilir [K. 5].

4.6.1.27. Çadi (Mısır Ekmeği): Malzemeler: Mısır unu, tuz, su, yaş maya

Yapılışı: Mısır unu, maya, tuz karıştırılır. Su ile beraber yoğrularak hamur haline getirilir. Hamur dinlenmeye bırakılır. Tercih edilen miktarda hamur oval hale getirilip yağlı tepsiye dizilir ve fırına verilir [K. 4].

4.6.1.28. Çarğala (Pazı Yemeği): Malzemeler: Karalahana, barbunya, kemikli et, mısır unu, tereyağı, tuz,

Yapılışı: Tencereye kemikli et konularak haşlanır. Üzerine doğranmış olan karalahana ve barbunya eklenerek pişmeye bırakılır. Lahana piştikten sonra kemikli olan et kemiğinden ayrılarak etler yemeğe ilave edilir. Tuz ve mısır unu katılarak pişirilmeye devam edilir. Son olarak tereyağı eritilip üzerinde gezdirilir [K. 44].

4.6.1.29. Elma Hoşafı: Malzemeler: Elma kurusu (kağ), su, toz şeker

Yapılışı: elma kuruları sıcak su içinde bekletilip süzülür. Tencereye su doldurup elma kuruları eklenir. Elmalar yumuşayana kadar kaynatılır. Elmalar yumuşadıktan sonra toz şeker ilave edilir. Hazırlanan karışım soğumaya bırakılır [K. 31].

4.6.1.30. Pestil: Malzemeleri: Dut pekmezi, un, ceviz

Yapılışı: Dut pekmezine biraz un verilerek dut pekmezi kaynatılır. Bu kaynattığımız karışımı bezlere ince bir şekilde serilir. Üzerine kıyılmış ince ceviz serpilir. Ve sonunda yaptığımız karışım kurumaya bırakılır. Kuruyan karışım bezden ayrılır ve pestiller kesilerek parça parça deste yapılır [K. 24].

4.6.1.31. Lahana Yemeği: Malzemeler: Lahana (beyaz vs. kara), soğan, sıvıyağ, havuç, tereyağı, pirinç, bir kaşık bulgur, bir kaşık aşurelik buğday, kavur, 1 su bardağı renkli fasulye, bir su bardağı mısır, tuz, karabiber, pul biber, su

Yapılışı: Lahananın sapları doğranır. Soğan, sıvıyağ, tereyağı kavrulur. 2 tane havuç içine doğranır. İçine bir kaşık pirinç, bir kaşık bulgur, bir kaşık aşurelik buğday karıştırılır. Kavurma varsa kavurma yoksa da kuşbaşı et ince ince doğranır. Bir su bardağı renkli fasulye haşlanır ve bir su bardağı mısır eklenir. Lahanalarda onun içine eklenir. Tuz, pul biber ve su katarak pişmeye bırakılır [K. 46].

4.6.1.32. Galo Sarması: Malzemeleri: Pirinç, yaprak, yeşil soğan, dereotu, maydanoz, salça, nane, karabiber, tuz, sıvıyağ

Yapılışı: Tüm malzemeleri bir kaptan topluyoruz ve karıştırıyoruz. Yaprak sarması gibi sarılır. Su koyulur ve kısık ateşte pişmeye bırakılır [K. 46].

4.6.1.33. Şalgam Sarması: Malzemeleri: Şalgam, su, pirinç, soğan, sakça, dereotu, reyhan, tuz, pul biber, sıvıyağı, zeytinyağı, tereyağı

Yapılışı: Büyük şalgamlar yıkanır. Rendeyle ince ince rendeye verilir. Rendeye verilen şalgamlar su da haşlanır. Tepsie alınır. Pirinç yıkanır içine soğan, salça, dereotu, reyhan, tuz, pul biber koyulur. İçine sıvıyağı, zeytinyağı eklenir. Sarma sarılır, sıvıyağı tereyağı koyulur kısık ateşte pişirilir [K. 46].

4.6.1.34. Şalgam Çanak Dolması: Malzemeleri: Şalgam, pirinç, soğan, salça, dereotu, reyhan, tuz, pul biber, sıvıyağı, zeytinyağı

Yapılışı: Büyük boy şalgamlar yıkanır. Rendeyle ince ince rendeye verilir. Rendeye verilen şalgamlar su da haşlanır. Tepsie alınır. Pirinç yıkanır içine soğan, salça, dereotu, reyhan, tuz, pul biber koyulur. Üzerine sıvıyağı, zeytinyağı eklenir. Kaynamış su koyulur ve kısık ateşte pişirilir [K. 46].

4.6.1.35. Patyum: Malzemeler: Patates, tuz, pul biber, karabiber, yumurta

Yapılışı: 4-5 tane patates alınır soyulur. İnce ince doğranır. Tava da az sıvıyağ alınır. Patateslere pul biber, tuz, karabiber karışımı dökülür. Yağın içine alınır. Tavada altları kızardıktan sonra ters çevrilir. Kâseye 4 tane yumurta kırılır ve çırpılır. Patatesin üzerine her tarafına gelecek şekilde gezdirilerek yumurta pişirilir [K. 46].

4.6.1.36. Yumurtalı Dügmeç: Malzemeler: Ekmek, tereyağı, yumurta, sıvıyağ

Yapılışı: Ekmekler küp küp doğranır. Üzerine az ılık su gezdirilir. İki kaşık tereyağı tavaya alınır. Tavada erittiğimiz tereyağı ekmeklerin üzerine alınır. Bir tarafı kızardıktan sonra diğer taraf kaşık yardımıyla çevrilir. Bir kâseye 5 tane yumurta alınır. Ve çırpılır. Tavadaki ekmeğin her tarafına eşit şekilde gezdirilir [K. 46].

4.6.1.37. Napurcen: Malzemeler: Yaprak, pirinç, maydanoz, nane, kavurma, kuru soğan, zeytinyağı, tuz

Yapılışı: Taze yaprağı kesip kurutuyorlar. Sıcak suyun içine yaprağı bulguru biraz pirinç kurutulmuş maydanoz, nane, tuz, kavurma ve kuru soğanı koyuyorlar birazda zeytinyağı koyup pişirilir [K. 38].

4.6.1.38. Kavut Aşı: Malzemeler: Kavut unu, pekmez, tereyağı

Yapılışı: Kavut ununu ıslıyorsun harç yapıyorsun ortasına delik açıp pekmez döküyorsun onun üstüne yanmış tereyağı ortadan kaşıkla yiyorsun. Kaşığı önce harca sonra ortadaki sosa banıyorsun [K. 20].

4.6.1.39. Sütü Şalgam Dolması: Malzemeler: Şalgam, su, dereotu, pirinç, soğan, reyhan, tuz, pul biber, sıvıyağ, zeytinyağı, süt

Yapılışı: Orta boy şalgamlar yıkanır. Rendeyle ince ince rendeye verilir. Rendeye verilen şalgamlar su da haşlanır. Tepsie alınır. Pirinç yıkanır içine soğan, salça, dereotu, reyhan, tuz, pul biber koyulur. Üzerine sıvıyağı, zeytinyağı eklenir. Su yerine süt koyulur ve kısık ateşte pişirilir [K. 46].

4.6.1.40. Ersis Ketesi: Malzemeler: Ceviz, karanfil, zencefil, tarçın, yağ, süt, un, maya

Yapılışı: Dibekte cevizi, karanfili, zencefili, tarçını dövüyorsun yağ ekleyip iç hazırlıyorsun. Sütü hamur yapıp mayalanmaya bırakılır. O sırada tandır yanıyor ısınıyor hamuru bezelere ayırıyorsun elinle açıp içine harcı koyup kapatıyorsun patatın üstünde iyice açıp yumurta sürüyorsun yüzüne ters çevirip vuruyorsun tandıra [K. 20].

4.6.1.41. Pestil Kayganası: Malzemeler: Pestil, yumurta

Yapılışı: Yağın içine pestili doğruyorlar üstüne yumurta kırıp yiyorlar [K. 20].

4.6.1.42. Hasuta: Malzemeler: Dut pekmezi, tereyağı, un

Yapılışı: Un, pekmez ve tereyağıyla yapılır. Kuymak gibi olur [K. 46].

4.6.1.43. Çaşır Turşusu: Malzemeler: Çaşır, su, tuz

Yapılışı: Çaşırılar güzelce ayıklanıp yıkanır. Tencereye su eklenir çaşırılar yumuşayana kadar haşlanır. Yumuşayan çaşırılar bol tuzla beraber kavanoza koyulur. Ve salamura halini alır [K. 39].

4.6.1.44. Civil: Malzemeler: Civil peyniri, tereyağı, sıvıyağı

Yapılışı: Civil peyniri kızdırılmış olan tereyağı ve sıvıyağında eritilir (S. Duman, 2024).

4.6.1.45. Nişoş Çorbası: Malzemeler: Su, nişoş, un, süt

Yapılışı: Suyu kaynatırız nişoşu içine atarız. Bol soğuk süte un karıştırılır. Nişoşun içine atılır. [K. 46].

4.6.1.46. Kızamık Yemeği: Malzemeler: Kızamık otu, soğan, sıvıyağı, tereyağı, pirinç, pul biber, tuz, kavurma

Yapılışı: Kızamık ağacının kızamıklar toplanır. Seçilir ve yıkanır. Doğranır. Soğan küp küp doğranır. Sıvıyağ, tereyağında kızdırılır. Sonrasında bir bardak pirinç soğanın içine koyulur. Pul biber ve tuz içine koyulur. İsteğe göre kavurma varsa eklenir. Pirinçler yumuşayana kadar pişer. Sonra kızamıklar eklenir. Biraz daha kaynatılır [K. 46].

4.6.1.47. Kabak Pilavı: Malzemeler: Pirinç, bal kabağı, tereyağı, zeytinyağı, tuz, su, şeker

Yapılışı: Bal kapakları soyulup küp küp doğranır. Tencereye tereyağı ve sıvıyağ koyulur. Sonrasında bal kabakları eklenir ve kavrulur. Bu işlemten sonra süzölmüş olan pirinç eklenir ve tekrar kavrulur. Üzerine tuzu da eklenerek suyu koyulur ve pişmeye bırakılır. Su kaynayana kadar harlı ateşten kısık ateşe alınır. Pişince en son demlenmeye bırakılır. İsteğe bağlı üzerine toz şeker eklenerek ikram edilir [K. 46].

4.6.1.48. Ekşi Otu Yemeği: Malzemeler: Ekşi ot, tereyağı, sıvıyağı, soğan, pirinç, pul biber, tuz, karabiber

Yapılışı: Yaylalardan ekşi otu toplanır. Ayıklanır, yıkanır ve doğranır. Tereyağı, sıvıyağ ve soğan kızdırılır. İçine bir su bardağı pirinç eklenir. Pul biber, tuz ve karabiber katılır. Pirinçler yumuşayana kadar pişirilir ve üzerine en son ekşi otu eklenir ve kaynamaya bırakılır [K. 46].

4.6.1.49. Soğan Pancarı Yemeği: Malzemeler: Taze soğan, dereotu, su, pirinç, tuz, pul biber, kuru soğan, sıvıyağ, tereyağı

Yapılışı: Bir miktar taze soğanlar toplanır ve ayıklanır. Küçük küçük doğranır. Bir miktar dereotu ayıklanır ve doğranır. Bir su bardağı pirinç yıkanır. Tencereye alınır. Üzerine su eklenir. Ve pişmeye bırakılır. Bir taraftan doğranan soğan ve dereotu pirincin üzerine eklenir. Tuz, pul biber eklenir. Pişmeye bırakılır. Diğer tarafta tavada kuru soğan kıyılıp tereyağı ve sıvıyağında kızdırılır. Kızdırılan soğan yemeğin içine dökülür. Biraz daha kaynatılır kısık ateşte pişmeye bırakılır [K. 46].

4.6.1.50: Sütli Buğday Çorbası: Malzemeler: Buğday, nohut, fasulye, su, süt, tuz, pul biber, iç yağ, tereyağı, sıvıyağ, soğan

Yapılışı: Bir kâse buğday yıkanır. Yıkadıktan sonra tencereye alınır. Üzerine bir bardak nohut, bir bardak den fasulye eklenir ve su koyulur kaynamaya bırakılır. Üzerine bir kâse süt alınır. Pişmeye bırakılır. Üzerine tuz ve pul biber eklenir. Etin varsa ince ince kıyılıp içine koyulur. Bir tavada bir kaşık tereyağı, bir kaşık iç yağ ve biraz sıvıyağ eklenir. 2 tane soğan küp küp doğranarak yağda kızmaya bırakılır. Sonrasında yemeğin içine dökülüp biraz daha kaynamaya bırakılır.

4.6.1.51. Un Helvası: Malzemeler: Sıvıyağ, tereyağı, un, dut pekmezi

Yapılışı: Tavaya biraz sıvıyağ ve birazda tuzsuz tereyağı alınır. Kızdırılan tereyağının üzerine buğday unu verilir. Rengi kırmızıya dönene kadar iyi bir şekilde karıştırılır. Pişen helvanın içine bir kâseyle dut pekmezi eklenir. Biraz daha çeviririz. Sonrasında helva kesilerek servis edilir [K. 21].

4.6.1.52. Kişniş Çorbası: Malzemeler: Aşurelik buğday, yoğurt, un, su, tereyağı, sıvıyağ, soğan, tuz

Yapılışı: Önce yoğurt ve unu bir kapta çırpma teliyle karıştırıyoruz. Bu karışıma 1 kâse su ekliyoruz. Büyük bir tencerede buğdayı ve 4 su bardağı suyu kaynatmaya kadar pişiriyoruz. Bir tavada soğan ve yağı soğanın rengi kızarana kadar yakıyoruz. Kaynayan buğdayın altını kısıp yoğurtlu karışımı yavaşça ekleyip karıştırıyoruz kaynayana kadar da pişiriyoruz. Kaynadıktan sonra ocağın altını kısıyoruz soğanı ekliyoruz bir kere daha çeviriyoruz. Ardından kişniş otunu da çorbaya katıp bir kere daha karıştırıp ocağı kapatıyoruz [K. 46].

4.6.1.53. Turşu Kavurması: Malzemeler: Soğan, sarımsak, sıvıyağ, salça, tereyağı, fasulye turşusu

Yapılışı: Kavuracağımız kadar turşuyu kavanozdan çıkartılarak suda bekletilir. Tavada sıvı yağı kızarttıktan sonra ince kesilmiş soğanları ekleyerek pembeleşene kadar kavururuz. Üzerine salçasını da ekleriz. Suda beklettiğimiz fasulyeleri yemeklik gibi doğrayıp tavaya alırız. Birazcık soğan ve salça ile karıştırırız. Biraz daha üzerine su ekleriz. Kaynadıktan sonra servise hazırdır [K. 46].

4.6.1.54. Lokma (Lokum): Malzemeler: Tuz, maya, un, su, sıvıyağ

Yapılışı: Un, su, tuz ve maya karıştırılır. Çok ince bir hamur haline getirilir. Hamur biraz bekletilir. Kabardıktan sonra tavaya sıvıyağ alını ve kızdırılır. Elimize bir kaşık alırsınız ve bir kâse ile yanımıza sıvıyağ alırsınız. O yağdan bir miktar kaşığa batırınız ki hamur kaşığa yapışmasın diye. Kaşığa hamur alınarak kızgın ateşe atılır [K. 46].

4.6.1.55. Erişte: Malzemeler: 2 yumurta, tuz, un, su, ceviz, kurut, tereyağı

Yapılışı: Un, yumurta, tuz ve suyla bir hamur yapılır. Bu hamurları beze yaparak. Tepsilere beze beze koyulur. Sonrasında sofraya unlanarak bezeler oklavayla tek tek açılır. İsteğe göre ya sacın üzerinde ya da bezlere serilerek kurutulur. Sonra sofrada ince ince makarna gibi kesilir. Genellikle aynı makarna gibi yapılarak haşlanır. Sonra cam borcama alınır. Üzerine kurut, tereyağı ve ceviz dökülerek yenilir. İsteğe göre de bir miktar pirinç ile haşlanıp üzerine tereyağı eritilip dökülerek yenir [K. 46].

4.6.1.56. Kabak Kavurması: Malzemeler: Bal kabağı, taze fasulye, kuru soğan, sıvıyağı, pul biber, karabiber, tuz.

Yapılışı: Olgunlaşmış kabağı doğradıktan sonra tencereye su koyup kabağı pişiriyoruz ve sonra süzüyoruz. Diri olan taze fasulyeyi kırıp su da pişirip süzüyoruz. Kabağı eziyoruz. Soğanları küp küp doğradıktan sonra yağ da kavuruyoruz. Pul biber, karabiber ve nane ekleyip çeviriyoruz. Fasulyeleri ve kabağı üzerine ekleyip kısık ateşte pişirip yiyoruz [K. 6].

4.6.1.57. İlim Çorbası: Malzemeler: İlim, su, süt, tuz

Yapılışı: İlimi kaynayan suya aktarırsınız. Pişene kadar kaynadıktan sonra süt ve tuz ilave ederiz. Kaynadıktan sonra yemeğe hazır hale gelir [K. 1].

4.6.1.58. Pilek Ekmeği: Malzemeler: Un, tuz, kurumaya, su, ceviz, tereyağı, mısır unu

Yapılışı: Maya ılık suyla kabardıktan sonra unun üzerine tuz ve maya eklenir. Suyu yavaş yavaş ekleyerek sert bir hamur elde edildikten sonra hamur mayalanmaya bırakılır. Hamur mayalanırken iç harcı hazırlanır. Tavanın içerisine tereyağı ve mısır unu ilave edilir.

İçerisine su koyularak pişmeye bırakılır. Pişen unun içerisine cevizler koyularak kavurulur sonrasında soğumaya bırakılır. Açılan hamurun içerisine harç koyularak kenarından ortaya doğru kapatılır. Dinlenilmeye bırakılan hamuru pileğin içerisine yerleştirip pişmeye bırakılır [K. 9].

4.6.1.59. Pirinç Haşılı: Malzemeler: Su, pirinç, tereyağı, un

Yapılışı: Suyun içine pirinçleri alarak pişmeye bırakılır. Piştikten sonra içine un eklenir. Pirinçler iyicene lapa gibi piştikten sonra servis tabağına alınır. Ortası açılarak içerisine eritilmiş tereyağı koyulur [K. 13].

4.6.1.60. Erişte: Malzemeler: Un, tuz, su, ceviz

Yapılışı: Un ve tuz yoğurma kabına alındıktan sonra su yavaş yavaş eklenir ve hamur haline getirilir. Hamur bezeler haline gelir. Bezeler oklava yardımıyla açılır. Sac da açılan bezeler kızartılır. Yufkalar yuvarlak halde sarılır ve ince ince kesilmeye başlanır. Üzerine ceviz dökülür. Sonunda ise tereyağı, su ve şeker kaynar üzerine dökülür [K. 46].

4.6.1.61. Fasulye Turşusu: Malzemeler: Fasulye, sirke, sarımsak, kaya tuzu

Yapılışı: Fasulyeler yıkanıp sıcak su da çok fazla yumuşamaya izin verilmeden haşlanır. Haşlanan fasulyeler süzülür. Soğumaya bırakılır. Soğuyan fasulyeler turşu kabının içine yerleşir. Sarımsak, tuz, sirke koyulur. Üzerine su eklenerek olgunlaşmaya bırakılır [K. 46].

4.6.1.62. Fırında Patates: Malzemeler: Patates, biber, soğan, sıvıyağ, salça, kırmızıbiber, tuz, su, pul biber

Yapılışı: Patates, biber, soğan, sıvıyağ, tuz, pul biber bir tepsiye alınır ve karıştırılır. Önceden ısıtılmış olan fırına koyulmadan önce suyla açılmış olan salçalı su dökülür [K. 46].

4.6.1.63. Su Lokumu: Malzemeler: Tam buğday unu, tuz, su, tereyağı, yoğurt, tuz, sarımsak, pul biber

Yapılışı: Un, su, tuz yumuşak bir hamur olacak şekilde çırpılır. Sonrasında tuzlu su tencereye alınır. Isıtılan suyun içerisine tatlı kaşığıyla hamur parçalarından atılır. Pişen hamurlar kevgirle alınır. Piştikten sonra tereyağı eritilerek üzerine dökülür. En sonunda yoğurtlu sarımsak dökülür. Üzerine ise pul biber dökülür [K. 13].

4.6.1.64. Teğek Aşı: Malzemeler: Teğek yaprağı, tereyağı, sıvıyağ, soğan, biber, kavurma, pirinç, bulgur, pul biber, dereotu, tuz

Yapılışı: Tereyağı ve zeytinyağı tencereye alınarak erimeye bırakılır. Doğranan biberler soğanlar tencereye alınarak pembeleşinceye kadar kavrulur. İçerisine salça ve baharatlar eklenir. Sonrasında kavurma koyulur. Üzerine su eklenerek pişmeye bırakılır. Doğranmış olan teğek eklenir. Pirinç, bulgur ve tuz eklenerek pişmeye bırakılır. Dereotu da üzerine eklenir [K. 6].

4.6.1.65. Un Dolması: Malzemeler: Teğek, mısır unu, sıvıyağı, soğan, kaymak, su, tuz, karabiber, pul biber, nane.

Yapılışı: Soğanlar, mısır unu, tuz ve baharatlar karıştırılır. İç harç haline getirilir. Sonrasında yaprakların içine iç harç koyularak tencereye dizilir. Dolmaların üzerine kaymak koyulur. Üzerine su eklenir ve pişmeye bırakılır. [K. 46].

4.6.1.66. Yusufeli Yahnisi: Malzemeler: Et, arpacık soğanı, salça, tereyağı, kekik, tuz, karabiber, pul biber, yeşil soğan, sarımsak.

Yapılışı: Etler kuşbaşı olarak doğranır. Etler kavrulur üzerine su eklenerek pişmeye bırakılır. Bir tava da ise tereyağı ve salça eritilir. Sonra ise biberler, soğan, sarımsak eklenerek kavrulmaya devam edilir. Sebzelere tuz ve baharat eklenir. Haşlanan etlerden üzerine koyulur. Pişmeye devam eder [K. 46].

4.6.1.67. Puçuko: Malzemeler: Bulgur veya aşurelik buğday, kurutulmuş taze fasulye, sıvıyağ, tereyağı, salça, tuz, nane, pul biber, limon

Yapılışı: Kurutulmuş taze fasulye önce 10 saat ıslatılır daha sonra haşlanır. Haşlama suyu atılır ve büyük tencereye aktarılır. Üzerine bulgur veya aşurelik buğday, üzerini geçecek kadar su ve tuz ilave edilir. Biraz daha birlikte kaynatılır. Bu olay devam ederken yemeğin terbiyesi yapılır. Bu aşamada soğanlar çok ince ince doğranır soğanlar yakılır üzerine salça eklenir. Bu karışım kaynayan yemeğe eklenir, karıştırılmaz. En sonunda tereyağı, kuru nane ve pul biber kızdırılır ve yemeğe katılır. Üzerine de limon sıkılır [K. 46].

4.7. HALK OYUNLARI

4.7.1. Düz Horon

“Düğünlerde insanlar bir halka oluşturur. Genellikle nişanlarda, düğünlerde asker eğlencelerinde oynanır. Tulumla ve zurna eşliğinde oynanır. Komut verilir. Kollar yukarı aşağıya iner. Söylenilen komutlarla birlikte halay devam eder.” [K. 41].

4.7.2. Koçeri- Koççari:

“Halka oluşturulur. Üç ileri üç geri şeklinde oynanır. Oyun oynanırken bu kahramanı da aralarına şöyle davet ederler: “Oy ninni koçeri, Sallan da gel içeri” diye söyleyerek halaya davet ederler. Oyun halay yavaş bir şekilde yürüyüş gibi başlar, sözlerle beraber hızlanarak çapraz ve çökme figürlerinden oluşur. Oyun halka yapısı biçiminde oynanmaktadır. Koçeri oyununu erkek isminden almıştır. Şarkı sözleri şu şekildedir:

Oh nenni koçari

Koçari kimin yâri

Oh neni koçari

Koçari benim yarum” [K. 13].

4.7.3. Cilvelo

“Oyun genellikle halka yapısı biçiminde oynanan bir kadın ve erkek oyunudur. Oyun oynanırken atma türküler söylenerek karşılıklı soru ve cevaplarla oynanır. Üç ileri üç geri şeklinde oynanmaktadır. Cilvelo, düğün ve eğlencelerde daha çok türkü olarak söylenip herkes tarafından oynanır. Genelde düğün ve eğlencelerde oynanır. Şarkı sözleri şu şekildedir:

“İndim dere ırmağa oy nanayda cilveloy nanayda

Zeytin dali kırmağa oy nanayda cilveloy nanayda

Geldum seni almağa oy nanayda -ilveloy nanayda

Başladun ağlamağa oy nanayda cilveloy nanayda

Nay da na oy nanay da oy nanayda cilveloy nanayda” [K. 41].

4.7.4. Yaylalar

“Düğünlerde, asker eğlencelerinde, festivallerde, yayla göçlerinde oynanan bir halk oyunudur. Büyük bir halka oluşturulur. Üç ileri bir geri şeklinde oynanır. Sözleri ise:

“Oy yaylalar yaylalar çimen bağladunuz mi?

Ben askara giden da kızlar ağladunuz mi?

Duman deri yukari girdi taşın altına

Yar yastiğin yoh isa kolun başun altına” [K. 41].

4.7.5. Atabarı

“Halka oluşturulur. Üç ileri üç geri şeklinde oynanır. Esasında Artvin barı olarak bilinir. Fakat Balkan oyunları festivaline katılan Artvin halk oyunları ekibi burada Atabarını oynar. Oyun Atatürk’ün çok hoşuna gider. Tekrar oynanmasını ister. Ve kendisi de oyuna katılır. Ve bar başı olarak oynar. Bundan sonraki süreçlerde Atatürk’e ithafen Atabarı olarak bilinir. Hatta bugün Artvin barı ifadesi kullanılmamaktadır. Sözleri ise şu şekildedir:

Bahçası var, bağı var

Ayvası var narı var

Atamızdan yadigâr

Bizde atabarı var

Uzun uzun kamışlar

Ucunu budamışlar

Benim ela gözlümü

Askere yollamışlar

Ben bir uzun kamışım

Yoluna dikilmişim

İster al ister alma

Alnına yazılmışım

Atabarı bey bari

Bahçede gördüm yâri

Seslendim ses vermedi

Ağladım zarı zarı” [K. 41].

4.8. ÇOCUK OYUNLARI

Oyun üzerine birçok farklı açıklama yapılmıştır. Bazı kuramcılar, oyunu bir boşalma aracı olarak görmüş, bazıları ise fazla enerjiyi atma, büyüme sürecinde acıyı hissetmeme ya

da fizyolojik bir etki olarak tanımlamıştır. Başka bir bakış açısına göre oyun, çocukların taklit içgüdüsünü tatmin etmek ve bu içgüdüyü doyumak amacıyla yapılır. Ayrıca, bazı teorilerde oyun, genç bireylerin ya da hayvanların ilerideki yaşamlarında gerekecek olan beceri ve davranışları öğrenmeleri için bir hazırlık süreci olarak görülür. Bu kurama göre oyun, gerçek hayatta karşılaşılabilecek durumlara karşı bir nevi eğitim işlevi görür (Artun, 2011:339).

Oyun, insanın nesnel dünyası ile öznel dünyası arasında bir köprü işlevi görür. Günlük yaşamda nesnelerin gerçekliği tartışılmaz ve sabittir, ancak düş, gerçekliğin ve nesnelliğin karşıtıdır. Düşlerde, gerçekliğin sınırları aşılar ve burada oyun, düşle gerçeğin birleştiği bir alan sunar. Oyun, bu bağlamda, nesnelle öznelin hesaplaşmasıdır. İnsan hem nesnel gerçekliklere hem de düşsel gerçekliklere sahip bir varlık olarak yaşar. Nesnel gerçeklere dayanabilmek için düşsel dünyaya sığınırken, düşsel dünyaya kaptırmamak için nesnel gerçeklere tutunur. İnsan, gerçekliğini hem nesnel hem de düşsel öğelerle oluşturur. Nesnel gerçeklerde ise kişiler, kurallar ve koşullar bellidir ve birey, bu koşulları değiştiremez, onlara uymak zorundadır (Artun, 2011: 339-340).

4.8.1. Çelik Çomak Oyunu

“Karşılıklı iki grup arasında oynanan bir oyundur. Bir sopa bir çubuk ve bir çukur bulunur. Çukur açılır ve ortasına bir çubuk yerleştirilir. Çukurun başında bir kişi vardır. Elinde uzun bir sopa vardır ve bu sopayla karşı tarafa atar. Eğer bu attığı taraftaki kişiler karşılık verirse puanı onlar kazanır. Eğer karşılık veremezlerse çukurun başındaki grup puanı alır. Oyun bu şekilde devam etmektedir.” [K. 41].

4.8.2. Saklambaç

“Bir ebe belirlenir. Ebe belirlenirken sayışma yöntemlerinden kullanılır. Bunlardan bir tanesi:

“O piti piti

Karamela sepeti

Terazi lastik jimnastik

Biz size geldik

Bitlendik

Hamama gittik temizlendik

Dik dik dik.”

Ebe bu yönteme seçilir. Ebe olan kişi belli bir sayıya kadar sayar. Genellikle 50 ye kadar sayılır. Ebe kişi sayarken etrafı izlemez. Bir duvara ya da bir a aca doğru kapanır. Kollarının  zerine kafasını dayayarak gözlerini kapatır. Sayma işlemi bittikten sonra sa ım solum  n m arkam sobe saklamayan ebe diye bir tekerleme okur. Diğer oyuncular bulmaya çalışır. Buldu u gördüğü oyuncular sobeler. Oyunda bir de çanak çömlek patladı kuralı vardır. Bu kural ebe olan kişi bulduğu kişinin ismini söyleyerek sobeleyece i için saklanan oyuncular kıyafet de i tirerek ebeyi yanıltmaya çalışır. Eğer ebe bulduğu kişiyle söylediği isim uyu mazsa çanak çömlek patlar. Ebe tekrardan saymak zorunda kalır.” [K. 41].

4.8.3. Ho ivar

“Düz bir arazide bir veya bir buçuk metre yüksekliğinde bir kazık çakılır.  akılan bu kazı ın üst kısmı sivriltilir. Uzun bir sıruk yontulur. Orta kısmından delinir. Ve bu ucu sivriltilen düz zemindeki kazı ın üzerine monte edilir. Daha sonra iki kişi karşılıklı bu sırı ın üzerine oturur. Oturan kişinin dı ındakilerden iki kişi bu arkadaşları döndürmeye ba lar. D nd rd k e civ civ civ diye bir ses çıkar. Hatta bu oyunun diğer adı da civanadır.” [K. 41].

4.8.4. Körebe

“En az 2 veya 3 kişiyle oynanır. Bir ebe seçilir. Ebe seçilirken sayı ma yöntemi uygulanır. Bir tanesi şöyledir:

“Portakalı soydum
Ba ucuma koydum
Ben bir yalan uydurdum
Duma duma dum
Kırmızı mum
Dolapta pekmez
Yala yala bitmez
Ay ecik cik cik cik
Fatmacık cık cık cık

Sen bu oyundan çık pis çocuk”

Ebe belirlenir ve bir oda veya dar bir alan belirlenir. Ebe olan kişinin gözleri bağlanır ve gözleri açık olan diğer kişileri yakalamaya çalışır. Yakalanan kişi yeni ebe olur. Oyun da kişi sayısı fazla ve oyun alanı ne kadar dar olursa oyun daha eğlenceli olur.” [K. 41].

4.8.5. Cüz

“Herhangi bir sert zemin üzerine (tahta, karton vs.) iç içe üç kutucuk çizilir. Her kutucuğu birbirine bağlayan kenar çizgilerinden içe doğru düz çizgiler çizilir. Bu çizgilerin kutucuk olan çizgilere temas ettiği noktalar ve iç içe çizilen kutuların köşeleri oyunun hareket edilebilen noktalarıdır. Oyun iki kişinin arasında dokuzar taş genellikle siyah veya beyaz kuru fasulye ile oynanan bir strateji oyunudur. Oyuna başlarken taşları oyuncular istediği noktalara koyabilirler. Üç adet aynı cins taşın dikey veya yatay şekilde bir araya gelmesiyle cüz olmuş olur. Cüz yapan kişi rakibinin istediği taşı yeme hakkına sahiptir. Sadece cüz olan taşlarını yiyemez. Amaç rakip oyuncunun taşlarını yok etmektir. 2 taş kalana kadar da oyun devam etmektedir. Her oyuncu sırayla oynamaktadır. Taşları sıkışan kişi de yine yenik sayılır. 3 taşa düşen oyuncu taşlarını istediği şekilde hareket ettirebilir.” [K. 46].

4.8.6. Seksek

“Birkaç arkadaş toplanır. Tebeşirle yerlere kare şekli çizilir. Sokak oyunudur. Oyuncular taşı eline alır ve karelerin içerisine atmaya çalışır. Eğer atılan taş çizgiye değerse taş atma sırası diğer oyuncu arkadaşın olur.” [K. 31].

4.8.7. Çorap Oyunu

“Köylerde daha çok kışın boş vakitlerde, akşam oturmalarında oynanır. Eskilerde kalın olan yün çorapları diğer bir adıyla şal çorapları topuk kısmından katlanır. Oyuncu sayısına göre çorap artışı gösterir. Oyunu oynatan oyuncu avucunun alt kısmına bir fasulye veya bir bozuk para alır ve bütün çoraplara elini gezdirerek materyali herhangi bir çorabın içerisine bırakır.

Diğer oyuncular bırakılan bu materyali bulmaya çalışır. Bulan oyuncu tekrardan bu materyal saklama hakkına sahip olur. Eğer materyal verilen hak sayısı içerisinde bulunmazsa önceki oyuncu tekrar saklar. Oyun bu şekilde tekrar ederek devam eder.” [K. 41].

4.8.8. Zimba

“Açık alanda bir halka çizilir. Yaklaşık bir metre çapa sahip bir halka çizilir ve ebe belirlenir. Ebe olan kişi halka içerisinden başlayarak tek ayak üzerinde sekerek diğer oyuncularla elle temas ederek ebe yapmaya çalışır. Eğer bir oyuncuyu ebe yapmadan veya yorulduğu için çift ayak üzerine basarsa, diğer oyuncular ebe olan oyuncuya tekme atmaya başlar. Ebe olan oyuncu halka içerisine girene kadar böyle devam eder. Ebe olan oyuncu dışarda birisini ebe yapmayı başarır ise bu defa diğer oyuncular ebelenen kişiye tekme atmaya başlar. Çizilen halka içerisine girene kadar oyun devam eder. Bu oyun fazla şiddet içerdiği için fazla tercih edilmez.” [K. 45].

4.8.9. Uzun Eşek

“Genellikle erkekler arasında oynanan bir oyundur. 5 kişiden fazla kişi sırtları havada kalacak şekilde ayaküstü yatarlar. Her bir kişi önündeki arkadaşının bacak arasına kafasını sokar. Koşan kişi birinci kişinin üzerine atlayabilir ise oyunun kazanır.” [K. 45].

4.8.10. Batman

“Birkaç kişiyle oynanır. Köyler de oynanan eğleneli bir oyundur. Orta da sabit bir taş vardır. Herkes taşa ayağını basmaya çalışır. Taşın başındaki kişi ise bastırmamaya çalışır. Elinin dediği kişi oyundan çıkıyor.” (G. Kısa, 2024).

4.8.11. Beş Taş

“Beştaş oyunu en az iki kişiyle oynanır. Beş tane taş bulunur ve bu taşlarla oynanır. Taşları elimizin içine sığacak boyutta seçmeliyiz. Oyun oynarken oyuncu taşı düşürdüğü anda yerde duran taşı da alamazsa oyundan çıkartılır. Diğer oyuncu yerine gelir. Oyun yerde oturularak oynan bir oyundur. Kura çekilir ve kura da çıkan birinci kişi oynamaya başlar. Taşlardan birisini eline aldıktan sonra taşı havaya atar. Yerden taş alarak havadaki taşı tutması gerekir. Hızlı oynan bir oyundur. Taşları öncelikle birer birer toplar. Sonrasında ikişer ikişer sonrasında üçer ve dörderli guruplar halinde toplar.” [K. 41].

4.8.12. Köşe Kapmaca

“Dört köşeli bir yerde 5 kişi tarafından oynanır. Ebe seçilir. Ebe ortada kalır ve diğer arkadaşları dört köşeye geçer. Dört köşede duran oyuncular koşarak birbirleriyle yer değiştirmeye çalışır. Ebe olan kişi arkadaşlar yer değiştirirken birisinin yerini değiştirmeye çalışır. Köşeyi diğer arkadaşına kaptıran ebe seçilirdi.” [K. 41].

4.8.13. Çatlak Patlak

“Çatlak patlak oyununu oynamak için 2 kişiden fazla olmalıyız. Kalabalıkla oynanan bir oyun olup tekerleme ile birlikte söylenerek oynanır. Kalabalık olduğu zaman yan yana durulur. Her kişi yanında durun sol kişinin elinin üzerine, sağdaki kişinin elinin altına koyarak dizilmelidir. Oyunu oynarken şu terlemeyi söyleyerek oyuna devam ederiz:

Çatlak patlak

Yusyuvarlak

Kremalı börek

Sütlü çörek

Çek dostu çek

Arabanı yoldan çek

Çek çek ama burnu kanca

Al sana bir tabanca

Tabanca da kaç kurşun var

İçi dolu 5 kurşun var

Bir, iki, üç, dört, beş” [K. 41].

4.8.14. Simit

“Yere bir daire çizilir. Kalabalık bir şekilde oynanır. Sayışma yapılarak ebe belirlenir. Bu sayışmalar şu şekilde olur:

Oo piti piti

Karamela sepeti

Terazi lastik cimlastik

Biz size geldik bitlendik

Hamamı gittik temizlendik

Dik dik dik.

Ebe dairenin içinde bekler. Etraftaki kişiler çok uzaklaşmayacak şekilde yakınlarında dururlar. Ebe dairenin içinden çıkarak simittttt diyerek koşmaya başlar. Simit diye koşarken

sesinin kesilmemesi gerekir ve birisini yakalamaya çalışır. Eğer sesi kesilirse herkes ebenin üzerine gider. Daireni içine girmeyi başarırorsa orada dinlenir ve oyun devam eder. Eğer ebe birisini yakalarsa herkes o kişinin başına çöker.” [K. 45].

4.8.15. Eski Minder

“Kalabalık bir şekilde oynanır. Çocuklar eski minder tekerlemesini söyleyerek halka şeklini oluşturur. Eski minder olacak olan çocuk seçilir. El ele tutuşularak çocuğun etrafında dönülmeye başlanır. Bu tekerleme ise:

Eski minder

Yüzünü göster

Göstermezsen bir poz ver

Güzellik mi, çirkinlik mi

Havuz başında mankenlik mi

Hangisi?

Tekerleme bittiği anda eski minderin istediği bir pozun şeklini alırlar. Eski minder en çok beğendiği pozu seçerek diğer eski minderleri belirler.” [K. 39].

4.8.16. Aç Kapıyı Bezirgân Başı

“Kalabalık ve grup halinde oynanan bir oyundur. Bir tekerleme ile oynanır. Genellikle 10 kişiyle oynanır. İki kişi kapıcı seçilir ve kendilerine isim koyarlar. Bu ismi diğer grup arkadaşları bilmez. Karşılıklı geçerek ellerini birbirlerine tutarak köprü şekli verirler. Diğer çocuklar ise sırayla yaptıkları kapıdan geçmeye başlarlar. Oyuncular bezirgânbaşı şarkısını söylemeye başlarlar. Üçüncü de kapanan sıkışan arkadaşına Sonrasında ise şarkıyı söylemeye başlarlar.

“Aç kapıyı bezirgânbaşı, bezirgânbaşı

Kapı hakkı ne alırsın ne verirsin?

Arkamdaki yadigâr olsun, yadigâr olsun.

Bir sıçan, iki sıçan, üçüncü de kapana kaçan” [K. 13].

4.8.17. İp Atlama

“En az 3 kişinin oynadığı eğlenceli oyunlardan birisidir. İki kişi karşılıklı bir şekilde durur ve iplerin ucundan tutarlar. İpe basıldığı anda yanıp yerine diğer arkadaşınız geçmektedir. Kim daha fazla atlarsa o kişi birinci seçilmektedir.” [K. 39].

4.8.18. Yakar Top

“Çok eğlenceli oyunlardan birisidir. En az 3 ve daha fazla kişiyle oynanır. Ortada bir kişi olur bu kişi ebedir. Topu atan kişiler karşılıklı dururlar. Oyuncular ortadaki kişiye topu atarak onu vurmaya çalışırlar. Ortadaki kişi topa değmemelidir. Topa değerse yanar. Eğer ortadaki oyuncu topu havada tutup yakalarsa bir can hakkı daha kazanmış olur. Bu canla isterse yanan bir oyuncuyu alabilir. İsterse kendisi için kullanabilir.” [K. 39].

4.8.19. Çember

“Oyun tek başına da oynanır daha fazla kişiyle de oynanmaktadır. Telden yuvarlak çember yapar ve bu çemberin ucuna telden bir sopa yapılır. Telin ucu u şeklinde çevrilir. Oyuncu düz bir yerde çemberi çevirmeye başlar. Daha fazla çocukla oynanırsa yarış haline getirilir.” [K. 7].

4.8.20. Topaç Oyunu

“Oyuncu iple topacın etrafını sarar. Sardıktan sonra o ipi parmağına yuvarlak şekilde döndürür. Topacı hızlı bir şekilde yere bırakarak ipi çözer. İp elinde kalır ama topaç yerde dönmeye devam eder.” [K. 41].

4.8.21. Misket Oyunu

“En az 2 kişi ile oynanır. Toprakta oynanırsa dal parçasıyla yere üçgen çizilir. Eğer betonda oynanırsa tebeşirle üçgen çizilir. Bu üçgenin içine kişi başına 5 misket koyulur. 4 kişi oynanırsa üçgenin içerisinde 20 tane misket olur. Oyunculardan birisi dışardan bir misket atar ve üçgenin içerisindeki misketleri vurup dışarıya çıkartmaya çalışır. Ne kadar çok misket vurup dışarıya çıkaran olursa o kişi birinci olur.” [K. 45].

4.8.22. Al Satarım Bal Satarım Oyunu

“Oyuncu sayısı 6 kişi veya üzerindedir. Bez veya mendil oyunda kullanılır. Oyuncular daire şeklinde el ele tutuşurlar ve çömerler. Tekerleme ile bir ebe belirlenir. Sonrasında ebe olan kişi eline mendili alır ve oyun başlar. Ebe olan kişi daire şeklinde olan kişilerin arkasında dolaşır ve oyuna ait olan şarkıyı söylemeye başlar.

“Al satarım bal satarım

Ustam ölmüş, ben satarım

Ustamın kürkü sarıdır

Satsan on beş liradır

Zambak zumbak

Dön arkana iyi bak.”

Yerde çömen arkadaşlarından birisinin arkasına gizlice mendili bırakır. Ebe “zambak zumbak dön arkana iyi bak.” dendikten sonra oyuncular elleriyle mendili kontrol ederler. Mendil koyulan oyuncu ile ebe arasında bir yarış hali olur. Mendil koyulan kişinin kalktığı yere kim en önce oturursa ebe olmaktan kurtulur. Diğer oyuncu ise ebe olur ve oyun bu şekilde devam eder.” [K. 46].

4.8.23. Kutu Kutu Pense

“Birçok oyuncu ile oynanır bir halka oluşturulur. Genellikle dışarda oynanan bir oyundur. Tekerleme söylenerek başlanır. Tekerleme şu şekildedir:

“Kutu kutu pense

Elmamı yerse

Arkadaşım Arkasını dönse”

Arkasını döner ve bu şekilde oyun devam eder.” [K. 46].

4.8.24. Put Kuyu

“Oyuncu sayısı 6 ya da 8 kişidir. Tahta üzerine oyulmuş 6 adet bölmeden oluşur. Toplamda 24 adet taş kullanılır. Bir tane zar atılır. 6 ya kadar numaralandırılmış bir zar vardır. Oyuncular sırayla bu zarı atar. Oyuna başlamak için 6 atmak zorundadır. Herkes sırayla atar ve 6 yı açan diğer kuyulardan kendi kuyusuna taş toplar. Sonrasında ikinci sefer atılır bu zarı atanların içerisinde 3 çıkarsa el başkasına geçer ve pas hakkı olmuş olur. Atılan zarda oyuna devam edebilmek için altıyı atmak şarttır. Oyunun sonunda kuyusunda en çok taş olan oyunu kazanır.” [K. 27].

4.8.25. Çizgi Kaya Oyunu

“Oyunda 9 tane taş vardır. Bu taşlar üst üste koyulur ve kule gibi bir şekli olur. Elimizde bir top olur. Dizdiğin taşla oyuncunun arasında belli bir mesafe vardır. Bu topa taşları devirmeye çalışırız. Oyunda iki takım olur. Bir takımdan bir oyuncu taşlara doğru atar

bir tane taş devrilirse oyun başlamaz. 9 taşında düşmesi zorunludur. Eğer düşerse diğer grup üyeleri ise kaçmaya başlar. Elinde top olan grup kişileri topla vurmaya çalışır.” [K. 45].

4.8.26. İstop Oyunu

“Oyuncu 4 kişi ve daha fazla kişiyle oynanır. Sayışmaca ile bir ebe bulunur. Oyunu başlatan kişi birisinin adını söyler ve topu havaya atar. İsmi söylenen kişi topu havada tutmaya çalışır. Topu düşmeden alırsa topu tutan kişi başkasının adını söyler ve topu atar. Topu eğer havada tutamazsa yerden topu alır ve istop der ve renk söyler. Oyuncular üzerlerinde o rengi bulmaya çalışır ve buldukları anda tutarlar. Kıyafetinde eğer rengi yoksa o kişi kaçmaya başlar ve topla peşinden gidilip vurulur. Oyun bu şekilde devam etmektedir.” [K. 41].

4.8.27. Kulaktan Kulağa

“Oyun birkaç kişiyle oynanır. Oyuncular yan yana durarak oyun oynanır. Oyunda sayışma ile bir ebe bulunur. Ebe kendi kendine biraz düşünür ve bir tekerleme veya bir cümleyi ilk sıradaki oyuncuya söyler. İlk kişiye söylenen söz kulaktan kulağa aktarılarak son kişiye kadar ulaşmaya çalışır. Son kişi ebenin söylediğini seslice söyler. Son kişi yanlış söylediyse ceza alır.” [K. 50].

V. BÖLÜM

ARTVIN YUSUFELİ HALK EDEBİYATI

Artvin'in Yusufeli ilçesi, Halk edebiyatının önemli bir bölümünü oluşturan Âşık edebiyatı oldukça zengindir. Uzun yıllar at sırtında derlemeler yapan folklor araştırmacısı Yusufelili Mustafa Adil Özder, bu yönüyle Artvin'e çok büyük katkıları olmuştur. Halk hikâyelerinden Âşık Mâhirî ile Mâhitâbân hikâyesinin kahramanı Mâhirî, Yusufeli'nin İphan Köyünde doğmuştur. (Bahadır, 2023:19). Âşık Muhibbî ve Esmahan Hikâyesinin kahramanı Kaya Salih (Özder, 2017b, s. 1-96) Yusufeli'nin Demirkent bucağında doğmuştur (Özder, 2021: 98). Kendisinden sonra gelen âşıklara ve halk şairlerine örnek olan Huzuri, Yusufeli Esenyaka köyünde doğmuştur (Bahadır, 2021: 29). Adil Özder'in "Artvin Şairleri" adı altında 3 ciltlik kitapta Artvin'in diğer ilçelerine göre kalabalık sayıyı Yusufelili şairler oluşturmaktadır. Adını sayamadığımız birçok şairin eserleri yayınevleri tarafından basılmıştır.

Yusufeli'nde derlenen eriler, Yusufeli Halk edebiyatı "Söylemelik Türler" ve "Anlatmalık Türler" başlığı altında toplanmıştır.

5.1. SÖYLEMELİK TÜRLER

5.1.1. Maniler

Mâni, anonim halk şiirinin en küçük ve en yoğun nazım biçimlerinden biridir. Anadolu'nun çeşitli köylerinden başlayıp, Türk dünyasının dört bir köşesine kadar yayılmıştır. Maniler, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek şekillenmiş ve belirli kurallara bağlanmış bir gelenektir. Bu gelenek, kuşaktan kuşağa aktarılmış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Manilerin her biri, halkın ortak kültürünü yansıtan derin izler taşır. Bu kısa dizelerde, Anadolu insanının duygusal dünyasına, düşünce yapısına, beğenilerine, sıkıntılarına, kıskançlıklarına, özlemlerine ve sevgilerine dair pek çok iz bulunur. Maniler, sadece bireysel hisleri değil, aynı zamanda bir toplumun ortak kültürel değerlerini de sergileyerek halkın dilinden, gönlünden çıkar (Artun, 2006:9).

Yusufeli'nde derlenen maniler şunlardır:

1

Sabah namazı uludur

Kılan Allah'ın kuludur

Onu kılmayan delidir

Kılan Allah'ın kuludur

Kıl namazı terk eyleme [K. 7].

2

Sabah namazı tez geçer

Kitli kapıları açar

Alemlere rahmet saçar

Kıl namazın terk eyleme [K. 7].

3

Mektup yazdım kış idi

Kalemim gümüş idi

Daha çok yazacaktım

Elim kolum üşüdi [K. 3]

4

Ehramımı katlayın

Katlayıp da atmayın

Benim şirin dillerim

Yadigâr kalsın size [K. 3]

5

Tuz kabını tuzsuz koydum

Ben anamı kızsız koydum

Atladım çıktım eşiği

Benim anamın son beşiği [K. 3].

6

Samanlıkta yılan var

Yılan değil oğlan var

Yalan söyleme kız Emine

Seni orda gören var [K. 3].

7

Anam benim çiçeğim
Sen doldur ben içeyim
Senin gibi güzelden
Ben nasıl vazgeçerim [K. 3].

8

Şu dağların harini
Sürün gelsin karını
Yusufeli'nde kimsem yok
Yollan gelsin yârimi [K. 3].

9

Dut ağacı boyunca
Dut yemedim doyunca
Eller yârim dedikçe
Ben demedim doyunca [K. 3].

10

Yattım Allah kaldır beni
Nur içine daldır beni
Can bedenden ayrılırken
İmanıma gönder beni [K. 3].

11

Yattım sağıma
Döndüm soluma
Sığındım süphanime
Melekler şahit olsun

Dinime imanına [K. 3].

12

Anam anam öz anam

Koynu dolu köz anam

Eller ana diyince

Gelsin benim öz anam [K. 3].

13

Anam anam akmıyor

Anam bana bakmıyor

Yedi dağın çiçeği

Anam gibi kokmuyor [K. 3].

14

Mâni bilirim altmış

Güle karanfil katmış

Yarimin bıyıkları

Zem zem suyuna batmış [K. 27].

15

Karşıda kara kabak

Yaprağı tabak tabak

Kız beni beğenmedin

Aldığın köpeğe bak [K. 27].

16

Gökte yıldız mah gider

Kâh eğlenir kâh gider

Bugün yâri koçürdüm

Sandım padişah gider [K. 27].

17

Çubuk attım çimena
Çimenin çiçeğine
İpek olsam sarılsam
Kızların etegina [K. 27].

18

Karşıda davar vardır
Davarın yolu dardır
Kurban olan davara
Otaran nazlı yardır [K. 27].

19

Bir su ver aşırmadan
Bardağı taşırmadan
Gel kaçalım bu köyden
Aklımı şaşırmadan [K. 13].

20

Kalenin ardı mersin
Beklerim yârim gelsin
Beklemekten usandım
Allah belanı versin [K. 13].

21

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Seninle aramızı bozanlar [K. 11].

22

Ey erenler hak aşkına
Kalkın duaya dönelim
Gönüldeki dost aşkına
Kalkın duaya dönelim [K. 19].

23

Ayna koydum çayıra
Şavkı vurdu bayıra
Beni senden seni benden
Belki ölüm ayıra [K. 13].

24

Elinde kara kazma
Beni görünce azma
Benden sana fayda yok
Nafile mâni yazma [K. 13].

25

Tabancam dolu saçma
Her yerde sırrın açma
Yedi yerde yaram var
Sekizinciye sen açma [K. 13].

26

Karanfili budama
Sefa geldin odama
Beni candan seversen
Görücü yolla babama [K. 13].

27

Ateşim var külüm yok

Bülbül oldum dilim yok
Düştüm zalim eline
Ah etmedik günüm yok [K. 13].

28

Dargınlık gitsin aradan
Hoş görsün bizi yaradan
Üçer beşer bir sıradan
Kalkın duaya dönelim [K. 19].

29

Yeniden yeni geldim bu köye
Yeniden vuruldum orta boya
Yeniden yanağı yanağıma
Yeniden gece gel konağıma [K. 7].

30

Sabah olur kalkmaz mısın?
Sen Allah'tan korkmaz mısın?
Sabah olur başın kaldır
Al ellerini suya daldır
Kıl namazını kıl namazını [K. 7].

31

Cilveyi ata ata
İşveyi sata sata
Kurudum kibrit oldum
Kıl yalnız yata yata [K. 13].

32

Kömür yanar köz olur

Hakkımızda söz olur
Yara fena demişler
Ciğerim göz göz olur [K. 40].

33

Kına yolladım sana
Kınalan da el bana
Yedi dağın çiçeğini
Yuvarlan da gel bana [K. 40].

34

Ay buluttan beridir
Bura harman yeridir
Çekilsin evliler
Bura ergen yeridir [K. 40].

35

Karşıya kaban derler
Ökçeye taban derler
Darılma benim bacım
Kocana çoban derler [K. 40].

36

Mendil işle yolla
Yanını gümüşle yolla
Bir elma koy bana
Yarısını dişle yolla [K. 40].

37

Akşam olur ezanı
Bulun mektup yazanı

Gidinde tez gönderin
Gurbet elde gezeni [K. 40].

38

Yol üstünde badem yar
Kurban olim adan yar
El duydu, âlem duydu
Daha seni neydim yar [K. 40].

39

Yüzüğün ver sakliyet
Parmağıma takmiyet
Her aklıma geldikçe
Gül yerine kokliyet [K. 40].

40

Bu dere oylum ona
Kuş konar boylumuna
Gel hakkın helal eyle
Geldik yol ayrımına [K. 40].

41

Pencerede gül perde
Perdenin ucu yerde
Yürek oynar, can titrer
Yâri gördüğüm yerde [K. 40].

42

Bahçalar barı çalar
Çiçeği sarı çalar
Yalnız gezme yârim

Seni bir avcı çalar [K. 40].

43

Meni bilirim altmış

Güle zencefil katmış

Yarimin bıyıkları

Zemzem suyuna batmış [K. 40].

44

Meni meniye eyler

Meniden gelen beyler

Menide bir şey değil

O da bir gönül yerler [K. 40].

45

Elmayı nazik soydum

Yarin ağzına koydum

Afiyet olsun yârim

Sen yedikçe ben doydum [K. 40].

46

Karşıda yeni tarla

Parla güzelim parla

Yanına gelemesen

Uzaktan mendil salla [K. 40].

47

Akşam arada kaldı

Fitil yarada kaldı

Ellerin yâri geldi

Benimki nerede kaldı [K. 40].

48

Güneş vurur harklara
Karşiki konaklara
Yar bizi davet etmiş
Elmalı yanaklara [K. 40].

49

Mendilimin ucuna
Şeker sardım bucuna
Eğer beni seversen
Gel bacanın ucuna [K. 40].

50

Atma beni yabana
Ben de bu dereliyim
Al koy beni cebine
Hiç sorma nereliyim [K. 11].

51

Bu dağlar kömürdendir
Geçen gün ömürdendir
Feleğin bir kuşu var
Pençesi demirdendir [K. 13].

52

Çay benim çeşme benim
Peşime düşme benim
Seninle dalga geçtim
Peşime düşme benim [K. 46].

53

Ağrı dağından aıtım
Çayır çimene düştüm
Ne belalı başım var
Vefasız yâre düştüm [K. 46].

54

Oy dereler dereler
Neler bilirim neler
Senin değil benimdir
O kara gözler [K. 46].

55

Kara kara kediler
Aramıza girdiler
Benim kara gözlümü
Benden uzak ettiler [K. 46].

56

Al kayadan at beni
İn aşağı tut beni
Dün gece uyumadım
Salla da uyut beni [K. 46].

57

Al elma kıvıl elma
Gel yola düzül elma
Yar buradan geçende
Cebine süzül elma [K. 46].

58

Dut yedim tuttu beni

Sevdam yürüttü beni
Bu ne zalim yar idi
Gitti unuttu beni [K. 46].

59

Mendilim darda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Yıkılası yaylalar
Sevdiğim yolda kaldı [K. 46].

60

Al elmamı soyayım
Başucuma koyayım
Anam ben gurbetteyim
Sana nasıl doyayım [K. 46].

61

Portakal dilim dilim
Gel otur benim gülüm
Ne dedim de darıldın
Lal olsun benim dilim [K. 46].

62

Kaynanayı ne etmeli
Baş ayvandan atmalı
Tandır tundur edince
Arkasından bakmalı [K. 46].

63

Kaynanaya ne yapmalı
Kara kazana atmalı

Yandım gelin diyorken
Altına odun atmalı [K. 46].

64

Biz bizidik bizidik
Otuz iki kız idik
Ezildik büzüldük
Bir torbaya dizildik [K. 12].

65

Kızım kızım kızana
Kızımı vermem hızana
Hızan para kazana
Kızım evde bezana [K. 37].

66

Kardeşe deyin gelsin
At binsin yegin gelsin
Can çıktı yüz örtüldü
Daha neyime gelsin [K. 37].

67

Gidiyorum o yüze
Daha dönmem bu yüze
Bu benim nailerim
Hatıra kalsın size [K. 37].

68

Gittim gidenlerinen
Boyu fidanlarinen
Yaz da bir mektup yolla

Geri dönenlerinen [K. 37].

69

Hana indim han değil
Penceresi cam değil
Açtım baktım yorganı
Kıyılacak can değil [K. 5].

70

Gül dalından kuş uçtu
Mendilim suya düştü
Ağla gözlerim ağla
Ayrılık bize düştü [K. 11].

71

Arpa biçtim az kaldı
Kamış biçtim saz kaldı
Ördek suya dalga gel
Yardan haber al da gel [K. 29].

72

Uzun çubuk uzatem
Yar olunu gözetem
Eşin yok benzerin yok
Seni kime benzetem [K. 29].

73

Maniye hoşum gelir
Ağlarım yaşım gelir
Ağır kaldır mevtanı
Belki kardeşim gelir [K. 22].

74

Sıra sıra sandığım
Açıp usanmadığım
Sana yazıklar olsun
Yârim sana yaptığım [K. 11].

75

Namaz kılmayandan kork
Bu işin sonrası yok
Fani dünyaya dalıp da
Kalbini karartma çok [K. 19].

76

Reyhan ekim bitti mi
Yare haber gitti mi
Dediler yar evlenmiş
Başa göğre erdi mi [K. 49].

77

Tuz kabında tuz olsam
Nişanlı bir kız olsam
Yar kapından geçende
Evde yalnız olsam [K. 30].

5.1.2. Türküler

“Türkü” sözü, Türkiye Türklerinin günlük hayatlarında sık kullandığı bir sözdür. Bu söz insanların zihninde hüznün ve sevinç gibi duygularla birlikte, bütün diğer müzik türlerinin karşısında, sınıflayabildiği ve tanımlayabildiği bir olgu ve canlandırabildiği bir mefhum olarak yer almaktadır (Eroğlu, 2017: 79).

1. Cilveloy

İndim dere ırmağa hoy nanayda
Cilveloy nanayda
Zeytindalı kırmaya hoy nanayda
Cilveloy nanayda
Geldim seni almaya hoy nanayda
Cilveloy nanayda
Başladı ağlamaya hoy nanayda
Cilveloy nanayda

Nayda na hoy nanayda hoy nanayda
Cilveloy nanayda
Nayda nah oy ninayda hoy nanayda
Cilveloy nanayda

Dere boyu pıtırak hoy nanayda
Cilveloy nanayda
Gel beraber oturak hoy nanayda
Cilveloy nanayda

Nayda na hoy nanayda hoy nanayda
Cilveloy nanayda
Nayda nah oy ninayda hoy nanayda
Cilveloy nanayda [K. 2].

2. Can Bala Can

Can bala can karşıdaki kiliseler
Can bala can kilidini kırsalar

Can bala can üç gün oruç tutarım
Can bala can üç gün oruç tutarım

Can bala can sevdiğimi verseler
Can bala can güvercinin beyazı
Can bala can geldi dağların yazı [K. 6].

3. Kobak

Kobak köyünden geçtim
Soğuk suyundan içtim
Güzel güzel kızlara

Salam vermeden geçtim

Oy millî millî millî
Yaşasın hanım güllü

Duman dere yukarı
Girdi taşın altına
Kız yastığın yoğisa
Kolun başın altına

Oy millî millî millî
Yaşasın hanım güllü

Duman dere yukarı
Bir yayılması vardır
Kız oğlanı görünce
Bir bayılması vardır

Oy millî millî millî
Yaşasın hanım güllü

Değirmenin oluğu
Kavaktandır kavaktan
Erge kızın memesi
Kaymaktır kaymaktan

Oy millî millî millî
Yaşasın hanım güllü [K. 6].

4. Yaylalar

Oy yaylalar yaylalar
Çimen bağladınız mi?
Ben askere gedenda
Kızlar ağladunuz mi?
Yaylanın çimenuna
Ati bağladum ati
Soyun da gir koynuma
Sen benim idun zati [K. 4].

5. Kuşburnu

Kuşburnunun kurusu da
Geçti kızlar sürüsü
Sürüsünde gözüm yokta
Yaktı beni birisi

Dağ başında tencere de
Gülle kaynayacak
Bırakın sevdiğimi de
Benimle oynayacak [K. 5].

6. Harga O Yani Gittim

Harga o yani gittim
Sular kurumuş idi
Gavuroğlunun kızı
Bembeyaz gümüş idi

Peludun ortasından
Çıktı kuru budaklar
Alışmış da durmuyor
Seni öpen dudaklar

Yaylanın çimeninde
Atı bağladım atı
Sarıl da gir koynuma
Sen benim idin zati [K. 6].

7. Alçak Ceviz Dalları

Alçak cevuz dallari yar
Alçak cevuz dallari
Çemla beyaz kollari yar
Çemla beyaz kollari

Akşam gelecek idum yar
Akşam gelecek idum
Yohuş gördüm yollari
Yamaç gördüm yollari

Hay nuriyem hay nuriyem yar
Hay nuriyem nuriyem yar

Senda yirdan yıǵmasin yar
Senda yirdan yirmasin yar
Kapılara sıǵmasin yar
Kapılara sıǵmasin yar [K. 41].

8. Getma

Getma getma yanarım da
Grdan guni dayarım
Gedıp geri bahmasan da
Çıra gibi yanarım

Geydım çaruhlarımı da
Gel bağla bağlarını
Terk ettim gediyerim da
Şoltiskhev daǵlarını

Mavi sana mor bena da
Niya bahtın hor bena
Getma sevduǵum getma da
Dunya gelur dar bena [K. 6].

9. Pisiga Vurdum Taşınan

Pisige vurdum taş inan
Gözleri doldı yaş inan
Dilo dilo can dilo
Gözleri mercan dilo

Özüne özü gurban
Bıyığı kaytan dilo
Pisigin aklı şaştı
Bırahtı beni kaçtı

Dilo dilo can dilo
Gözleri mercan dilo
Özüne özü gurban
Bıyığı kaytan dilo [K. 34].

10. Barhal Çayı Akar Altıparmaktan

Barhal çayı akar Altıparmakdan
Beyaz kâğıt gibi her bir ırmaktan
Ben usandın gurbet elde durmaktan
Sen bir yana ben bir yana yan yana

Barhal kenarında bir yapmışım
Kerpicim tükenmiş neçar kalmışım
Dünya için çok çileler çekmişim
Sen bir yana ben bir yana yan yana

Barhal deresinin çoktur baluğ
Gurbet elde yedum habu omrumi
Çok görestum ela gözlü yarumi
Sen bir yana ben bir yana yan yana [K. 34].

11. İndim Çayır Biçmeye

İndim çayır biçmeye de
Eğildim su içmeye
İndim çayır biçmeye de
Eğildim su içmeye

Dediler yârim geldi de
Kanatlandım uçmaya
Dediler yârim geldi de
Kanatlandım uçmaya

Oy nanina nina nida
Yandırdı sevdan beni
Öyle bir ateş düştü de
Söndürmez çaylar beni [K. 34].

12. Karışalım Horonuna

Barhal akar çayı deli
Mert insanı tatlı dilli
Beni sevdan aldı gitti
Seni de gurbetin eli

Karışalım horonuna
Sesimiz kalsın yarına

Karışalım horonuna
Sesimiz kalsın yarına
Turnadan selam götürsün
Yusufeli diyarına
Turnadan selam götürsün
Yusufeli diyarına

Yusufeli hane hane
Ceviz kırdım dane dane
Gena kaldı bizim düğün
Batası gurbet bahane
Karışalım horonuna
Sesimiz kalsın yarına
Turnalar selam götürsün
Yusufeli diyarına [K. 34].

13. Çift Candarma

Çift candarma geliyor
Kaymakam konağından
Fiske vursam kan damlar
Kırmızı yanağından

Haydi malim haydi canım
Şinanay aslan yarım

Zeytin yaprağı yeşil
Altında gayfe bişür
Benden sana yar olmaz
Get aklın başan devşir

Haydi malim haydi canım
Şinanay aslan yarım [K. 6].

14. Atabarı

Bahçası var bağı var
Ayvası var narı var

Atamızdan yadigâr
Bizde atabarı var

Uzun uzun kamışlar
Ucunu budamışlar
Benim ela gözlümü
Gurbete yollamışlar

Uzun uzun kamışlar
Ucunu budamışlar
Benim ela gözlümü
Gurbete yollamışlar

Ben bir uzun kamışım
Yoluna dikilmişim
İster al ister alma
Alına yazılmışım

Buray baba evidur
Tahtaları kevidur
Çalın vurun oynayın
Burası düğün yeridur

Atabarıdır barı
Bahçede gördüm yâri
Seslendim ses vermedi
Ağladım zarı zarı [K. 34].

15. Naciya Bibi

Köyünde birinde bir nene vardı
Adına naciya bibi derlerdi

Naciya bibi oy oy

Naciya bibi oy oy

Peştamal giyar kuşak sarardi
Ergişi givin odun yarardi

Naciya bibi oy oy

Naciya bibi oy oy

Elinde tırpan çayır biçerdi

Arada bir da tütün içerdı
Naciya bibi oy oy
Naciya bibi oy oy

Çardağa çıkar lamba yakardı
Sabaha kadar yola bakardı
Naciya bibi oy oy
Naciya bibi oy oy

Bir bela olsa onu bulurdi
Başına türlü işler gelirdi
Naciya bibi oy oy
Naciya bibi oy oy

Ahır ı yandı mereği yandı
Naciya bibi deliye döndü
Naciya bibi oy oy
Naciya bibi oy oy

Tavuklarını tilki götürdü
Naciya bibi kula oturdu
Naciya bibi oy oy
Naciya bibi oy oy

İnek almiyer dana emmiyer
Kaymak kavudi yayuk yarmiye
Naciya bibi oy oy
Naciya bibi oy oy [K. 7].

16. Aşşaktan Gelirem Yüküm Eriktir

Aşşaktan gelirem yüküm eriktir
Eriğin dalları
Derim düşüktür
Bir amcam kızı var
Taze feriktir
Aşşaktan gelirem
Yüküm üzümdür
Üzümün dalları

Düzüm düzümdür
Bir amcam kızı var iki gözümdür
Gelma ecel gelma
Üç gün ara ver
Üç günden ne çıkar
Beş gün ara ver
Gel al bu sevdayı
Götür yara ver [K. 7].

17. Pından Çıkarttım Bıcağı

Pından çıkarttım bıcağı
Sohtum beyaz kabağa
Aldattun beni gelin da
Gena koydun sabaha
Aldattun beni gelin da
Gena koydun sabaha [K. 34].

18. Putimin Altı Yok üstünü Fırçalaram

Putimin altı yok üstünü fırçalaram
Putimin altı yok üstünü fırçalaram
Ben anamın kızıyam adamı parçalaram
Ben anamın kızıyam adamı parçalaram
Binden çıkarttım bıcağı soktum beyaz kabağa
Binden çıkarttım bıcağı soktum beyaz kabağa
Aldattun beni gelin da gena koydun sabaha
Aldattun beni gelin da gena koydun sabaha [K. 30].

5.1.3. Ninniler

Ninniler annelerin bebeklerini yatıştırmak ve uykuya dalmalarını sağlamak için söyledikleri ahenkli manzumelerdir. Ninnilerdeki tempo ağır olmakla beraber sakinleştirici, rahatlatıcı ve uykuya dalmasını sağlayan bir ezgidir. Ninni söyleyen anneler veya kadınlar ya kalıplaşmış söz dizilerinden faydalanır ya da gelişi güzel anlık durumları anlatan sözleri nameli bir şekilde söyleyerek ninniye tamamlar (Oğuz, 2014:251-252).

Dandini dandini dastana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı
Eeee eee... [K. 7].

2

Atam tutem ben seni
Şekere katem ben seni
Akşam baben gelen de oy
Önüne katem ben seni
Hop hopun olsun oğlum
Gül topun olsun oğlum
Sıralı kavak dibinde oy
Toyluğun olsun oğlum [K. 4].

3

Hamama gide naz ede
El ayağı kır içinde oy
Yıkamam diye naz ede
El ayağı kir içinde oy
Yıkamam diye naz ede
Şekere gatem ben seni
Akşam baben gelende oy
Önüne atem ben seni
Akşam baben gelende oy
Önüne atem ben seni [K. 4].

4

Uyusun da büyüsün nenni
Tıpış tıpış yürüsün nenni
Eeee eeee
Eeee eeee
Dandini dandini danalı bebek
Elleri kolları kınalı bebek

Eeee eeee

Eeeee eee... [K. 7].5

Asmaya kurdum salıncak

Eline de verdim oyuncak

Benim yavrum uyuyacak

Uyuyup da büyüyecek

Eeee eeee eee eeee... [K. 7].

6

Fış fış kayıkçı

Kayıkçının küreği

Hop hop edee yüreği

Akşama fincan böreğiii

Yavrum yesin büyüsün

Tıpış tıpış yürüsün

Fış fış kayıkçı

Kayıkçıya gidelim

Kayığına binelim

Denizlerde gezelim

Akşama eve gidelim

Balıkları yiyelim

Eeee eeee

Eeee eeee [K. 6].

7

Uykudan uyanmış

Gülermiş bakarmış

Annesi onu çok öpermiş severmiş

Okula gidermiş yazarmış çizermiş

Babası onu çok öpermiş severmiş [K. 6].

5.1.4. Bilmeceleler

Bilmecenin kökeni eski mitolojik fikirlere, düşüncelere kadar dayandırılabilir bunun ise temel sebebi insanlardaki bazı korku halleridir. Örneğin korktuğu bir şeyi direkt olarak ismiyle söylediğinde orada var olacağına inanır. Bu korku yüzünden korktuğu şeylerin

ürkütücü veya belirgin özelliklerinden bahsederek onu anlatmaktadırlar. Bazı dönemlerde ise bilmeceler toplumdaki en bilge kişiyi belirlemek, onu bir sınava tutmak için mantık yürütmesini sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Bilmece türünün hakkında bilgi veren Divan-ı lügati-t Türk ve içeriğinde bilmeceler bulunan daha eski metinlerden Codex Cumanicus gibi kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Türkler bilmece türüne eskiden “tabuzgu”, “tabuzgu”, “tabzuk” vs. gibi anlamlarda kullanılmıştır. Anadolu kültüründe ise “askı”, “atlı hekat” ve “atlı mesel” gibi kavramlar bilmece manasında kullanılmıştır (Oğuz, 2014:255).

-. Kuyruğu var at değil kanadı var kuş değil [K. 7].

Cevap: Balık.

-. Bir sapı var yüz topu var [K. 7].

Cevap: Üzüm.

-. Dereler tepeler şık şık küpeler [K. 7].

Cevap: Kiraz.

-. Dağda taktak, suda cıp cıp, arşın ayaklı, burma bıyıklı [K. 7].

Cevap: Balta, balık, leylek, tavşan

-. Elemeden yoğurur. Gün aşırı doğurur [K. 7].

Cevap: Tavuk

-. Yer altında yuvası var fırça gibi dikenini var [K. 7].

Cevap: Kirpi.

-. Bir zamanlar büyür sonra azalır ama hiçbir zaman kaybolmaz [K. 7].

Cevap: Ay.

-. Yavaş yavaş yürür. Hiç durmaz ama her adımda bir yerden çıkar [K. 7].

Cevap: Zaman.

-. Sürekli yolda gezer. Ama ayağı toprağa değmez [K. 7].

Cevap: Yelkenli gemi.

-. Küçük küçük yazar büyük büyük söyler [K. 7].

Cevap: Kuş.

-. Dağda ne var yolda yok. Yolda ne var dağda yok [K. 7].

Cevap: Karla buz.

-. Bir kara kuzu her gün bir çayı içer. Akşamları yatarken uykusu gelmez. [K. 7].

Cevap: Çaydanlık.

-. İçinde bir akşam dışarı da bir gündüz. Ama her zaman yalnız bir yolculuk eder [K. 7].

Cevap: Yelkenli tekne.

-. Bir sokak var. Hem gidilir hem de gelinir ama hiç yol yok [K. 7].

Cevap: Zaman.

-. Bir bir kuyu kazar. İçi dolmaz [K. 7].

Cevap: Deniz.

-. Ağaçlar yaşlanmaz. Ama hep büyür [K. 7].

Cevap: Yapraklar.

-. Ağaçtan düşer ama hiç yere değmez [K. 7].

Cevap: Yaprak.

5.1.5. Atasözleri

Atasözleri, bir toplumun geçmişten günümüze kadar edindiği deneyimlerini ve değerlerini yansıtan önemli kültürel miraslardır. Kısa ve öz ifadelerle, toplumların yaşayışlarını, dünya görüşlerini ve sosyal yapılarındaki değişimleri gösterir. Geçmişle bugünü birleştiren bu sözler, kültürel bir köprü işlevi görür ve milletlerin tarihsel süreçlerini anlamamıza yardımcı olur (Yastı, 2006:336).

Eski Türkçede "atasözü" kelimelerinin adı, kelime olarak farklı biçimlerde kullanılmıştır. Bunlar arasında "sav", "mesel", "darb-mesel", "söz", "haber", "mesaj", "nutuk", "şehret" ve "sey" anlamına gelen "sab" ifadesiydi. Bu anlamlar, zaman içinde atasözü karşılamak için kullanılmıştır. Divan-ı Lugat-it-Türk'te ise "sab", "mektup", "hikâye", "tarihi hadise", "atalardan kalma öğüt" gibi anlamlarla anılıyor. Aynı dönemde Kutadgu Bilig'de de atasözü için "sab" savaşçısı ile birlikte "mesel" kullanıldı. Bu kelime,

"darb-ı emsâl" veya "darb mesel" gibi biçimlerde XX. yüzyıllar boyunca kullanıldı (Güzel A, Torun A, 2003:202).

Yusufeli’nde derlendiğim atasözleri şu şekildedir:

- Akıl salatalık değil ki kırıp sana da vereyim [K. 6].
- Kışın kar yazın göz [K. 6].
- Görmeyen göz duymayan kulak olur [K. 6].
- İki kuzu bir arada olur ama bir koyun her zaman tek başına kalır [K. 6].
- Bir avuç toprak bir yudum su [K. 6].
- Fırtına dinmeden düğün yapılmaz [K. 6].
- Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur [K. 6].
- Ağaç yaşken eğilir [K. 6].
- Yağmur yağmadan yer ıslanmaz [K. 6].
- Suya bulanık göletten balık çıkartmaz [K. 6].
- Taş yerinde ağırdır [K. 6].
- Erken kalkan yol alır [K. 6].
- Bekleyen işe kar yağar [K. 6].
- Ayağını yorganına göre uzat [K. 6].
- Güzele bakmak sevaptır [K. 6].
- Her işin başı sabır [K. 6].
- Az kazanan çok kazanır [K. 6].
- Ağaç yaş iken eğilir [K. 6].
- Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur [K. 6].
- Kızını dövmeyen dizini döver [K. 19].
- Fukarayı döveceğine elbisesini yırt daha kötü [K. 1].
- Fukaraya taş atmışlar yokuş yukarı yetişmiş taş [K. 1].
- İşleyen demir ısıldar [K. 6].

- Görünen dağ dağa benzer [K. 6].
- Yokuş yavaş çıkılır [K. 6].
- Ne ekersen onu biçersin [K. 6].
- Kervan yolda düzülür [K. 6].
- Gülü seven dikenine katlanır [K. 6].
- Dereyi görmeden paçayı sıvıma [K. 6].
- Ne oldum dememeli ne olacağım demeli [K. 6].
- Damlaya damlaya göl olur [K. 6].
- Ağır basınca yenlik kalkar [K. 6].
- Anan soğan baban sarımsak nerden çıktın gülbeşeker [K. 6].
- Ateşin şiddetini kazan bilir [K. 6].
- Düğünde kız harmanda öküz beğenilmez [K. 7].
- El âlem beyaz keçinin içini hep yağ zanneder [K. 7].
- Cömert ile nıhızın harcı bir çıkar [K. 7].
- El öpmeyle dudak aşınmaz [K. 7].
- Ev danası öküz olmaz [K. 7].
- Kundak çirkini mahalle güzeli olur [K. 7].
- Martta merak yarı gerek [K. 7].
- Emanet malın canı az olur [K. 7].
- Korkma martın kışından, kork Abrilin beşinden öküzü ayırır eşinden [K. 7].
- Erken evlenen ile erken ayrılarda yanılmamış [K. 7].
- Harmana giren porsuk dirgene dayanır [K. 7].
- Geç gelen kesesinden yer [K. 7].
- Fukaraya atılan taş yokuş yukarı da yetişir [K. 7].
- Maymun aynaya bakar, kendine lakap takar [K. 7].
- Gavurun ekmeğini yiyen gavurun kılıcını çeker [K. 7].

- Karganın karı olmasa camışın arkasını ditmez [K. 7].
- Güvenme dostuna saman doldurur postuna [K. 7].
- Kalleş ile bostan ekenin hıyarı eğri biter [K. 7].
- Haçanki düşştük bu harga, ya kuzgun yer ya karga [K. 7].
- İtle yatan pirele kalkar [K. 7].
- Hırs gelir göz kararır, hırs gider yüz kararır [K. 7].
- Herkes sakız çiğner ama poşa kızı gibi ballandırılmaz [K. 1].
- Irak yerin somunu büyük olur [K. 1].
- İçmeye ayranın olsun sineği Bağdat'tan gelir [K. 1].
- İt utansa tıman giyer [K. 1].
- Karaya sabun deliye öğüt kar etmez [K. 1].
- Kızı eşik dibinde, gelini beşik dibinde sınırlar [K. 1].
- Büyüğü deli, küçüğü deli, beşikteki de el sallıyor [K. 1].
- İt iti yerde kemiğini yabana atmaz [K. 1].
- İyileşmez dil yarası, iyileşir kılıç yarası [K. 1].
- Suyun durgun akanından insanın yere bakanından kork [K. 1].
- Tarla da izi olmayanın sofrada yüzü olmaz [K. 1].
- Yatan değil yeten ölür [K. 1].
- Zengin kaşınınca fakir zannedermiş ki bana para verecek [K. 1].
- Zengin kızı alanın başı yazmalı olur [K. 7].
- Herkes iyi kız göçürürmüş iyi gelin kimseye nasip olmazmış [K. 7].
- Allah verdi mi Derekapıda da verir [K. 7].
- Sefil atın tekmesi sert olur [K. 7].
- Eski harmanları bu yıl savurma [K. 1].
- Davetsiz gelen mindersiz oturur [K. 1].
- Tükür avucuma çalem yüzüne [K. 1].

- Ye balı iç suyu yandırırca yandırısın, ye eti iç suyu dondurursa dondursun [K. 1].
- Çirkin ile bal yeme güzel ile taş taşı [K. 7].
- Eşek tavlanmayla eti yenmez [K. 7].

5.1.6. Deyimler

Deyimler ve atasözleri sürekli olarak birbirleri ile karıştırılmaktadır. Deyimler aslında kelimelerin asıl manalarında yani özlerinden farklı bir amaç ile kullanılarak meydana getirilmektedir (Oğuz, 2012: 211).

- Acem yapıncası Gürcü papağı, tencere yuvarlanmış bulmuş kapağı [K. 1].
- Adı ne? Reşit; sen de sen işit [K. 1].
- Al kapıda sat kapıda işin yoksa yat kapıda [K. 1].
- Ali kıran baş kesen [K. 1].
- Anamın aşı tandırın başı [K. 13].
- Adı kesilmek [K. 13].
- Adam zannedip köy sual ediyor [K. 6].
- Akşamdan yiğitlenir sabahtan bitlenir [K. 6].
- Ağanın malı gider hizmetkârın canı [K. 6].
- Adam otarmak [K. 1].
- Adamın karnına vurmuşlar vay arkam demiş [K. 1].
- Âmâna gelmek [K. 7].

5.2. ANLATMALIK TÜRLER

5.1.1. Memoratlar

1.

“Çok önceden dedemin dedesi döneminde Çeltikdüzü (Göcek) köyünün yaylasında işler bitmiş güzün kalırlarmış. İki tane yayla var Mahik diğeri Hışnet diye. Ortada da bir tane daha çekik diye bir yer. Orada Arif Ağa diye bir kişi varmış. Bir gece Arif Ağanın çok dişi ağırmış. Mahik’e gitmesi gerekiyormuş. Çünkü bir tane veli dedi adında diş çeken bir dede varmış. Ona dişini çekirtmeye gidecekmiş. Dişi çok ağıyormuş. Gece kalkıp gideyim dişimi

çektirmeye. Ağırdan eşeğini de alıyor ve gidiyor. Hışnetten yola çıkıyor. Cecet dediğimiz yere kadar gidiyor. Orada dere gibi bir yer var. Oraya da önceden puthane derlerdi. Önceden oralarda perilerin, cinlerin evleri varmış. Düğün falan yaparlarmış oralarda periler. Bizim köylerden millet görmüş. Tam oraya gelmiş dereden geçerken dereye aşağıya su akıyormuş Eşek sedan karşıya geçmiyormuş. O itekliyor eşek geçmiyor. O itekliyormuş eşek geçmiyormuş. Eşeğin karşına geçmiş. İpinden tutup o tarafa çekiyormuş Gel hadi dişim ağrıyor geçmemiz lazım diye. Sen misin eşek ben miyim eşek falan demiş. Eşek başka bir şeyler daha demiş ama orasını hatırlamıyorum. Ondan sonra o adam korkuyor yani. Bakıyor ki arkasında bir sürü eşekler var. Bahçelerde bir sürü eşeklerin otladığını görünce iyicene korkuyor. Geri doğru geri doğru yürümeye başlıyor. Arkasını daha dönmüyor. O dişini çektireceği yere gelip içeriye giriyor. Gece kapıyı çalıyor. İçeri girdikten sonra adama hiç diyemiyor. Dişim ağırdı falan demiyor. 40 gün sonra da ölüyor.” [K. 24].

2.

“Bizim köyde biz çocukken anlatırlardı. Bizim köyde Ali Osman dayı adında birisi var. Cinlerle, perilerle konuşuyor falan derlerdi. Annesi de öyleymiş. Askerden gelmiş şeye gitmiş bizim bu kortlar diye bir yer varmış. Pirinç ekmişler bu pirinçleri dövüyorlarmış. Akşama kalmışlar. Çeltikleri yüklemişler eşeğe. Sarıkaban diye bir yer var oradan geçerken Ali Osman dayı bakıyor ki küçücük oğlak gidiyor yola içeri. Bu kimsenin oğlağı galiba diyor. Oğlağı da hayvanın sırtına yüklüyor. Eve doğru getiriyor. Ahıra bağlıyor. Sonra eve çıkıp hanımına yolda böyle bir oğlak buldum. Sabah hayvanları kayırmaya indiğinde dikkat et oğlağı kaçırma. Birisinin oğlağı olabilir. Sabah malların yanına gidince bakıyor ki tahta var uzun bir tahta. Sonrasında o adam da rahatsızlanmış. Ben de Ali Osman dayıyı gördüm aklını kaybetmişti.” [K. 24].

3.

“Vaşken köyünde dayım bahçede iş görürken bahçede bir tane büyük delik varmış. O deliği kapatmak istemiş. O başka bir hayvan deliği zannetmiş. Meğerse yılan deliğiymiş. Bir anda yılan ortaya çıkıp ses çıkartmış. Ondan sonra dayım korkmuş, hiç konuşmamış. Ses soluk yokmuş. 40 gün sonra da ölmüş. Eskiden yüreği çatladı derlerdi.” [K. 39].

4.

“Benim halamın kocası ben hatırlıyorum gençken Tedaş’ta çalışıyordu. 19-20 yaşlarında falan akli başında çok zeki bir delikanlıydı. Hala evlenmemiştii. Ondan sonra bir ara kardeşiyle beraber kazı işine gitmişler. Bizim Halamet diye bir yer var orada altın aramaya gitmişler. Ondan sonra orada bulamamışlar. Sonra Gürnaşın diye bir yer var. Orada altın aramaya gitmişler. Geçtikleri yerde bir çuval altın bulmuşlar. Onun ağzını açınca içindeki oksitlenme olmuş. Genç çocuk işte sonrasında halamla evlenen çocuk eğilmiş ona. Onun kokusundan etkilendi. Çocuk hastalandı. Böyle deli gibi oldu. Hastanelere, doktorlara götürdüler. Hiçbir fayda olmadı. Kardeşi de bitkisel hayatta. Altını da oradan çıkartamamışlar. Diğer i se 10 gün kalmış oralarda. Kaybolmuş o Gürnaşın denilen yerde. 10 gün sonra evine gelmiş ama çiline çocuğuna sahip çıkmadı. Altın da yok. İşte diyorlar ki altın falan yok cinlenmişler.” [K. 24].

5.

“Bir tane gene bizim köye anlatılıyor. Habip dayı diye birisi varmış. Adam ölmüş. Gençliğinde cin, peri işleri konuşur ve böyle şeyler konuşmuş. Bu olayı köyde herkes anlatır bir iki kişi değil. Biz daha çocukluğumuzdan beri bu hikâyeler çok anlatılırdı. Korkardık. Adam öldükten sonra hocanın bile dili tutulmuş. Hoca bunu yıkamış bakmış bu normal bir insan değil. Defnettikten sonra hocalar başlarında duruyorlar ya tek kalıyorlar. Birisini çağırmiş köyden yanına beraber yapalım diye. Ondan sonra hoca o akşam gelmiş evine lambaları falan yakmamış. O habip dayının hortladığını herkes görmüş mezardan çıkıp kefenle dolaştığını birkaç kişi görmüş. Tuvaletler dışarda ya. Oralar da gezmiş. Hoca demiş ki toprak bunu kabul etmedi. Bunu kesip başka yerlere gömeceksiniz. Kesmişler başka yerlere gömmüşler. Bu çok eskiden yaşanan olay ta dedemin dedelerinin zamanında falan. Daha sonra onu görmemişler.” [K. 24].

6.

“Benim Çiğdem adında bir teyzemin kızı var. On yaşlarında bu olayı yaşıyor. O olaydan sonra tek başına kalamaz. Bir gün yayladaymışlar. Hüseyin dayı diye birisi var. Akşam vakti mezarlığın yanından geçiyorlarmış. Biz mezarlığın başındayken Hüseyin dayı mezarlığın diğer başındaymış. Yani yan yana üçü giderken bir anda Hüseyin dayı saniyeler içerisinde karşıya geçmiş. Hüseyin dayı diye bağıryorlar. Dayı da hiç ses vermemiş. Yanına gidince de Hüseyin dayı ben gelmedim buraya diyormuş.” [K. 24].

7.

“Bizim köyde Kadriye nene vardı. Hatta seferberlik zamanından kalma bir kadındı. Faize diye birisi var hatta ona Bokko nene adında başka bir nene vardı. Kadriye nene 12 yaşında Bokko nene 15 yaşındaymış. İkisi de evliymiş. Kadriye nenenin 1 yaşında çocuğu varmış. Peterek köyüne gitmişler. Köyden mısır falan bir şeyler alıp gitmişler. O zaman seferberlik zamanı böyle Rus savaşıdan çıkmışlar. İki kadın köye bir şeyler getirip satacakmış. Yoksulluk zamanı var. Kocalar falan askerde çocuğunu da almış yola koyulmuşlar. Gitmişler Peterek’e satacaklarını satmışlar geri dönüşte sarı dere bir yerde durup dinlenmişler. Yaya gidip geldikleri için biraz dinlenelim soluklanalım demişler. Kuyuntu gibi bir yer var. Hatta hep geçerken derler ki Kadriye nenenin çocuğu burada diye orada oturup uyuya kalmışlar. Kadriye nene de çocuğu göğsüne tutmuş. Ne kadar uyumuşlar haberleri yok. Bir gün mü uydular iki gün mü bilmiyorlar. Uyandıklarında bakmışlar ki çocuk ölmüş. Sarı dere dedikleri yerde çocuğu mağaraya gömüyorlar. Kadınlar geri dönüyorlar. Her gece rüyasına Kadriye nenenin bir şey tayin oluyor. Sana ait bir şey var. Hamzet’in karşına gidin. Orada sana ait bir şey armağan var diyor. Oda gitmiş diğer neneye demiş bana böyle böyle oluyor diye. Hamzet’e gitmeye karar veriyorlar. Oraya bakacaklar. Gerçekten gelip bakıyorlar ki orada bir sandık var. Alıyorlar ki içerisinde altın var. Alıp eve getirmeye karar veriyorlar. Kadriye nenenin 4 yaşında bir oğlu varmış. Oğlunu sandığın başında oturtmuş. Bir yere kadar gitmiş döndüğünde bakmış ki çocuğun dili gitmiş. Oğlu yarım akıllı kalmış birisiyle evlendi ondanda özürlü çocuklar doğdu. Kadriye nene altınları gömmüş diyorlar. Ama çocuk kanı lazımmiş. Elazığ’dan bile insanlar geldi. Un döktüler evin yoluna o evin yolunda unun üzerinde insan ayakları çıktı. Sonrasında köylüler oraya yakınlaşmaya korkar olmuş. Çünkü evdeki herkes yarım akıllı kalmış. Köylülerden eşip kazan insanlar varmış. Onlara da çarpılmış deniliyordu. Kimse o eve yaklaşamıyordu. Ev kendi kendine çürüdü. Şimdi ise baraj olunca sular altında kaldı.” [K. 24].

8.

“Bu hikâye eskiden nenem tarafından çocukken korkutma amaçlı anlatılırdı. Nenemden önceki dönemlerde Portoliz adında bir canavardan bahsedirdi. O bu hikâyeyi anlatırken kafam da horoza benzeyen ama çok iri bir insan boyunda ve burnunda uzun bir kanca olan bir canavar hayal ederdim. Hikâye köyün aşağı mahallelerinden başlayarak yukardaki mahallere doğru gelen bu canavarı anlatırdı. Bu canavar her mahallede gecenin geç saatlerinde evlerin çatısına çıkıp uyanık çocuklar var mı diye bakardı. Eskiden evlerde

çatıya kadar uzanan ocaklar vardı. Hem ısı hem ışık hem de yemek pişirmek için kullanılırdı. Portoliz denen canavar ellerin çatılarına çıkıp burnundaki uzun kancasını bacadan aşağıya sarkıtırdı. Bu sarkıttığı kanca ayakta olan bir çocuk varsa onu yakalardı. Çocuğu bacadan yukarıya çıkartırdı. Kanını içer ve çocuğu öldürürdü. Bir mahalleyi geçmiş bir şey yok. Diğer mahalleye geçtiğinde ışık görmüş ve bacadan aşağıya kancasını sarkıtmış. Orada da ocaktaki güğüme takılmış. Portoliz çok sevinmiş. Çocuk yakaladığını düşünmüş. Yukarıya çekmiş çekmiş çekmiş bakmış ki güğüm. Çok sinirlenmiş. Ve güğümü aşağıya bırakmış. Güğüm düşünce ocağı söndürmüş. Başka bir eve geçmiş oradaki çocuklar hala uyumamış oradan aşağıya atmış kancasını ve oradaki çocuklardan birini yakalamış ve yukarıya çekmiş kanını içerek çocuğu öldürmüş. Böyle gezerek çocukları çeker ve kanlarını içermiş geç saatlerde uyumayan çocukların kanlarını içermiş çünkü onlar hafif olurmuş ve bacadan yukarıya çekmesi kolay olurmuş. Bu hikâyeyi genellikle nenem bana uyumadığımda ve geç saatlerde yaramazlık yaptığımda anlatırdı. Tabi beni korkutmaya çalıştığını sonradan anladım ama artık çok geçti ben büyümüşüm.” [K. 41].

9.

“Nenem biz küçükken gülelim diye bu hikâyeyi anlatırdı. Adamın birisi ormana odun yapmaya gitmiş. Bu adam ormanda odunu yaparken bir anda karşısına komple vücudu tüy olan bir canavar çıkmış. Odun kırmaya giden adam biraz geriye çekilmiş. Kıllı Babun Adamda geriye çekilmiş. Oduna gelen adam yukarıya çıkmış. Oda yukarıya çıkmış. Aşağıya inmiş oda aşağıya inmiş. Eline baltayı almış bir şeyleri kesmeye başlayınca kıllı Babun Adam da aynısını yapmaya başlamış. Eline yüzünü götürmüş. Adam bakmış ki ben ne yaparsam kıllı Babun Adam da aynısını yapmaya başlamış. Ağaçtan yaprak kopardıkça oda yaprak koparıyormuş. Her yaptığını taklit ediyormuş. Bakmış ki kıllı Babun Adamdan kurtuluş yok. Sonra oturmuş düşünmeye başlamış. Düşünmüş bir an da aklına fikir gelmiş. Hemen orada ufak bir ateş yakmış. Ondan sonra ateşe bir çıra parçası sokup oradan ateşi eline almış. Ateşi önce sağa sola gezdirmiş. Tabi bu arada bütün bu yaptıklarını kıllı Babun Adam da tekrar ediyormuş. Tekrar ederken ateşi koluna yaklaştırmış neredeyse ateş degecekmiş. Tabi bunu kıllı Babun Adam da tekrar edince bir an da kılları tutuşmaya başlamış. Ve alev almaya başlamış. Sonrasında ortalıkta koşturmaya başlamış. Koştururken de babbili bi babili bi ben beni yaktım diye ormanın içinde koşmaya başlamış.” [K. 41].

5.2.2. Efsaneler

İnsanoğlunun tarih sahnesine çıktığı ilk dönemlerden itibaren, farklı coğrafya, çevre ve kavimler arasında meydana gelen ve gelişen; zaman içerisinde ise inanç, adet, anane ve merasimlerin şekillenmesinde mühim bir rol oynayan bir tür masallar mevcuttur. Bu masallar, sözlü gelenekte var olan anonim anlatılardır ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Dilimizde, bu masallara Arapça’da “Usture” (çoğulu: esatir), Farsça’da “Fesane” veya “Efsane” ve Yunanca’da ise “Mitos” gibi terimler kullanılarak adlandırılmıştır (Elçin, 2004:314).

Efsaneler, sadece ve sadece zengin bir çeşitliliğe sahip olmakla kalmaz, bir yandan geçmişten geleceğe doğru yol alarak kendilerini koruyabilme yeteneği gösterirler. Bu türün anlatılmaya ve dinlenmeye değer olmasının sebepleri, geniş ölçüde bağlamlarıyla doğrudan ilişkilidir. Halk anlatılarının diğer türleri olan mitler, destanlar, masallar ve halk hikâyeleri, zaman içinde orijinal ortamlarını ve anlatıcılarını kaybetmiş ya da kaybetmek üzere olmuştur. Ancak efsaneler, halk anlatı türleri arasında fıkralardan sonra varlığını muhafaza eden türlerden biri olmuştur (Önal, 2024:74).

5.2.2.1. Göller Efsanesi:

“Göller var ve o göllerin hikâyeleri var. Bu gölün orada iki tane şehit yattığı söylenmektedir. Göllere bir şeyler attığımız zaman yağmur yağmaya başlıyor. Ben de düşünmüştüm bilimsel bir şey mi diye özellikle gittim. Mesela toprak attığımız zaman yağmur yağmaya başladı. Bu şehitler kardeşlermiş. Zamanında Gürcüler Ruslar falan gelince oralarda da harp yaşanmış. Dedemin anlatmasına bakılırsa o zamanlarda harp yaşandığı için şehit olmuşlar. Oraya gittiğin zaman elma attın mesela kırmızı elma yeşile dönüyor. Yeşil elmayı atına da pembemsi oluyor. Elmayı atınca attığın yere geri geliyor. Mesela bu köşeden atıyorsun, dönüyor dolaşıyor aynı yere tekrardan geliyor. Bunların hepsini de yaşadım ve şok geçirdim. İçine taş attığın zaman dolu yağıyor mesela. İnanmayanlar çıkıp kurşun yağdırdılar. O sene köyü sel götürdü. Büyük imam diye bir adam varmış. Eğer bu selin tekrarlanmamasını istiyorsanız kurban keseceksiniz. O yüzden bizim kurban festivallerimiz her sene olur. Çok fena sel gelmiş o zaman göller köyü götürmüş.” [K. 23].

5.2. YUSUFELİ HALK ŞİİRİ

Türk halk şiiri, tarihsel süreçte Ozan-Baksı geleneğinden beslenerek, İslam etkisiyle yeniden şekillenmiş ve bugüne kadar ulaşmıştır. Bu köklü şiir geleneğinin önemli bir parçası olan âşıklık kültürü, özellikle karşılıklı doğaçlamaya dayanan karşılaşmalarla öne çıkar. Bu karşılaşmalar yalnızca bir sanat gösterisi değil, aynı zamanda âşıkların maharetlerini sınıadığı, usta âşıklığa adım attıkları birer sınav niteliğindedir.

Genellikle saz eşliğinde gerçekleştirilen bu sözlü düellolar, halkın büyük ilgisiyle adeta birer şölen havasında geçer. Her biri hem şair hem müzisyen olan âşıklar, söyledikleri türkü, mâni ve deyişlerle hem halkı eğlendirir hem de kültürel belleği canlı tutar. Bununla birlikte, Artvin ve çevresindeki derlemeler, saz çalmayan ya da çeşitli sebeplerle çalamayan âşıkların da bu karşılaşmalarda yer alabildiğini göstermektedir. Bu durum, halk şiirinin kapsayıcı ve esnek yapısının bir göstergesidir (Bahadır, 2023:1046).

Artvin halkı, Millî Mücadele dönemi kahramanlarını benimseyerek onları efsaneleştirmiştir. Örneğin, Halit Paşa'ya duydukları sevgi ve hürmeti, onun adını çocuklara, caddelere, mescitlere ve eğitim kurumlarına vererek göstermişlerdir. Bu, kahramanlarını anma isteğinin bir yansımasıdır (Bahadır 2017:511).

1.

CAN YUSUFELİ'M

İsmin memlekette aldı yürüdü
Çoruh gür akardı, şimdi duruldu
Son yıllarda farklı insan türedi
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Barhal Çayı böler seni aradan
Ne güzel yaratmış seni yaradan
Hor bakanlar çekilse bir aradan
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Çok can verdik suya kimse bilemez
Senden ayrılanlar huzur bulamaz
Seni tanımayan hayal bile kuramaz
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Her sene ekimde adam güreşi
Çoruh Nehrinde rafting yarışı
Zeytinyağın var nedem tarışı
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Vatan için en büyük fedakârlığın yaptın
Sembolün Çoruh'a kelepçe taktın
Şiir oldun, şarkı oldun, gönlüme aktın
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Öğdem, Peterek, Ersis dere tepe gezdirdik
Her gittiğin yerden seni bezdirdik
Yusufeli'm, bazen seni ezdirdik
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Sende bulduk huzur ile barışı
Her sene yapılır kano yarışı
Ülkeye nam saldı boğa güreşi
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Seni bir yerinde rahat koymadık
Çok az kaldık daha sana doymadık
Her gün döner yedik yine doymadık
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Çok yenisin göstermezsin yaşını
Eleklerde eliyorlar taşını
Sen de bir gün kaldırırsın başını
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Anılarım geçmişim sende saklıdır
Bu dünyada güçlü olan haklıdır
Yusufeli'm, senin davan aklıdır
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Geri sayım her geçen gün bitiyor
Yusufeli bizi hızla itiyor
Senin ismin her makama yetiyor
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Dürüstlüktür senin asıl değer
Su altında kalmak mıydı kaderin
Paha biçilemez senin ederin
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Beton köprüden çokça geçmişim

Memleket diye seni seçmişim
Havuzlu parkında çayın içmişim
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Her türlü meyve dört bir yanında
Pehlivanlar güreşir er meydanında
Zeytin piring tam da tadında
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Kaçkar Dağında kar mı olsaydım
Seni bekleyen yar mı olsaydım
Sen kaybedip sonra bulsaydım
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Seni anlatmaya kalem kâr etmez
Seni sevmek için bir ömür yetmez
Bu sevda illa ki burada bitmez
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Acı tatlı günleri tattım seninle
En güzel geceleri yattım seninle
Hayata umutla baktım seninle
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Şimdiki işim oto yıkama
Ay yıldızlı rozeti taktım yakama

Yol ver felek, artık önüm tıkama
Ah Yusufeli'm, can Yusufeli'm

Hallaçoğlu der ki vedalaşalım
Çok ekmeğin yedim helalleşelim
Engelleri beraber tek tek aşalım
Kısmet varsa çıkar, sende yine yaşarım [K. 52]

SONUÇ

Artvin Yusufeli Monografisi adlı çalışmada, ilk bölümde Artvin ve Artvin Yusufeli ilçesi hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise eski yerleşim yeri ve yeni yerleşim yeri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, geçiş dönemleri; doğum, evlenme ve ölüm gibi başlıklar altında, kaynak kişilerden elde bilgiler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında hem günümüzden hem de geçmişten gelen gelenekler, zaman zaman mukayeseli bir biçimde sunulmuştur. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise, geçiş dönemleriyle bağlantılı halk inanışları, halk hekimliği ve halk mutfağı gibi konular da kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu monografi, Yusufeli'nin kültürel ve toplumsal yapısını anlamak adına özgün bir kaynak sunmaktadır.

Beşinci bölümde tamamen anonim halk edebiyatı ürünleri üzerinde durulmuş ve sözlü kaynaklardan yapılan derlemeler genellikle olduğu gibi aktarılmıştır. Yusufeli araştırma alanında, bugüne kadar birçok çalışma ve derleme yapılmış olmasına rağmen, Yusufeli kültürü tam anlamıyla düzenli bir şekilde ve bütün olarak tek bir eserde toplanmamıştır. Bu eksiklik, bölgenin kültürel zenginliğinin daha derinlemesine incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

Kısa bir girişin ardından tezimizde ele alınan konuları tek tek incelenecek olursa; giriş bölümünden başlayarak, Yusufeli ilçesi hakkında tarihi, coğrafi konumu, yeryüzü şekilleri, nüfus oranları, ekonomik yapı, eğitim durumu, sağlık durumu, sosyo-kültürel yapı, tarihi eserler gibi genel bilgiler sunulmuştur. Ayrıca, Yusufeli'nin kendine özgü doğal ve kültürel zenginlikleri de detaylı bir şekilde ele alınmıştır. İlçenin tarihi geçmişi, binlerce yıl öncesine dayanan bir mirasa sahiptir ve bu süreçte çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde yaşamın önemli geçiş dönemleri olan doğum, evlenme ve ölüm süreçleri, bu dönemlere özgü gelenekler ve inanışlarla birlikte ele alınmaktadır. Yusufeli'nde, bu geçiş dönemlerine dair birçok geleneksel uygulama ve halk inancı günümüze kadar yaşamaktadır. Bu bağlamda, ilk olarak doğumdan başlıyoruz. Yusufeli'nde doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası süreçlerde farklı ritüeller ve âdetler uygulanmaktadır. Özellikle doğum öncesi dönemde, anne adayının sağlığını korumak ve kötü ruhlardan, nazardan korunmak amacıyla çeşitli inanışlar ve uygulamalar ortaya çıkmaktadır.

Halk arasında eski tedavi yöntemlerinin etkisi ve kullanımı devam etmektedir. Özellikle doğum sırasında, kadının yanında olan yakın akrabalar ve köydeki diğer kadınlar,

geleneksel bilgilerle destek olurlar. Doğumun ardından ise, bebeğin sağlığına yönelik çeşitli ritüel ve koruyucu uygulamalar yapılır. Bu gelenekler hem anne hem de bebek için iyi dileklerde bulunmayı ve onları kötülüklerden korumayı amaçlar. Yusufeli’ndeki doğum gelenekleri, bir yandan kadının toplum içindeki yerini belirlerken, diğer yandan bölgedeki toplumsal bağları güçlendiren bir işlev görür. Yeni doğan çocuğa isim verme, ilk banyosunu yapma, ailesi ve halk tarafından ziyarete gitme gibi geleneksel ritüeller hem toplumsal bağları pekiştiren hem de bir tür kültürel aidiyet duygusu oluşturan unsurlar olarak önemli bir yer tutar.

Yusufeli’nde, çocuğun sağlıklı bir şekilde doğması ve doğumdan sonra sağlıklı bir yaşam sürmesi için yapılan uygulamalar, doğum öncesine kadar uzanır. Bu süreç, toplumun derin inançları ve geleneksel ritüelleriyle şekillenir. İlk olarak, çocuğun sağlıklı doğması ve yaşamını sürdürebilmesi için adaklar adanır. Aileler, özellikle zor zamanlarda ve hamilelik döneminde adaklar adarlardı. Eğer istedikleri dilek gerçekleşirse, adak mutlaka yerine getirilir ve bu hem şükretmenin bir yolu hem de çocuğun sağlıklı bir şekilde yaşaması için yapılan bir tür manevi koruma olarak kabul edilir.

Yusufeli’nde doğumdan önce başlayan ve sonrasında da devam eden bu geleneksel uygulamalar hem bireysel hem de toplumsal anlamda büyük bir önem taşır. Aileler, gelenekleri ve inançları doğrultusunda, çocuklarının sağlıklı bir yaşam sürmesi için çeşitli ritüeller gerçekleştirir. Yusufeli’nde aşeren kadının tüm isteklerinin yerine getirilmesi, sadece kadına değil, doğacak çocuğa da gösterilen değer ve saygının bir yansımasıdır. Bu dönemde annenin arzularının yerine getirilmesi, onun ve bebeğinin korunması, sağlıklarının güvence altına alınması anlamına gelir. Bu sayede hem anne hem de çocuk, çevresindeki insanlar tarafından hoş tutulur ve olumsuzluklardan uzaklaştırılmaya çalışılır. Annenin isteklerinin yerine getirilmesi, kültürel olarak ona ve doğacak çocuğa duyulan sevgi ve saygıyı pekiştirir.

Çocuğun cinsiyetini belirlemek için tıp bilgisi kadar geleneksel inanışlar da devreye girer. Yusufeli’nde, çocuğun cinsiyeti hakkında yapılan tahminler, çoğunlukla annenin fiziksel görünümü, yediği yemekler ve günlük davranışlarıyla ilgili olarak geliştirilmiş çeşitli inanışlara dayanır. Bu geleneksel tahminler, halk arasında oldukça yaygındır.

Loğusalık döneminde yapılan uygulamalar, annenin sağlığını koruma amacını güder. Ayrıca, eski güçlerin geri kazanılması için yapılan ritüellerde hem eski kültür izleri hem de İslami etkileşimler bir arada gözlemlenir. Örneğin, loğusalık sürecinde yapılan albasma

işlemleri sırasında, odaya Kur'an konması gibi İslami etkilerle şekillenen gelenekler de bulunur.

Yusufeli'nde, kırkıncı gün de önemli bir yer tutar. Bebeğin doğumundan sonraki en önemli günlerden biri olan kırkıncı gün hem çocuk hem de anne için yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilir. Bugün de çocuk ve annesi için temizlik ve arınma gerçekleştirilir. Böylece çocuk, bir nevi yeni bir döneme adım atmış olur. Günümüzde de Yusufeli'nde bu uygulama, hala birçok evde bir gelenek olarak sürdürülmektedir.

Yusufeli'nde, ele aldığımız geçiş aşamalarından ikincisi evlenme, evlilik süreci ve bu süreçteki geleneksel uygulamalardır. Evlilik, yalnızca gelin ve damadın seçimiyle başlamaz, aynı zamanda düğün sonrasındaki gelenekler ve ritüelleri de kapsayan bir süreçtir. Yusufeli'nde evlenme geleneği, zamanla değişikliklere uğramış olsa da birçok geleneksel uygulama günümüze kadar devam etmektedir. Yusufeli'nde geçmişte evlilik yaşı genellikle oldukça küçükken, günümüzde bu yaş artmış, eğitim ve çalışma hayatının etkisiyle gençlerin evlenme zamanlamaları farklılaşmıştır. Ancak, burada da geleneksel aile yapısı ve kültürel normlar hala önemli bir rol oynamaktadır. Evlilik kararı, özellikle erkek çocukları tarafından ailelerine iletilir. Eskiden olduğu gibi, bugün de erkekler evlilik isteklerini daha rahat dile getirebilir, hatta bazen bu taleplerini açıkça ifade etmek için aileleriyle konuşurlar. Ayrıca, askerlik gibi önemli bir dönüm noktasının ardından, gençlerin evlenme yaşının geldiği kabul edilir ve bazen aileler, gence evlenme isteği olup olmadığını da sorar.

Yusufeli'ndeki evlenme geleneği, kız isteme ve görücülük âdetleriyle başlar ve bu süreç bir dizi geleneksel uygulama içerir. Hem kız tarafı hem de erkek tarafı, evlilik öncesinde birbirlerinin hayatını, geçmişini ve aile yapısını iyice araştırarak bilgi toplar. Bu kişi hem kız tarafı hem de erkek tarafı için bir arabulucu görevi görür, süreci doğru şekilde yönlendirir. Kız isteme geleneği, aynı zamanda iki ailenin birbirini daha yakından tanınması için bir fırsattır. Bu tören, sadece iki bireyi değil, aynı zamanda iki ailenin birleşmesinin ilk adımlarını atmalarını sağlar.

Yusufeli'nde evliliğin önemli aşamalarından biri de nişan törenidir. Nişan, evlilik yolunda atılacak bir adımdır ve kız ile erkeği birbirlerine biraz daha yakınlaştıran bir süreci başlatır. Nişan töreni sırasında, iki tarafın aileleri birbirlerini daha yakından tanır, görüş alışverişinde bulunur ve bir anlamda iki ailenin bağları güçlenir. Nişan, sadece bir sözleşme değil, aynı zamanda iki insanın bir araya gelerek hayatlarını birleştirmeye yönelik ilk adımını temsil eder. Bu tören, evlilik yolunda iki aile arasında bir yakınlık ve samimiyet oluşturur ki

bu da evlilik sürecinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için oldukça önemlidir. Yusufeli’nde nişanlılık dönemi, sadece gençlerin değil, aynı zamanda ailelerin de birbirleriyle daha yakın ilişkiler kurdukları bir süreç olmuştur.

Yusufeli’nde geçmişte düğünler, daha sade ama bir o kadar da coşkulu bir şekilde kutlanırdı. Eski zamanlarda, düğünler genellikle evlerde yapılan eğlenceler, okunan mevlitler ve hazırlanan yemeklerle kutlanırdı. Düğün öncesi hazırlıklar, gelin ve damadın yakınları tarafından büyük bir özenle yapılır. Günümüzde ise Yusufeli’nde düğünler daha çok düğün salonlarında, geniş bir misafir kitlesinin katılımıyla yapılır. Düğünlerde eş, dost ve akrabalar bir araya gelir, eğlenceler ve kutlamalar gerçekleşir. Köylerde yapılan düğünler ise yemekli bir şekilde gerçekleşmektedir. Geleneksel müzikler ve danslar hâlâ önemli bir yer tutsa da günümüz düğünlerinde modernleşme hâkim olmuştur. Ancak geçmişten gelen bazı gelenekler hala devam etmekte, özellikle düğün öncesi yapılan hazırlıklar ve kutlamalar, toplumsal bağlılığı pekiştiren önemli anlar devamlılığını sağlamaktadır.

Geçiş dönemimin üçüncüsü ise ölümdür. Ölüm üç bölümden oluşmaktadır. Ölümün yaklaştığına dair toplumlar arasında farklı inançlar ve belirtiler vardır. Bu belirtiler arasında, hastanın durumundaki değişiklikler, hayvanların davranış biçimleri, rüyalar ve doğa olayları sıklıkla yer alır. Ölecek olan insanın fiziksel ya da psikolojik bir değişim gözlemlenebilir. Bu tür belirtiler, birçok kültürde ölümün habercisi olarak kabul edilir. Ölüm anı genellikle toplumlarda büyük bir saygı ile karşılanır. Ölümün gerçekleştiği an hem yakınlar hem de çevre için bir geçiş noktasıdır. Ölüm sırasındaki çeşitli âdetler arasında, ölen kişinin ruhunun huzur içinde ayrılabilmesi için yapılan dualar, ölünün bedeniyle yapılan işlemler yapılır.

Ölüm sonrası inançlar, yaşamın devamlılığına dair farklı bakış açılarını yansıtır. Ayrıca, ölüm sonrası cenaze törenleri, mezar ziyareti ve ölen kişinin ruhuna yönelik yapılan dualar, ölüye saygı ve ona iyi bir hayat sağlama amacını taşır. Bu inançlar, kaybedilenin ardından bir rahatlama ve huzur sağlama amacı güder.

Artvin’in halk mutfağı, insanların ekonomik durumlarına ve bölgenin hayvan ürünlerine göre şekillenmiştir. Özellikle kırmızı et tüketimi vardır. Et tüketiminden sonra en çok hamur işleri tüketilmektedir.

Artvin’de hastalıkların tedavisinde, modern tıbbın yanı sıra halk hekimliği de önemli bir yer tutar. Özellikle yöredeki bitkisel tedavi yöntemleri, halk arasında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır ve hala devam ettirilmektedir.

Artvin, anonim halk edebiyatı açısından oldukça zengin bir kültüre sahiptir. Yörede eski halk hikâyeleri, maniler ve türkülerin yanı sıra, geleneksel kültürün izleri de günümüze kadar ulaşmıştır. Yeni nesil, eski gelenekleri yaşatarak bu kültürün devamını sağlamaktadır.

Yusufeli ağzının özelliklerini yansıtan türkülerde, daha çok sevdalıların ve sevdiğinden ayrı kalanların duyguları ön plana çıkmaktadır. Bu türkülerde, bölgenin dağlık yapısı ve doğasıyla iç içe olan âşıkların, ayrılık ve hasret temaları işlenir. Türküler genellikle halk oyunlarının türküsü haline gelmiştir.

Yusufeli’nde ninni geleneği yaygındır. Derlediğimiz ninniler ise genel olarak Türk halk kültüründe her yörede karşılaşılan geleneksel ninnilerle benzerlik göstermektedir.

Bilmece sorma geleneği, Yusufeli halkının sosyal hayatında önemli bir yer tutar. İnsanlar akşam sohbetlerinde, eğlenceli vakitlerde, çocuklar kendi aralarında bilmece sorma geleneğini gerçekleştirirler. Bu gelenek hem kültürel bir aktarım hem de toplumsal bağları güçlendiren bir eğlencelik olarak devam ettirilmektedir.

Yusufeli’nde kullanılan atasözleri ve deyimler yöre halkının yaşam felsefesini ve dünya görüşünü yansıtan değerli sözlerdir. Atasözleri, insanların günlük yaşamda karşılaştıkları durumlarla ilgili bilgi ve deneyimlerini nesilden nesile aktarılır.

Efsanelere yakın bir tür olan memoratlar ise, kişisel tecrübelerden doğan anlatılar olarak tanımlanabilir. Burada önemli olan, olayın doğrudan bir kişi tarafından deneyimlenmesi ya da bu deneyimin başka biri tarafından aktarılmasıdır. Yusufeli’nde memoratlar, halk arasında hem bireysel yaşanmışlıklar olarak hem de başkalarından duyulmuş öyküler şeklinde aktarılmaktadır. Bu memoratlar, kimi zaman kaynak kişinin kendi yaşadığı olayları aktarırken, başkasının yaşadığı olaylara dair anlatılar şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, Yusufeli’nin tarihî ve günümüz kültürel dokusunu detaylı bir şekilde ortaya koymak ve bu zengin mirası gelecek nesillere aktarmak amaçlanmıştır. Yusufeli’nin köklü geleneklerini ve yaşam biçimlerini araştırarak, bölgenin kültürel kimliğine ışık tutmaya çalışılmıştır. Bu süreçte, önceki çalışmalardan ve bize yol gösteren değerli araştırmacılardan aldığımız bilgilerle ilerlenmiştir. Çalışmada hem Yusufeli halk kültürüne hem de Türk halk kültürüne katkı sağlanması istenmiştir.

KAYNAKLAR

- Artun, E. (2011). *Türk halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi Yayınları.
- Artvinli, T. (2012). *Yusufeli külliyesi: Cilt 1*. İstanbul: Artvin Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Aytekin, C. (2014). *Unutulan yollar ve hikâyeleri*. Yusufeli: Yusufeli Belediyesi.
- Bahadır, S. (2016). *Hatay'da Türk halk inançları*. Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Bahadır, S. (2017). Kurtuluş Savaşı mücadelesinden halk kahramanı statüsüne, Deli Halit Paşa. *Route Educational and Social Science Journal*, 4(8), 504–512.
- Bahadır, S. (2021). *Artvin'de bir coşkun şair Âşık Gülhanî: Cilt I*. Artvin: Artvin Valiliği Kültür Yayınları.
- Bahadır, S. (2023). Artvin âşık karşılaşmalarında dize ve ayak çeşitlilikleri. *Folklor Akademi Dergisi*, 6(3), 1046–1056.
- Çevik, A., & Alan, S. (2020). Doğum sonu dönemde yapılan geleneksel uygulamalar. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 10(1), 14–22.
- Çıblak, N. (2004). Halk kültüründe nazar, nazarlık inancı ve bunlara bağlı uygulamalar. *TÜBAR*, 15 (Spring), ss. 103-25.
- Çobanoğlu, Ö. (2021). *Halk bilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demirel, M. (2010). *Yusufeli tarihi*. İstanbul: Yusufeli Belediyesi.
- Doğanay, H., & Orhan, F. (2014). Artvin ilinde nüfusun başlıca özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19(31), 1–22.
- Ekici, S., & Tuncel, G. (2016). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9–22.
- Elçin, Ş. (2004). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Eroğlu, T. (2017). Türkü nedir? *Kesit Akademi Dergisi*, (7), 78–91.
- Ersoy, R. (2009). *Sözlü tarih folklor ilişkisi (Baraklar örneği)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karabulut, K. (2007). *Yusufeli kent dokusunun tarihsel gelişimi ve sanat yapıtları*. (Unpublished master's thesis). VanYüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kartal, A. (2023). Türkiye’de evlilik ve evlenme kültürü: Geleneksel normlara halkbilim perspektifinden bir bakış. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 730–753.
- Kurt, G. (2022). *Tarihi süreçte Artvin*. Artvin: Artvin Çoruh Üniversitesi.
- Oğuz, M. Ö. (2014). *Araştırmaların Tarihi, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Önal, M. N. (2021). Efsanelerin geçmişi, bugünü ve geleceği. *Bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 70–94.
- Örnek, S. (2000). *Türk halkbilimi*. Ankara, Turkey: Kültür Bakanlığı.
- Özaydın, M. (2016). *Artvin ansiklopedisi*. İstanbul: Ar-sev Yayınevi.
- Özdemir, M. (2023). Bir sözlü tarih metni olarak halk şiirine nasıl bakılmalı? Artvin halk şiirinde Cumhuriyet sevinci. N. Yavuz (Ed.), *Cumhuriyet’in 100. yılı: Bir asırlık miras* (ss. 287–306). Sonçağ Akademi Yayınları.
- Özder, M. Â. (2017a). *Artvin folkloru* (S. Bahadır, Ed.). Artvin: Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Özder, M. Â. (2017b). *Âşık Muhibbî ve Esmahan hikâyesi* (S. Bahadır, Ed.). Artvin: Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Özder, M. Â. (2021). *Artvin şairleri: Cilt I, II, III* (S. Bahadır, Ed.). Ankara: Sonçağ Yayınları.

- Öztürk, D. C. (2022). Hayvanlarla ilgili inanışlar ve toplum etkileşimi: Anadolu örneği. *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 201–211.
- Öztürk, Ö. (2005). *Karadeniz ansiklopedik sözlük: Cilt 1*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Sezen, L. (2025). Türkiye’de evlenme biçimleri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (27), 185-195.
- Sümbüllü, Y. Z. (2010). Tıbbi ve mistik folklor açısından aş erme. *Journal of Turkish Research Institute*, 11(23), 133-143.
- Surat, H., Yılmaz, H., & Surat, B. (2015). Yusufeli ve yakın çevresinin ekoturizm kullanım potansiyeli üzerine bir araştırma. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(34), 61–88.
- Şimşek, E. (2017). Türk kültüründe “Alkarısı” inancı ve bu inanca bağlı olarak anlatılan efsaneler. *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 5(12), 99–115.
- T.C. Artvin Valiliği. (2007). *19 ve 20. yüzyıl belgelerinde Artvin göçe komşu topraklar* (P. Safi, Ed.). Ankara, Turkey: Matus Basımevi Reklam ve Yay. Tic. Ltd. Şti.
- Tan, N. (2013). Türkiye’de halk bilimi çalışmalarının 100. yılını kutlarken. *Folklor/Edebiyat*, 19(75), 237-243.
- Torun, A. (2021). Batık kentin hatırası: Yusufeli kent kimliğindeki değişimler. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 56–80.
- Türker, F., & Koçoğlu Gündoğdu, V. (2016). Tıva Türklerinde geçiş dönemi ritüelleri: Doğum, düğün, ölüm. *Türk Bilig*, (32), 141–154.
- Veren, E. (2010). *M.Ö. 8’inci yüzyıldan günümüze halk takviminde günlerin uğuru ile ilgili inanma ve uygulamalar*. Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi-Halkbilim Araştırmaları Dergisi, (10), 1–14.
- Yakıcı, A. (1991). Düğün kelimesi ve kültürümüzdeki yeri üzerine. *Milli Folklor Dergisi*, 2(11), 33–36.

Yastı, M. (2006). Türk dünyası ortak atasözleri sözlüğü. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 335–339.

Yeşil, Y. (2015). Türk Dünyası’nda geçiş dönemi ritüelleri üzerine tespitler. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3(9), 117–136.

Yeşilyurt, Y. (2014). *Osmanlı Devleti’nde Livaneliler*. İstanbul: Yusufeli Belediyesi Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: “İlçemiz Tarihçesi” <http://www.yusufeligov.tr/tarihce> [ErişimTarihi:21.02.2025].

URL-2: “Yusufeli Konum Bilgisi”

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Yusufeli#Konum> [ErişimTarihi:21.02.2025].

URL-3: “Yusufeli Ekonomi Bilgisi”

<http://www.yusufeli.gov.tr/ekonomi> [ErişimTarihi:21.02.2025].

URL-4: “Yusufeli Baraj Bilgisi”

https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/yusufeli-baraji-ile-25-milyon-kisinin-enerji-ihciyac-i-karsilanacak [ErişimTarihi:21.02.2025].

URL-5: “Yusufeli Eğitim Bilgisi”

<https://yusufeli.meb.gov.tr/> [ErişimTarihi:11.02.2025].

URL-6: “Yusufeli Sağlık Bilgisi”

<https://artvinism.saglik.gov.tr/TR-210878/hastanelerimiz.html> [ErişimTarihi:21.02.2025].

URL-7: “Yusufeli Nüfus Bilgisi”

<https://www.yusufeli.bel.tr/hizli-erisim/haberler/4244> [ErişimTarihi:21.02.2025].

URL-8: “Yusufeli Yerel Yönetim”

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Yusufeli> [ErişimTarihi:21.02.2025].

URL-9: “Yeni Yusufeli”

<https://www.haberturk.com/artvin-haberleri/98851735-yeni-yusufelinde-huzun-ve-sevinc-bir-arada?page=2> [ErişimTarihi:21.02.2025].

Tablo 1: Yusufeli İlçesinde Görüşülen Kaynak Kişilerin Listesi

SIRA NO	ADI VE SOYADI	DOĞUM YERİ	DOĞUM TARİHİ	EĞİTİM DURUMU	MESLEĞİ
K. 1.	Hakan E****	Dereçi	1982	Üniversite	Öğretmen
K. 2.	Sinan D****	Peterek	1963	Üniversite	Öğretmen
K. 3	İlknur T****	Yusufeli/Merkez	1973	Okuryazar	Ev hanımı
K. 4.	Sunay A****	Esenyaka	1976	Üniversite	Öğretmen
K. 5.	Selvi Ş****	Dereçi	2001	Üniversite	Öğretmen
K. 6	Sevilay A****	Tekkale	1995	Üniversite	Öğretmen
K. 7	Mehtap V****	Yaylalar	1985	Üniversite	Öğretmen
K 8	Melek A****	Esenyaka	1985	Lise	Aşçı
K. .9	Esra E****	Dereçi	1990	Lise	Öğretmen
K. 10	Halit Y****	Dokumacılar	1971	Lise	Memur
K. 11	Buket K****	Yusufeli	1995	Üniversite	Öğretmen
K. 12	Kezban K****	Yaylalar	1966	İlkokul	Ev hanımı
K. 13	Kadir Y****	Bağözü	1987	Üniversite	Öğretmen
K. 14	Mustafa A****	Dereçi	1969	Üniversite	Öğretmen
K. 15	Turan E****	Esendal	1972	Üniversite	Öğretmen
K. 16	Kadir B****	Dokumacılar	1962	İlkokul	Emekli
K. 17	Mehmet İ****	Dokumacılar	1980	Üniversite	Esnaf

Tablo 1: Yusufeli İlçesinde Görüşülen Kaynak Kişilerin Listesi, devamı

K. 18	Ahmet G*****	Şadut (Çıralı)	1986	Lise	Esnaf
K. 19.	Evren Y*****	Kazahora	1986	Üniversite	Öğretmen
K. 20	Gamze H*****	Kılıçkaya	1993	Üniversite	Satış danışmanı
K. 21	Fatma B*****	Dokumacılar	1964	İlkokul	Ev hanımı
K. 22	Cemile G*****	Mutlugün	1980	Üniversite	Öğretmen
K. 23	Nurcan T*****	Tekkale	1990	Üniversite	Ev hanımı
K. 24	Filiz K*****	Göcek	1972	İlkokul	Ev hanımı
K. 25	Büşra E*****	Peterek	1997	Lise	Öğrenci
K. 26	Huriye G*****	Narlık	1992	Ortaokul	Ev hanımı
K. 27	Neriman A*****	Barhal	1965	-----	Ev hanımı
K. 28	Sediye Ç*****	Göcek	1958	Okuryazar	Ev hanımı
K. 29	Esmâ B*****	Göcek	1950	-----	Ev hanımı
K. 30	Ayşe D*****	Hamzet	1959	-----	Ev hanımı
K. 31	Fatma Y*****	Dokumacılar	1977	İlkokul	Ev hanımı
K. 32	Fatma T*****	Peterek	1988	İlkokul	Ev hanımı
K. 33	Kenan K*****	Kılıçkaya	1966	İlkokul	Esnaf
K. 34	Tansu T*****	Yusufeli/Merkez	1993	Üniversite	Öğretmen
K. 35	Seher S*****	Göcek	1960	Okuryazar	Ev hanımı

Tablo 1: Yusufeli İlçesinde Görüşülen Kaynak Kişilerin Listesi, devamı

K. 36	Esra Y*****	Dokumacılar	2001	Üniversite	Ev hanımı
K. 37	Bahar D*****	Dokumacılar	1991	Üniversite	Öğretmen
K. 38	Şevval K*****	Peterek	1996	Üniversite	Ev hanımı
K. 39	Melek K****	Dağ eteği	1994	Üniversite	Öğretmen
K. 40	Hayat B*****	İşhan	1994	Üniversite	Ev hanımı
K. 41	Akif P****	Dokumacılar	1994	Üniversite	Satış Danışmanı
K. 42	Cemal B****	Dokumacılar/Hungamek.	1940	İlkokul	Emekli
K. 43	Nurcan P****	Yusufeli/Merkez	2004	Lise	Öğrenci
K. 44	Havva P****	Dokumacılar/Hungamek	1944	-----	Ev hanımı
K. 45	Süleyman P****	Dokumacılar/Hungamek	1967	İlkokul	Memur
K. 46	Gülhanım P****	Dokumacılar/Hungamek	1971	İlkokul	Ev hanımı
K. 47	Tefiye A****	Peterek	1950	Okuryazar	Ev hanımı
K.48	Güldane K****	Erenköy/Hers	1992	Lise	Ev hanımı
K.49	Ayşenur A****	Yusufeli/Merkez	1987	Üniversite	Öğretmen
K-50	Mustafa P****	Dokumacılar	2000	Lise	Satış temsilcisi
K-51	Melek D*****	Peterek	1974	İlkokul	Ev hanımı
K-52	Şemsettin H*****	Taşkıran	1970	Lise	Serbest meslek

EKLER

Ek 1: Cağ kebab

Ek 2: Zeytin

Ek 3: İşhan kilisesi

Ek 4: Dut dökme

Ek 5: Hayvancılık

Ek 6: Yusufeli yeni yerleşim yeri

Ek 7: Yusufeli eski yerleşim yeri sular altında

Ek 8: Boğa güreşleri festivali

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Ceren PELİT			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim				
Ortaöğretim				
Lise				
Lisans				
Yüksek Lisans				
İş Deneyimi:				
Yayımlarım:				